

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**SOVYETLER SONRASI GÜRCİSTAN'IN DIŞ
POLİTİKASINA YÖN VEREN ETKENLER**

ATIF ABASOV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Sibel AKGÜN

MAYIS-2021

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOVYETLER SONRASI GÜRCİSTAN'IN DIŞ
POLİTİKASINA YÖN VEREN ETKENLER

YÜKSEK LİSANS

Atıf ABASOV

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez sınavı 25/05/2021 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği / oyeokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Ali ASKER	Başarılı
Doç. Dr. Sibel AKGÜN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin KENAR	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları.)

ATIF ABASOV

25/05/2021

ÖNSÖZ

Doğup büyüdüğüm ülke olan Gürcistan'ın Sovyetler çöktükten sonra bağımsızlığını tekrar kazanması ve bağımsızlığın getirdiği yeni fırsatlar ile yeni sorunlar da hep dikkatimi çekmiştir. Bu sebepten dolayı da iç sorunlar dahil olmakla beraber, dış politikasını teşkil eden faktörleri araştırmaya karar verdim. Kendi ülkem ile ilgili bilgim olması ve kıymetli hocalarımın da teşvik etmesi tez konumun seçiminde beni cesaretlendirdi.

Bu tezin hazırlanmasında değerli zamanını ayırarak, teze ilgili çalışmalarımı titizlikle okuyan, beni yönlendiren, yardım ve desteklerini eksik etmeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Sibel AKGÜN hanımefendiye ve bölge uzmanı olan kıymetli Prof. Dr. Ali ASKER hocama sonsuz teşekkür ediyorum. Tezin yazın sürecimde teknik ve manevi destekleri ile yanımda olan değerli arkadaşlarım Özge AKBAŞ'a, Orhan ZAHİDOV'a, Selma Havva ÇINAR'a ve Hülya DEMİRAĞ'a teşekkürü borç biliyorum. Yakından ve uzaktan yardımı dokunan herkese teşekkür ederim.

ATIF ABASOV

25/05/2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: ETNİK SORUNLARIN DIŞ POLİTİKAYA YANSIMASI	7
1.1. Gürcistan'ın Jeopolitik Önemi	7
1.2. Etnik Sorunların Tarihi Arka Planı	9
1.3. Gürcistan'da Demografik Yapı ve Nüfus Dağılımı	12
1.4. Abhazya Sorunu	14
1.5. Güney Osetya Sorunu.....	20
1.6. Acaristan Sorunu	30
1.7. Cavaheti Ermeni Sorunu	33
1.8. Borçalı Türklerinin Sorunları	36
1.9. Ahıska Türkleri Sorunu	49
BÖLÜM II: DEVLET BAŞKANLARI VE KİLİSE FAKTÖRÜ	58
2.1. Zviad Gamsahurdiya Dönemi (1991-1992)	58
2.2. Eduard Şevardnadze Dönemi (1995-2003)	62
2.3. Mihail Saakaşvili Dönemi (2004-2013)	66
2.4. “Gürcü Rüyası” Partisi Dönemi (2012-2019)	72
2.5. Gürcistan Ortodoks Kilisesi'nin Rolü	80
BÖLÜM III: DIŞ POLİTİKAYA ETKİ EDEN KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLER	88
3.1. Rusya	88
3.2. ABD.....	98
3.3. NATO	104
3.4. Avrupa Birliği.....	110
3.5. Türkiye	116

SONUÇ	122
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ	143

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASALA	: Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu
AK	: Avrupa Konseyi
BTC	: Bakü Tiflis Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTE	: Bakü Tiflis Erzurum Doğalgaz Boru Hattı
BTK	: Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu
BS	: Bakü Supsa Petrol Boru Hattı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
M.Ö.	: Milattan Önce
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
INOGATE	: Avrupa Devletler Arası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı Programı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NDI	: Amerikan Ulusal Demokratik Enstitüsü

NRF	: NATO M¼dahale G¼c¼
NGC	: NATO-G¼rcistan Komisyonu
TANAP	: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TACIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım
TRACECA	: Kafkasya-Asya-Avrupa Taşımacılık Koridoru
UNOMIG	: Birleşmiş Milletler G¼zlemci Misyonu
USAID	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
RF	: Rusya Federasyonu
KEİÖ	: Karadeniz Ekonomik İş birliği Örg¼t¼
KGB	: Devlet G¼venlik Komitesi
DTÖ	: D¼nya Ticaret Örg¼t¼
DAT¼B	: D¼nya Ahıska T¼rkleri Birliği
EUMM	: Avrupa Birliği İzleme Misyonu
ECMI	: Azınlık Sorunları Avrupa Merkezi
GUAM	: G¼rcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örg¼t¼
GSOIA	: G¼rcistan Genel G¼venlięi Bilgi Anlaşması
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

ÖZET

Başlık: Sovyetler Sonrası Gürcistan'ın Dış Politikasına Yön Veren Etkenler

Yazar: Atif Abasov

Danışman: Doç. Dr. Sibel Akgün

Kabul Tarihi: 25.05.2021

Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 143(tez)

Dünya tarihini derinden etkileyen 70 yıllık Sovyetler Birliğinin 1991'de dağılmasının ardından 15 bağımsız cumhuriyet ortaya çıkmıştır. 1991'de ikinci kez bağımsızlığına kavuşan Gürcistan etnik çatışmalarla, siyasi ve ekonomik krizlerle uğraşmış ve parçalanmanın eşiğine gelmiştir. Bölgeyi arka bahçesi olarak gören Rusya, Gürcistan'ın etnik sorunlarını uzun yıllar baskı aracı olarak kullanmış ve yeni bağımsızlığını kazanmış bu devleti birçok güvenlik sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. 2003'te ABD'nin destek verdiği "Gül devrimi" yaşanmış, Batı yanlısı ve Rusya karşıtı Mihail Saakaşvili iktidara gelmiştir. Saakaşvili iktidarı NATO ve AB üyeliğini Gürcistan dış politikasının değişmez temel önceliği olarak belirlemiştir.

Küresel aktörler olan ABD ve Rusya'nın Gürcistan'da çıkarları çakışmaktadır. Ayrıca AB'nin enerji ve NATO'nun genişleme politikasında Gürcistan jeostratejik konumu itibarıyla önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin komşusu olan Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve istikrarını koruması sadece Gürcistan için değil, Türkiye için de önemli olmuştur.

Çalışmanın amacı, Gürcistan'ın Sovyetler sonrasındaki dış politikasına yön veren etkenlerin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda tez çalışmasında "Gürcistan'ın dış politikasına yön veren etkenler nelerdir?" sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır. Araştırmada realist teori çerçeve, teknik olarak yorumsal bir üslup, yöntem olarak tarama inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Gürcistan'ın 1991-2019 yılları arasındaki dış politikasında, etnik sorunlar; devlet başkanları ve kilisenin tesiri, Rusya, ABD, AB, NATO ve Türkiye etkenleri incelenmiş ve bu etkenlerin Gürcistan dış politikasının oluşmasında önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Azınlık hakları, Çatışma, Abhazya, Güney Osetya

ABSTRACT

Title of Thesis: Factors Guiding the Foreign Policy of Post-Soviet Georgia

Author of Thesis: Atif Abasov

Supervisor: Assoc. Prof. Sibel Akgün

Accepted Date: 25.05.2021

Number of Pages: v (ön kısım) + 143(tez)

After collapse of the USSR in 1991, which deeply affected world history, 15 independent republics emerged. After gaining its second independence in 1991, Georgia faced ethnic, political and economic crises. Russia considered the region as its backyard, and used Georgia's ethnic problems as a tool for long-term oppression and left this newly independent state deal with problem of security. In 2003, the "Rose revolution" took place in Georgia, which supported by USA. Pro-Western and Russian opposed Mikhail Saakashvili came to power. Saakashvili has determined NATO and EU membership as the main priority of the Georgian foreign policy.

The global actors, the USA and Russia, have opposite demands from Georgia. In addition, in the EU's energy and in NATO's expansion policy, Georgia is important in terms of its geostrategic location. In this context, protection of Georgia's territorial integrity and stability is important not only for Georgia, also for Turkey.

The aim of the study was to determine what were driving factors of Georgia's post-Soviet foreign policy. In this context, author tried to answer the question "What are the factors that guide Georgia's foreign policy" in an academic framework. In the research, framework of realist theory, technically interpretative style, and as method scanning and examination method used.

Ethnic problems in Georgia's foreign policy between 1991-2019 influence of the church to state officials, Russia, US, EU, NATO, Turkey all these factors examined in Georgia's foreign policy and came to conclusion that all these factors has important role in Georgia's foreign policy.

Keywords: Georgia, Minority rights, Conflict, Abkhazia, South Ossetia

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu ve problemi, amacı, önemi, yöntemi ve sınırlılıkları tanımlanmıştır.

Araştırmanın konusu ve problemi

Gorbaçov'un "Perestroyka" ve "Glastnost" politikaları 1980'li yılların sonuna doğru SSCB'nin çözülmesini ve yıkılmasını hızlandırmıştır. Bu siyasi ortamın yarattığı boşluk, Sovyetler Birliği'ne üye olan ülkelerin bağımsızlık hareketlerini başlatırken, cumhuriyetlerdeki etnik milliyetçiliği de körüklemiştir. Bu gelişmelerin eşliğinde Sovyetler Birliği'nde çözümler başlamıştır. Bu durum Gürcistan'da var olan etnik sorunları artırmıştır. Abhazya ve Güney Osetyalı liderler, yaşanan siyasi sıkıntıları fırsat bilerek Gürcistan'dan tamamen ayrılmak ve Moskova Sovyet yönetimi altına girmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Çok etnisiteli bir yapıya sahip olan Gürcistan'ın 1991'de bağımsızlığını kazanmasının ardından Cumhurbaşkanı Zviad Gamsahurdiya yönetimi sert bir politika izlemiştir. Bu politikanın etkisiyle uzun yıllar bastırılmış olan Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılıkçı grupları ile Tiflis yönetimi arasında sıcak çatışmalar başlamıştır. Rusya, bölgedeki etnik çatışmaları kendi dış politikasında Gürcistan'a karşı baskı aracı gibi kullanarak en kârlı devlet olmuştur.

1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesi uluslararası sistemde yeni fırsatlar doğurduğu gibi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. İki kutuplu sistem çökerek yerini tek kutuplu ABD'nin dünya hegemonyasına bırakmış oldu. Soğuk savaşın sona ermesi, dünyanın iki süper gücünden biri olan SSCB'nin halefi Rusya'nın yenedünya düzeninde askeri, ekonomik, jeostratejik ve jeopolitik rolünün ne olacağı veya ne olması gerektiği tartışmalarını başlatmıştır. SSCB'den sonra Rusya, uluslararası sistemdeki küresel gücünü kaybetmiş ve sadece bölgesel güce sahip olmuştur. Rusya, BDT'yi kurarak eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde yeniden etki tesis etmeye çalışmıştır.

Rusya'nın Boris Yeltsin dönemindeki dış politikasında, Atlantikçilerin yenik düşmesi sonucu Aleksandr Dugin'in başını çektiği Avrasyacılar ağır basmaya başlamıştır. 1993'te ilan edilen "Yakın Çevre" (Blijnee zarubejie) politikasıyla Rusya geçmiş Sovyet coğrafyasını ekonomik (enerji kaynakları) ve güvenlik (siyasi ve askeri)

açısından kendi yaşamsal çıkar alanı olarak belirlemiştir. Rusya Putin ile tekrar ayağa kalkmış, dış politikada “Avrasyacılık” politikasını izlemiş ve eski Sovyet coğrafyasını yayılma alanı olarak görmüştür. Rusya, Gürcistan’ın da içinde yer aldığı Güney Kafkasya Bölgesini arka bahçesi olarak görmüştür. Gürcistan, Kuzey-Güney geçiş bölgesinde Rusya için jeopolitik olarak önemli bir yere sahiptir.

Rusya, Gürcistan’ın etnik sorunlarını baskı unsuru olarak kullanmış ve sürekli Gürcistan’ı kendi etki sahasında tutmaya çalışmıştır. Gürcistan Rusya tehdidinden kurtulmak için çözümü Batı ile bütünleşmekte görmüştür. 2003 yılında Gürcistan’da yaşanan ABD destekli “Gül Devrimi” sonucu Batı yanlısı, Rusya karşıtı hükûmet iktidara gelmiştir. Bölgede Rusya’nın faaliyetlerini engellemek için Gürcistan ABD’nin askeri varlığına ihtiyaç duymuş, NATO’ya ve AB’ye üye olmayı dış politikanın değişmez stratejik taşları olarak belirlemiştir. Aslında devrimden önce Eduard Şevardnadze hükûmeti de Rusya tehdidini önlemek için Gürcistan dış politikasının yüzünü Batı’ya çevirmiş ve çareyi NATO’ya üye olmakta görmüştür.

Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin SSCB tehdidinin yerini Uluslararası Terörizm alacaktır. Bu aynı zamanda ABD’nin kendini dinamik tutması ile askeri, siyasi ve iktisadi olarak rakipleri karşısında güçlü kılması için önemliydi. Sovyetler Birliği çöktükten sonra ABD’nin küresel güç olmasında önemli askeri araç olan NATO’nun genişleme politikası kapsamında eski doğu bloğu ülkelerini ittifaka alması Rusya’nın tepkisine neden olmuştur. Rusya’nın yeni dönemde NATO’nun önemli iki üyesi Almanya ve Fransa gibi AB’nin başını çeken ülkelerle ekonomik ve enerji işbirliği, Rusya’nın Avrupa’da ABD’ye karşı müttefik arayışının bir örneğini teşkil etmektedir. Rusya, Soğuk Savaş sonrası içine düştüğü ekonomik bunalımı atlatmış ve parçalanmanın eşiğinden dönerek siyasi istikrarını yeniden tesis etmiştir. Rusya sahip olduğu zengin doğal gaz rezervlerini 2000’li yılların başında yumuşak silaha dönüştürerek siyasi baskı aracı kullanmıştır. Kuzey ve Güney Enerji hattı projeleriyle Rusya, Avrupa’daki siyasi etkisinin kırılmaz olduğunu Gürcistan’ın NATO üyeliğine Almanya’nın ve Fransa’nın karşı çıkmasıyla bir daha ispatlamıştır.

Rusya’nın son yıllardaki saldırganlığı ise NATO’nun genişlemesine ve ABD’nin çevreleme politikasına bir tepkidir. Akdeniz’deki Rus donanması Kırım’daki Sivastopol

deniz üssü tarafından beslenmektedir. Rusya'nın Avrasya kıtasında sahip olduğu jeopolitik konumu, onun tekrardan eski Sovyet hinterlandında genişlemesine avantaj sağlamaktadır. Rusya, Güney Kafkasya'da Gürcistan ve Karadeniz'de Kırım üzerinden "sıcak denizler" de varlığını canlandırmayı planlamaktadır. 2008 Ağustos Gürcistan-Rusya savaşı aslında Karadeniz ve Kafkasya bölgesinde Rusya-ABD mücadelesinin bir arka görüntüsüdür. Tüm bu gelişmeler, ABD'nin dünyanın hâkimi gibi davranması ve kurduğu tek kutuplu sistem karasal güç olan Rusya'yı kışkırtarak meydan okumasına neden olmuştur.

Bağımsızlığının ilk yıllarındaki iç karışıklıklar, siyasi istikrarsızlık, etnik çatışmalar, sivil darbeler, ekonomik bunalım, güvenlik sorunu vb. olumsuzluk Gürcistan'ın siyasi tarihine yön vermiştir. Gürcistan, terkinde barındırdığı Abhazya ve Güney Osetya sorunuyla ilgili Rusya ile savaş dâhil sürekli bir uyuşmazlık yaşamış ve etnik sorunlara kalıcı bir çözüm üretememiştir. ABD ile AB'nin Gürcistan'ın etnik çatışmalarının çözüme ulaştırılmasında önemli katkısı olmamıştır.

Enerji kaynaklarının ABD için ne kadar hayati olduğu bilinmektedir. Sovyetler Birliği çöktükten sonra Hazar enerji kaynaklarının taşınmasında Güney Kafkasya'nın önemi ve Gürcistan'ın jeopolitik konumu, ABD ve Rusya arasında bir mücadele alanına dönüşmüştür. Gürcistan, Hazar enerji hatları olan BTC petrol boru hattı, BTE doğal gaz hattı ve BS erken petrol hattının baş mimarlarından olan ABD'nin siyasi, ekonomik vb. her türlü desteğini almıştır. Böylece Gürcistan Doğu-Batı Enerji Koridorunun önemli bir aktörü hâline gelmiştir. Tamamen Türkiye ve Azerbaycan'ın millî projesi olan TANAP hattı da Gürcistan topraklarından geçmektedir. Sovyet sonrası Gürcistan'da Şiiiler üzerinde etkili olan İran, 11 Eylül 2001'den sonra ABD tarafından enerji projelerinden dışlanmış ve bölgedeki etkisi sınırlandırılmıştır.

AB, Gürcistan'ın istikrarının devamı ve enerji akışının güvenliğinin sağlanması için AB ile bütünleşme politikalarına olumlu bakarak gelecekte üye olması yönünde bir dizi anlaşma imzalamıştır. AB Gürcistan'daki reformları desteklemiş ve AB üyeliğini hazırlayan süreci hızlandırılmıştır.

Gürcistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olan Türkiye, uzun yıllar aradan sonra bölge ile tarihi, kültürel, dini ve etnik bağlarını tekrar kurmuştur. İki ülke arasında her

gün gelişen ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel iş birliği artık stratejik ortaklık düzeyine çıkmış durumdadır. Türkiye dış politika perspektifinden değerlendirilecek olursa Gürcistan, jeopolitik olarak Türkiye'nin Azerbaycan ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerine açılan kapısı ve Hazar enerji rezervlerinin taşınmasında önemli bir transit ülke konumundadır. Bölgesel bir güç olan Türkiye, Güney Kafkasya'da Rusya-Ermenistan-İran ittifakına karşı Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ittifakını geliştirmiştir. Yaşanan etnik çatışmaların çözümüne barışçıl destek veren Türkiye, 2008 Gürcistan-Rusya savaşında da tarafını Gürcistan'dan yana seçerek her zaman olduğu gibi Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne destek vermiş ve Rusya'nın işgali durdurmasını istemiş, ayrıca Gürcistan'ın NATO ve AB bütünleşmesini desteklemiştir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın asıl amacı Sovyetler sonrasındaki yaklaşık 30 yıllık dönemde Gürcistan dış politikasına yön veren etkenleri ortaya koyarak açıklık getirmektir. Sorunsalımızı oluşturan "Gürcistan dış politikasına yön veren etkenler nelerdir?" ana sorusu çatısı altında, "Gürcistan'daki etnik sorunlar dış politikaya nasıl yansımıştır ve yansımaktadır? Gürcistan devlet başkanları ve 'Gürcü Rüyası' iktidarı döneminde dış politika nasıl şekillenmiştir? Kilise'nin nasıl bir rolü var?" "Küresel aktörler Rusya ve ABD'nin, bölgesel aktör AB, NATO ve Türkiye'nin Gürcistan dış politikasındaki etkileri nedir?" sorularına çalışmada akademik düzlemde cevap verilmiştir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma Sovyet sonrası Gürcistan'ın dış politikasını, Gürcistan'ın bağımsızlık sürecini, iç siyasette yaşanan gelişmeleri ve devlet başkanlarının faaliyetlerini, etnik çatışmaları ve bugünkü etnik sorunları irdelemektedir. Tez çalışmasında ayrıca Gürcistan'ın iç politikası, etnik siyaset ve demokratik reformları, Kilise'nin iç ve dış politikadaki etkisini, Rusya, ABD, AB, NATO ve Türkiye'nin bölgeyle ilgili politikalarını, Gürcistan ile ilişkilerini ve etkilerini, Güney Kafkasya ve Karadeniz'de ABD ve Rusya arasındaki mücadeleyi vb. konuları da ele almaktadır.

1991-2019 yılları arasındaki Gürcistan dış politikasını oluşturan etnik sorunlar, devlet başkanları ve Kilise'nin etkisi, Rusya, ABD, AB, NATO ve Türkiye etkenleri ele

alınarak araştırmanın teorik çerçevesi realist, kullanılan araştırma tekniği ise yorumsal üslup doğrultusundadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmada bu kısımların dışında Gürcistan'ın kısa tarihine, arka planına, jeopolitik önemine ve demografik yapısına da yer verilmiştir.

Birinci Bölümde etnik sorunların dış politikaya yansımaları tarihsel süreçler bağlamında incelenmiştir. Bu bölümde Abhazya ve Güney Osetya çatışmaları, Ağustos 2008 Gürcistan-Rusya Savaşı, Acaristan sorunu, Cavaheti Ermeni ayrılıkçı harekâtı, Borçalı Türkleri ve Ahıska Türklerinin mevcut durum ve sorunları, bu etnik sorunların dış politikaya yansımaları ortaya konulmuştur. Rusya'nın Gürcistan'ın etnik sorunlarını kullanması ve tehditleri, Gürcistan'ı reel dış politika açısından güvenlik arayışına itmiştir.

İkinci Bölümde devlet başkanları ve Kilise'nin rolünden bahsedilmiştir. Bu bölümde bağımsızlıktan günümüze kadar kronolojik olarak Gürcistan devlet başkanlığı yapmış Zviad Gamsahurdiya, Eduard Şevardnadze, Mihail Saakaşvili ve "Gürcü Rüyası" dönemlerindeki siyasi gelişmeler, Gürcistan Ortodoks Kilisesi'nin devlet üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde Gürcistan dış politikasını etkileyen Rusya ve ABD küresel aktörleri, bölgesel aktör AB, NATO ve Türkiye ele alınarak incelenmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın kapsamı doğrultusunda Sovyetler sonrası Gürcistan'ın dış politikasına yön veren etkenler konusuna değinilmiştir. Bu etkenlerin neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak Gürcüce, Rusça, İngilizce ve Türkçe kaynaklar kullanılmış, bunun yanı sıra Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış çalışmalardan da faydalanılmıştır. Çalışma ele alınırken uluslararası sözleşmeler, düzenlemeler ve belgeler incelenmiştir. Bu alanda var olan boşluğu doldurulabilecek nitelikli bir çalışma ortaya koyabilmek adına birçok kaynaktan yararlanırken konu tekrarından kaçılmaya çalışılmıştır. Tüm bu

kaynaklar çalışmaya özgünlük kazandırmıştır. Bu alanda yazılan kaynakların yetersiz olması kaynak kısıtlılığı açısından gülölere neden olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: ETNİK SORUNLARIN DIŞ POLİTİKAYA YANSIMASI

1.1. Gürcistan'ın Jeopolitik Önemi

İlk defa M.Ö. 490 yılında Yunan kaynaklarında rastlanan Kafkasya,¹ Doğu'da Hazar, Batı'da Karadeniz ve Azak arasında yerleşen, jeopolitik ve jeostratejik açıdan dünyanın en önem arz eden yerlerinden biridir.² Yüzölçümü 450 bin km² olan Kafkasya'nın, batıdan doğuya uzunluğu 1100 km'dir. Kafkasya'daki 5000 metrenin üzerinde yüksekliğe sahip Büyük Kafkas sıra dağları,³ bölgeyi kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kuzey Kafkasya bölgesindeki Özerk Cumhuriyetler Rusya Federasyonu'nun içinde yer almaktalar. Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsız devletleri yer almaktadır.⁴ Güney Kafkasya'ya Ruslar, Zakafkasya (Kafkasya ötesi), Osmanlılar, Mavera-i Kafkas, Batılılar ise *Transcaucasia* (Transkafkasya) adını vermişlerdir.⁵ Coğrafi olarak Güney Kafkasya ile Kuzey Kafkasya arasında geçilmesi zor olan dağlar da bulunmaktadır. Tarih boyunca kullanılan Derbent ve Daryal çok önemli karayolu geçitleridir.

Kafkasya jeopolitik olarak Avrasya hinterlandının merkezine yerleşmektedir. Aynı zamanda Asya-Avrupa kıtalarının kesiştiği bir bölge olarak Kafkasya, günümüz enerji hatları, kara ve deniz arasında da bir köprü rolünü oynamaktadır. Farklı dönemlerde bu bölgenin jeopolitiğini İran, Bizans, Araplar, Selçuklu, Moğollar, Timurlular, Osmanlı-Safevi ve 18. yüzyıldan itibaren iki asır Rusya kontrol etmiştir.⁶ Sovyetler dağıldıktan sonra sıkça etnik temelli çatışmaların ve savaşların yaşandığı bölge, jeopolitik olarak tekrar şekillenmiştir.

¹ Yaşar Bedirhan, *Selçuklu ve Kafkasya*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2000, s. 39.

² Mahmut Bi, *Kafkas Tarihi*, Berkan Yayınevi, Ankara 2011, s.108.

³ Okan Mert, "Gürcistan'ın Kafkaslarda Jeopolitik Önemi ve Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Gürcistan", Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze 2004, s.14

⁴ Savaş Yanar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç: Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 20-23.

⁵ Taşkın Deniz, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, s. 3.

⁶ Taniel Putkaradze, "Some Aspects of the Geopolitical Strategy of Georgia", *Kartvelo logical Studies*, s. 173-174.

Güney Kafkasya'ya yerleşen Gürcistan, coğrafi konumu itibarıyla Rusya'yı Kuzey-Güney ekseninde Ortadoğu'ya, Doğu-Batı ekseninde ise Orta Asya'yı Anadolu'ya ve Avrupa'ya bağlamaktadır.⁷ Ülkenin yatay olarak doğudan batıya uzunluğu 450 km, dikey olarak ise güneyden kuzeye uzunluğu 200 km'dir. Gürcistan, en uzun kara sınırlarına kuzeyindeki Rusya ile sahiptir.⁸ Doğu'da Azerbaycan, güneyde Ermenistan, güneybatıda Türkiye, batıda Karadeniz, kuzeyde ise Rusya ile komşudur. Gürcistan'ın yüzölçümü 69,7 bin km²'dir.⁹

Gürcistan'dan geçen ve çok önemli bir ticaret yolu olan tarihi "İpek Yolu", ülkeye ekonomik olarak fayda sağlamaktaydı. Ayrıca bu yol sosyal ve politik gelişmelere neden olmaktadır.¹⁰ Bu gibi sebeplerden dolayı Gürcistan tarihte büyük imparatorlukların dikkatini çekmiş ve jeostratejik konumu itibarıyla bölgenin kontrolünü ele geçirmek için büyük devletlerin mücadele meydanına dönüşmüştür. Yakın dönemde Gürcistan, Osmanlı İmparatorluğu ve İran'ın (Safevi, Kaçar Türk hanedanları) ardından son 200 yıl boyunca Rusya tarafından yönetilmiştir.

Tarihten günümüze Kafkasya'da Hristiyanlığın kalesi olan Gürcistan'ın, kuzeyden güneye ve doğudan batıya mevcut geçit yolları jeopolitik konumunu daha da önemli kılmıştır.¹¹ Sovyetlerden sonra Gürcüler, sahip oldukları bu fırsatları avantaja dönüştürmeye çalışmışlardır. Adeta jeopolitik kaderi olan Gürcistan, Rusya'nın baskılarından dolayı tamamen Batı ile bütünleşmeye yönelmiştir. Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının taşınması için Gürcistan güzergâhı önem kazanmış ve birçok petrol, doğal gaz hatlarına ev sahipliği yapması onu enerji koridoruna dönüştürmüştür. Sonuç olarak Gürcistan'ın sahip olduğu jeopolitik fırsatlar Batı'nın desteğiyle ilk defa kendisi için avantaja dönüşmüş ve dış politikası bu yönde şekillenmeye başlamıştır.

⁷ Hakan Kantarcı, *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s.17.

⁸ Okan Mert, *a.g.e.*, s.76

⁹ President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

¹⁰ <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2019).

¹¹ Putkaradze, s.173-174.

Coğrafi konumu itibarıyla Gürcistan Kafkasya devleti olmasının yanında aynı zamanda bir Karadeniz devletidir.¹² Sovyetlerden sonra Gürcistan bölgesel aktör Türkiye için, Orta Asya ve Azerbaycan'a açılan kapı olmuştur. Gürcistan jeopolitiğini, AB'nin daha çok enerji taşımacılığında değerlendirdiğini görmekteyiz. Yaşadığımız yüzyılda küresel aktörler ABD ve bölgeyi "arka bahçesi" olarak gören Rusya'nın bu bölgeye askeri ve siyasi olarak sahip olma uğuruna mücadelesine tanık olmaktadır. Buna ilaveten bölgede enerji akışının devamı ve hatların güvenliği için ABD Gürcistan'a çok önem vermektedir.

1.2. Etnik Sorunların Tarihi Arka Planı

Gürcüler köken olarak Nuh'un oğlu Yafes'in (Iapeth) Avyavan (Yava) adlı oğlunun dördüncü kuşak torunu Kartlos'un soyuna dayanmaktadır.¹³ Gürcü kabilelerinin eski çağlarda var olan Hititler, Mitanni, Asurlar ve Urartu uygarlıklarıyla yakın komşuluk ilişkileri olmuştur. Zaten Gürcü kabileleriyle ilgili ilk bilgilere de Asur ve Urartu uygarlıklarının yazıtlarında rastlanmaktadır. Yazıtlarda ilk defa Güneybatı Gürcistan topraklarını kapsayan Diaohi/Tao adlı küçük Gürcü birliğini görmekteyiz. Batı Gürcistan'da Karadeniz sahillerinde Kolhida/Kolhis (Egrisi) krallığı M.Ö. 9-8. yüzyıllarda kurulmuştur. Doğu Gürcistan'da ise M.Ö. 4 yüzyıl başında kral olarak Parnavaz'ın bulunduğu, başkenti Mtsheta olan Kartli (İberya) krallığı vardı.¹⁴ Gürcistan tarihindeki ilk Kral olarak da M.Ö. 304-239 yıllar arasında yaşamış Parnavaz kabul edilmektedir. Gürcü tarihçilere göre ilk defa Gürcü alfabesinin bu dönemde ortaya çıktığı tahmin edilmektedir.¹⁵ Gürcü alfabesi dünyada kullanılan 14 alfabeden biridir.

Gürcü toplumunda Hristiyanlıktan evvel Totemizm ve Natürizm inancı yaygınlaşmış ve zamanla tarihî süreç çok tanrıcılık inancını hâkim kılmıştır.¹⁶ Hristiyanlık 1. yüzyılda Batı Gürcistan'da Aziz Andrev, Kenanlı Simon ve Mathias'ın vaaz vermesiyle

¹² Mustafa Rasikov, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güney Kafkasya Politikası", *ULUSAM*, Sayı 15, 2018, s. 3-4.

¹³ Gürcistan Tarihi (Kartlis Çkhovreba), (çev.) Hrand D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s.1-2.

¹⁴ Fahrettin Çiloğlu, *Gürcülerin Tarihi*, ANT Yayınları, İstanbul 1993, s. 32-37.

¹⁵ President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

¹⁶ Sami Kılıç, "Gürcülerin Dini Tarihçesi", *Dini Araştırmalar*, Cilt 8, Sayı 22, (ss. 63-74) s.73-74.

yayılmaya başlar.¹⁷ Azize Nino'nun vasıtasıyla Kartli Çarı Mirian Hristiyanlığı kabul ederek 326 yılında Kartli'nin resmî devlet dini olarak ilan etti.¹⁸

Gürcistan tarihinde önemli bir yeri olan, başkent Tiflis şehrinin kurucusu olarak kabul edilen Kartli Çar'ı Vakhtan Gorgasali, 440-502 yılları arasında yaşamış ve ülke için büyük hizmetlerde bulunmuş bir Gürcü hükümdarıdır.¹⁹ Bu yıllarda Gürcistan krallıkları bölgede yaşanan Bizans ve Sasani mücadelesinden sık sık etkilenmekteydi. Bizans'la yaptığı ittifaktan dolayı Sasaniler ile yaşanan savaş sonucu yenilmiş, krallığı zayıflamış ve Sasanilerin etkisi altına girmiştir. Daha sonra Gürcüler İslam'ın yayılmasıyla birlikte 7. yüzyılın ortalarında Arap-Müslümanlarla karşılaşacaklar ve 4 asır sürecek Müslüman yönetimi Gürcistan topraklarında böylece başlamış olacaktır.

Coğrafi konumu itibarıyla Gürcistan, tarih boyunca Kuzeyden Kimmer, İskit, Hun, Bulgar, Hazar ve Kıpçak gibi birçok Türk kavimlerinin, güneyden İran'da kurulmuş hanedanların ve Karadeniz vasıtasıyla batıdan Yunan, Roma, Bizans ticaret kolonileri, Anadolu, Ön Asya'dan çeşitli kavim ve medeniyetlerin büyük etkisine maruz kalmıştır.²⁰ Daha sonra Gürcistan, Arap-Müslümanlarla başlayan süreçte Türk Selçuklu, Moğollar, Timurlular, Osmanlı, Safevi ve Rusya İmparatorluklarının uzun asırlar yönetimi altına girmiştir. Tarihte Gürcistan'ın toprak bütünlüğü uzun sürmemiş, çoğu zaman farklı Gürcü krallıkları olarak yukarıdaki imparatorlukların birer vassalı olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Gürcistan tarihinde çok önemli yere sahip Abhazların, Gürcülerin, Ran ve Kahkların Kralı tanınan III. Bagrat 960-1014 yılları arasında yaşamış, tüm Gürcistan'ı birleştiren ilk hükümdar olmuştur.²¹ Kurucu David Ağmaşenebeli lakabıyla bilinen Çar IV. David'in hükümdarlığı döneminde, 1121 yılında Selçukluyla yapılan Didgori Savaşı Gürcistan tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü başta Tiflis Emirliği olmak

¹⁷ Government of Georgia (Gürcistan Hükümeti resmi) sitesi), http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=193(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)

¹⁸ President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx>(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

¹⁹ <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

²⁰ Selim Dursun, "Bölgesel Devlet ve Özerklik Kavramları Bağlamında Gürcistan ve Acara Özerk Cumhuriyeti", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2011, s. 31.

²¹ President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx>(Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

üzere bölgede Türk-Müslüman hâkimiyetine Gürcüler son vermişlerdir. Gürcü ordusunun çoğunluğunu oluşturan 40 bin Kıpçak savaşçısı, bu savaşta Selçuklu Türklerini yenmişlerdir.²² Ağırılık olarak Kıpçak Türklerinden oluşan Gürcü ordusu, Gürcistan'ı bölgenin en önemli kuvvetine çevirmiş ve en güçlü "Altın Çağ" dönemini yaşatmıştır.²³ Çar IV. David'in stratejik davranarak Kıpçak Başbuğu Atrak Han'ın kızı ile evlenmesi ve ülkeye Kıpçakları davet etmesi sonucu 40 bin haneden oluşan 200 bin Kıpçak, her aile Gürcü ordusuna bir asker vermek şartıyla Gürcistan'a göç etmişlerdir. Aynı zamanla Kıpçak Türkleri yönetimde etkili olmuş ve Gürcü ordusuna komutanlık yapmışlardır. Gürcistan, Kıpçaklar sayesinde altın çağını yaşamıştır.

III. Giorgi'nin erkek çocuğu olmadığı için 1184 yılında Çariçe Tamar tahta oturmuştur. Böylece Gürcistan tarihinde ilk defa bir kadın hükümdar olmuştur. Çariçe Tamar Gürcistan'ın en kudretli döneminin "Altın Çağ Dönemi" son hükümdarı olmuştur.²⁴ Çariçe Tamar 1184-1213 yılları arasında hükümdarlık yapmış ve Gürcistan topraklarını genişleterek Gürcistan'ı en büyük sınırlarına ulaştırmıştır. Çariçe Tamar, Gürcistan'ın Bizans İmparatorluğu'nun yerini alması için çalışmış ve birçok kilise, manastır yaptırmıştır. Tamar, Hristiyanlığa ve devlete yapmış olduğu tüm hizmetlerinden dolayı Kilise tarafından azize ilan edilmiştir.²⁵ 13. yüzyılda Moğolların saldırılarına maruz kalan Gürcistan, 14.yüzyılda Emir Timur'un saldırıları sonucu bir daha kendini toparlayamayarak birkaç krallığa ayrılmıştır. 16. yüzyılda ise Batı Gürcistan krallıkları Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Gürcistan krallıkları ise Safevi İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir.²⁶

1720-1798 yılları arasında yaşamış Kartli-Kaheti Çarı II. İrakli, ülkeyi güçlendirmek için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmış ancak diğer rakipleri olan Gürcü prenslerini tek çatı altında birleştirmemiştir. Bu yüzden ülkenin birlikteliğini yeniden sağlayamamıştır. Gürcüler İran'daki Türk hanedanı Kaçarların hücumlarına sıkça maruz

²² Government of Georgia (Gürcistan Hükümeti resmi sitesi),http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=193 (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

²³ Erhan Ateş, "Selçuklu-Gürcü Mücadelelerinde Bir Dönüm Noktası: Didgori Savaşı (1121) ve Sonuçları", *TAD*, Cilt 35, Sayı 60, 2016, (ss 73-96) s. 91.

²⁴ Ayşe Beyza Büyükçınar, "Gürcü Kaynaklarına Göre Gürcistan Altın Çağ Döneminin Son Hükümdarı: Kraliçe Tamar", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3/4, 2017, s. 34-35.

²⁵ President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

²⁶ President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

kalmıştır. Çar bölgede çıkarları olan Rusya İmparatorluğu ile bağlantı kurarak, 1783 yılında “Georgiyevsk Antlaşması” ile Çarlık Rusya’nın himayesine girmiştir. Rusya birkaç yıl sonra anlaşmanın kurallarını ihlal ederek tüm krallıkları kaldırmıştır ve böylece Gürcistan Rusya’nın bir eyaletine dönüşmüştür.²⁷ Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ve Kaçarlara (İran) karşı Gürcüler, Hristiyan Rusya İmparatorluğu’ndan himaye istemişlerdir. Kartli-Kaheti Krallığı’nın dış politikasında din faktörü çok önemli rol oynayarak bir milletin iki asır sürecek kaderini belirleyen önemli bir karar olmuştur. Aslında “Georgiyevsk Antlaşması” Kafkasya’nın kapılarını Rusya İmparatorluğu’nun işgaline açmış oldu. Azerbaycan’daki Türk hanlıkları ve Kuzey Kafkasya’daki Müslümanlar uzun zaman Rusya İmparatorluğu’na karşı direniş göstermelerine rağmen yine de işgale uğramıştır.

Ekim 1917’deki Bolşevik Devrimi sonucunda Rusya’da monarşinin yıkılmıştır. 26 Mayıs 1918’de Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak Gürcistan’ın bağımsızlığı uzun sürmemiş, 25 Şubat 1921’de ülke Rusya Kızıl Ordusu tarafından işgal edilmiş ve böylece 70 yıl sürecek Sovyet hâkimiyeti başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin çözülmeye başlaması üzerine SSCB’yi oluşturan 15 cumhuriyetten biri olan Gürcistan, 9 Nisan 1989 tarihinde bağımsızlık talebinde bulunarak gösteri yapmış ve bu gösteri Sovyet Ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır.²⁸ Gürcistan 1991’de bağımsızlığına kavuşmuş ve böylece Gürcistan siyasi tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.

1.3. Gürcistan’da Demografik Yapı ve Nüfus Dağılımı

Gürcistan tarih boyunca farklı milletlerin yaşadığı bir bölge olmuştur. Gürcistan’da Gürcülerle birlikte Yahudiler, Ermeniler, Borçalı Türkleri²⁹ (resmi olarak

²⁷ Government of Georgia (Gürcistan Hükümeti resmi sitesi), http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=193 (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

²⁸ President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).

²⁹ Stalin’in Gürcistan’da Türk ismini ve kimliğini yok etmek için yerli Borçalı Türklerini yani Gürcistan’a sonradan göç etmiş bir halk gibi göstermeye çalışmıştır. Sovyetler dağıldıktan sonra Gürcistan devleti Borçalı Türklerini resmî olarak Azerbaycanlı olarak tanımlamıştır. Gürcistan’da Türk varlığı milattan önceye dayanmasına rağmen Gürcistan devleti yerli Borçalı Türklerini bölgeye sonradan Azerbaycan’dan göç etmiş gibi göstermeye ve tarihî Türk abidelerini yok etmeye çalışmaktadır. Uluslararası Örgütler, bazı Gürcistan Sivil Toplum Kuruluşları ve Borçalı Türkleri onların sayısının devlet tarafından az gösterildiği iddiasını ileri sürmektedirler.

Azerbaycanlı), Rumlar, Kürtler, Ruslar, Ukraynalılar, Çeçenler / Kist, Oset, Abhaz, Ahıska Türkleri ve diğer etnik gruplar yaşamaktadır.

2018 verilerine göre Gürcistan'ın nüfusu 3.729.600 kadardır.³⁰ 2002 nüfus sayımına göre Gürcistan çok kültürlülüğünü korumasına rağmen göç eğilimleri ülkedeki azınlıkların sayısını büyük ölçüde azaltmıştır. Devletin gösterdiği resmî rakamlara göre Borçalı Türkleri Gürcistan'daki en büyük azınlığı temsil ediyor (284 bin kişi, toplam nüfusun %6,7'si), sonra ise Ermeni (248 bin; %5,7) nüfusu gelmektedir. Diğer azınlıklardan sadece Ruslar toplam nüfusun %1'ini aşmaktadır (76 bin kişi, %1,5).³¹ Ülke nüfusunun %30'unu azınlıklar, %70'ini Gürcüler (Acarlar, Lazlar, Megreller ve Svanlar dâhil olmakla) oluşturmaktadır.³² Ülke nüfusunun çoğu Hristiyan'dır. Resmî kurumların Gürcistan'daki dinlerle ilgili açıkladığı rakamlarda, özellikle Müslümanların sayısı az gösterilmektedir. Ayrıca açıklamalarda çeşitli tutarsızlık, belirsizlik ve gerçek dışı ifadeler de yer almaktadır. Gürcistan'da çok az sayıda Musevi ve diğer dinlere mensup kişiler yaşamaktadır.

Gürcistan'ın başkenti Tiflis birçok kültürü ve etnik yapıyı içinde barındıran bir şehirdir. Ermeni, Borçalı Türkü ve Kürt/Yezidi gibi azınlıklar yüzyıllardır Tiflis'te yaşamaktadır. Ermeni nüfusu özellikle Tiflis'te fazladır. Kent nüfusunun %7,6'sını oluşturan yaklaşık 82,5 bin Ermeni yaşamaktadır. 32 bin Rus, 17 bin Kürt/Yezidi, 11 bin Borçalı Türkü, 10 bin Oset ve diğer etnik azınlıklar yaşamaktadır.³³ Ülkenin sahip olduğu etnik renklilik, başkent Tiflis'e de yansımaktadır.

Azerbaycan Diaspora Komitesi (Bakanlığı),
(<http://diasporamap.com/az/country/86?fbclid=IwAR25lh4hRH13FQ-nUK8oNedjyvBWApoWwDen7HraoJyqcRR7MDvaaYZ9H48>) Gürcistan'da Borçalı Türklerinin sayısının 600 bin civarında olduğunu tahmin etmektedir. Borçalı Türkleri tarihsel ve kültürel olarak Azerbaycan'ın bir parçası olmuştur.

³⁰ Gürcistan Ulusal İstatistik Kurumu, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/316/population-and-demography> (Erişim tarihi: 18.12.2019)

³¹ Gürcistan Parlamento Milli Kütüphanesi, (<http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-0utfZz-8-00&a=d&c=civil2&cl=CL2.7&d=HASH7f8ef97663e860e061624d.4>) (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

³² Rasim Bayraktar, "Borçalılı Türklerin Yurttaşlık Kazanımları ve Tahmini Nüfus Sayıları Üzerine Bir Değerlendirme", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, 2017, s. 26.

³³ Gürcistan Parlamento Milli Kütüphanesi'nin resmi internet sitesi, <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 26.11.2018).

1990’larda Gürcistan’da silahlı çatışmalar ve ekonomik sıkıntı nedeniyle keskin bir şekilde nüfus azalmıştır. 2002 nüfus sayımına göre Gürcistan nüfusu 1989 yılına oranla %15,8 (857,6 bin kişi) azalmıştır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından 2003 yılında yapılan bir araştırmaya göre Gürcistan’dan işçi göçü Rusya, ABD, Yunanistan ve Almanya’ya gerçekleşmiştir.³⁴ Ülkede yaşanan etnik çatışmalar, ülke ekonomisinin zayıf ve iş imkânlarının çok sınırlı olması gibi nedenlerden dolayı ülke nüfusu keskin bir şekilde azalmıştır. Son 15 yılda 100 binlerce işçi genelde komşu Türkiye ve Avrupa ülkelerine çalışmaya gitmektedirler.

1.4. Abhazya Sorunu

Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliğinde olan Abhazya, 1810 yılında Rusya tarafından işgal edilmiş ve 1864’te Prenslik statüsünden tamamen çıkararak Çarlık Rusya’nın bir eyaletine dönüşmüştür. Osmanlı ve Rusya arasında yaşanan 1877-1878 harbiyle birlikte Abhazlar Rus baskısına maruz kalmış ve çoğunluğu Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Çarlık yönetimi tarafından bölgeye Rus, Gürcü ve Ermeniler yerleştirilmiştir. Abhazya 1917 “Bolşevik İhtilali”nin ardından 26 Mayıs 1918’de kurulan “Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti” yönetimine girmiş ve daha sonra 1921’de Güney Kafkasya, Sovyetlerin denetimine geçmiştir. İskân politikası yüzünden bu dönemde Abhazlar kendi vatanında nüfusun %17’sini oluşturarak azınlık durumuna düşmüşlerdir. 1936 yılında Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Gürcistan SSC’ne bağlanmıştır. Bir başka deyişle Abhazya sürekli baskı politikası doğrultusunda asimile edilmeye çalışılmıştır. Sovyetler döneminde Abhazlara karşı yapılan etnik ayrımcılık ve Abhazların yönetimden uzak tutulmaya çalışılması 1970’li yıllarda Abhazlar ile Gürcüler arasında çatışmaya neden olmuştur. Sovyetlerin çökmesine yakın Abhazlar bağımsızlık talep etmeye başlamışlardır.³⁵

1988’in haziran ayında Moskova’daki XIX. Komünist Parti Kongresi’ne Abhazlar mektup göndererek Gürcistan’dan ayrılmak istediklerini belirtmişlerdir. Abhazlar

³⁴ Gürcistan Parlamento Milli Kütüphanesi’nin resmi internet sitesi, <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 26.11.2018).

³⁵ Ramazan Öztürk, “2001 Yılı Sonrası Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikasının Bölgedeki ABD-Rusya Rekabetine Etkileri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2011, s. 32-33.

20.000'den fazla imza toplayarak 24 Mart 1989 tarihinde, Lihni Beyannamesi'ni Abhaz gazetelerinde yayımlamışlardır. Abhaz milliyetçiliği körüklenmiş ve Abhazya'nın Sovyetlerin içinde ayrı bir cumhuriyet olması gerekliliğini talep etmeye başlamışlardır. Abhazya Yüksek Şurası Başkanı Vladislav Ardzinba yürürlükteki Anayasa'yı kaldırmış ve kabul edilen yeni Anayasa'dan yola çıkarak 25 Ağustos 1990 tarihinde Abhazya'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. 14 Ağustos 1992'de Tiflis yönetimi Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü korumak için Abhazya'ya askeri birliklerini göndererek sorunu çözmeye çalışmıştır.³⁶ Abhazya tarihî statüsünden yola çıkarak zaman zaman baskı politikasıyla yönetilmesi, demografik değişime uğrayarak bölgede Abhazların azınlık durumuna düşmesi ve Sovyetlerin çözülme sürecini fırsat bilen diğer halkların özgürlük hareketlerinden etkilenmesi gibi sebeplerden dolayı bağımsız olmak istemiştir. Bu gibi faktörler Abhaz milliyetçiliğini ve ayrılıkçı gurupları besleyen temel etkenler olmuştur.

1989 istatistik verilerine göre Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nde nüfusun sadece %17'si Abhazlar ve %45'i Gürcülerden (Gürcü, Megrel, Svan) oluşmaktaydı.³⁷ Başkenti Sohum olan Abhazya, Gürcistan'ın kuzey batısında, Karadeniz sahilinde yer almaktaydı. Abhaz etnik milliyetçiliğinin bir göstergesi olarak Abhazya'da yaşayan Gürcülere duyulan nefret, Gürcü-Abhaz savaşında kendini gösterecektir.

1992-1993 yıllarında çatışmalar daha da büyümüş, Gürcüler ve Abhazlar arasında çatışmalar Sohum'da savaşa dönüşmüştür. Gürcü birlikleri başkent Sohum'a girerek tekrar Tiflis yönetimine bağlamışlardır ancak 27 Eylül 1993 tarihinde bölgedeki Rus askeri güçlerinin desteğiyle Abhaz güçleri Sohum'u Gürcülerden geri almayı başarmışlardır. Tiflis yönetimi Gürcü askeri birliklerini geri çekmeye mecbur kalmıştır. Savaş sonucu 260 bin kişi mülteci durumuna düşmüş ve 20 bin kişi de ölmüştür.³⁸ Bu savaşın bedeli her iki taraf için de ağır olmuş, hâlâ günümüze kadar unutulmayacak bir düşmanlığın temeli atılmış ve taraflar arasında görüşmelerde öne çıkan en büyük engel olmuştur.

³⁶ Ülviyye Aydın, "Abhazya ve Güney Osetya Sorunu: Avrupa Birliği – Gürcistan İlişkilerinin "İstenmeyen" Gündemi", (der.) Uğur Burç Yıldız, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları*, Detay Yayıncılık, Ankara 2016, s. 11-55.

³⁷ Nino Okanashvili, "Etno-Politik Çatışmanın Sebepleri: Toplum ve Elitlerin Etkisi", *Journal of Young Researchers*, No. 6, February 2018, s.10.

³⁸ İndira Phutkaradze, "Teritoryal Çatışma ve Çözüm Dinamikleri: Gürcistan Örneği", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017, s.104.

30 Eylül 1993'te Gürcü-Abhaz savaşında Abhazlar Enguri nehri üzerinden stratejik geçidi ele geçirdiler. Burayı ele geçirmek için Abhazlar yaklaşık olarak 3500 kayıp verdiler.³⁹ Abhazya yönetimi 30 Eylül tarihini resmî zafer günü olarak kutlamaktadır.⁴⁰ Bu tarihî gün aslında Gürcü-Abhaz toplumları arasındaki asırlarca var olan bağın koştüğünü ve tekrar halklar arasındaki dostluk köprüsünün inşa edilmesinin çok zor olduğunu gösteren bir tablodur.

10 ülkeden oluşan BM Gözlemci Misyonu (UNOMIG), 24 Ağustos 1993'te BM Güvenlik Konseyi kararıyla çatışma bölgesine yerleştirildi. Daha sonra uzun süren görüşmeler sonucu Mayıs 1994'te BDT Barış Gücü'nün de bölgeye yerleştirilmesi karara bağlandı. BDT Barış Gücü adına 2500 kişilik Rusya askeri birliği Abhazya'yı jeostratejik olarak ayıran Enguri Nehri hattına konuşlandı.⁴¹ Artık Rusya'nın çatışma bölgesindeki "de jure" varlığı "de facto" olarak onaylanmış oldu ve böylece Rusya çatışmayı uzun yıllar kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye başlayacaktı.

Süreç içerisinde Gürcistan, Abhazya tarafının ne amaçladığını tam olarak anlayamamıştır. Aslında Abhazya'da bu konuda farklı değerlendirmeler olmuştur. Abhazya'nın seçenekleri şunlardı: Bağımsızlık, Rusya Federasyonu'na katılma, Gürcistan ile federal bir yapı oluşturma, Dağlı Kafkasya halkları ile federalizm, Gürcistan'ın da Dağlı Kafkasya halkları ile federal yapı içinde birleşmesi. Gürcistan önceleri Abhazya'nın Rusya ile aynı yapı içinde yer almak istediğini düşünmüştür. Ancak Rusya Abhazya'dan desteğini kestikten sonra da Abhazya mücadeleye devam etmiştir. Böylece Gürcistan, Abhazya'nın tam bağımsızlık isteği düşüncesine kapılmıştır. Kuzey Kafkasya'daki diğer halkların desteği Abhazya'nın onlarla birlikte bir federasyon istediği algısına yol açmıştır. Süreç içerisinde Gürcistan'ın üzerinde durduğu argüman, Gürcistan devletinin sınırlarının Abhazya'yı da içerdiği, Gürcistan'ın BM'ye Abhazya'nın içinde yer aldığı sınırlar ile üye olduğu ve bu nedenle ayrılıkçı hareketin illegal olduğu yönünde olmuştur. Abhazya ise önce Gürcistan içerisinde çok geniş bir otonomiden başlayıp bağımsızlık talebine kadar varan bir çizgi takip etmiştir.

³⁹ <https://sputnik-abkhazia.ru/Abkhazia/20190930/1028516080/Den-Pobedy-i-Nezavisimosti-otmechayut-v-Abkhazii-30-sentyabrya.html> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

⁴⁰ <https://www.ambebi.ge/article/138974-apxazetis-omis-sisxliani-kronika-13-tve-da-13-dge-romelmac-atasobit-sicoexle-sheicira/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

⁴¹Fulya Güner, "Gürcü-Abhaz Çatışması ve Türkiye'ye Yönelik Yansımaları", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2010, s. 38.

Abhazya'nın değişken çizgisinde Gürcistan yönetiminin izlediği politika da rol oynamıştır. Zviad Gamsahurdiya'nın devrilmesinden sonra Eduard Şevardnadze'nin bir süre Gürcistan'da duruma tam hâkim olamaması ve özellikle silahlı kuvvetlerin çok başlı olması Abhazya'ya da farklı sinyaller verilmesine yol açmıştır. Zviad Gamsahurdiya'nın devrilmesinde çok önemli rol oynayan Tengiz Kitovani ve Jaba Ioseliani'nin kendilerinin kontrolünde silahlı güçlere sahip olmaları Eduard Şevardnadze'nin işini güçleştirmiştir. Abhazların 100 bin civarındaki nüfusu ve küçük bir toprak parçası olması diasporaya ve en önemlisi de Rusya'nın desteğine bağlı olan bir bağımsızlık hareketine yol açmıştır. Rusya'nın ana amacı ise Gürcistan'ı kendi etki sahası içerisinde tutmak olmuştur. Gürcistan BDT'ye girdikten ve topraklarında Rus askeri yapılanmasına izin verdikten sonra Abhazya Rusya'nın ablukasıyla karşılaşmıştır. Ne zaman Gürcistan Rusya'dan uzaklaşmışsa hemen Batı'ya yönelmiştir, Rusya o zaman Abhazya'yı desteklemiştir.⁴² İlk başlarda Abhazya tarafının hedeflerinin belirsiz olması ve sabit olmayan argümanlarının temel etkeni olarak yine Rusya faktörünü görmekteyiz. Rusya ise Gürcistan'ı kontrol altına almak ve bölgede çıkarlarını korumak için Abhazya tarafını sık sık kullanmış, Tiflis yönetimini kendine yakınlaştırmak için Abhazya'ya ambargo uygulamıştır. Abhazya'nın tam bağımsızlık isteğinin bile Rusya'dan kaynaklandığını görmekteyiz.

1993-1997 yılları arasında BM, AGİT ve RF' nun girişimiyle Abhazya sorununun çözümüne ilişkin 350 konferans ve görüşme yapılmış, 400 kadar belge kabul edilmiş olmasına rağmen sorunun çözümünde gözle görülür bir ilerleme kaydedilmemiştir.⁴³ Uluslararası Örgütlerin ve Rusya'nın eşliğinde yapılan, devletler ve uluslararası boyut kazanan, yıllarca sürececek olan görüşmeler ve müzakereler, kabul edilen kararlar yine de Gürcü-Abhaz sorununu çözümsüz bırakmıştır.

Abhazlar 19 Mayıs 1998'de Gali bölgesine ağır silahlar ve tanklarla girmiş ve bölgeden yaklaşık 30 bin Gürcü köylüsünü sürmüşlerdir. Bunların hepsi BDT adına orada bulunan Rusya barış gücü askerlerinin gözü önünde yapılmıştır. Olayların ardından 15 Şubat 1999'da Abhazya tarafı Gali bölgesine geri dönmek isteyenler için güvenlik garantisi verileceğini söylemiştir. Bunun akabinde 1 Mart 1999 tarihinden itibaren

⁴² Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, USAK Yayınları, İkinci Baskı, Ankara:2011, s. 77.

⁴³ Mert, *a.g.e.* s. 54.

Gürcü göçmenlerin dönüşleri başlamıştır. Geri dönen Gürcüler Abhazya savaşı nedeniyle göçe maruz kalanların sadece az bir sayısıydı ve hâlâ önemli sayıda savaş göçmeni sorunu yaşanmaktadır. Bu gelişmeler taraflar arasında kalıcı bir barışın olmasının mümkün olacağı yönünde, her iki tarafın umudunun var olduğunu gösterdi. BM ve Türkiye temsilcilerinin de katıldığı, BM Cenevre süreci çerçevesinde taraflar arasında İstanbul’da bir görüşme gerçekleştirildi. Taraflar arasında 1999 Haziran ayında iktisat ve hukuki iş birliğini konu alan anlaşma imzalandı. Ancak 12 Ekim 1999’da Abhazya’da bağımsızlıkla ilgili yapılan referandumda, çıkan sonuçlardan halkın %98’i Abhazya’nın bağımsızlığı istiyordu. Hemen ardından yapılan Cumhurbaşkanı seçimleri de buna eklenince taraflar arasındaki o umut tekrar yok oldu. Gürcistan ve BM bu seçimleri tanımadıklarını ve yasal bulmadıklarını belirttiler. Taraflar tekrar 15-16 Mart 2001’de Yalta’da görüştüler ve yine eski görüşmelerdeki konular müzakere edildi.⁴⁴ Türkiye’nin de arabulucu olarak katıldığı Cenevre süreci kapsamında İstanbul’da yapılan görüşmeler olumlu geçmesine rağmen Abhazya tarafının yapmış olduğu bağımsızlık referandumu, barış sürecini çıkmaza sokmuştur. Aslında Abhazya tarafının bağımsızlık taraftarı tutumu ve tavırları var olan sorunun çözülmesini hep zorlaştırmaktadır.

Abhazya Gürcistan için çok büyük bir problem doğurmuştur. Yüz binlerce Gürcü Abhazya’yı savaş sonucu terk etmek zorunda kalmıştır. Gürcistan Dışişleri Bakanlığı her zaman çatışma ve problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Çatışma 2008 savaşına dönüşmüştür. BM ve mevcut dost elçiliklerin yanı sıra Gürcistan Dışişleri Bakanlığı 23 “riskli bölgeler” tespit ederek Büyükelçilikler açmıştır.⁴⁵ Gittikçe her iki halkın birbirine karşı düşmanca tavrı doruk noktasına ulaşmış ve diğer ülkelerde yaşayan her iki halkın mensupları arasında da sorunlar yaşanmıştır. Sorunun başka ülkelere taşınması Gürcistan Dışişleri Bakanlığını da harekete geçirmiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığının “2018 Gürcistan İnsan Hakları Raporu”na göre, Abhazya’daki fiili yasal sistem, Abhazya’yı 1992-1993 savaşı öncesi, sırası ve sonrasında etnik Gürcülerin mülkiyet haklarını yasaklamaktadır. 2010 tarihli bir

⁴⁴ Fulya Güner, *a.g.e.*, s. 31-32

⁴⁵ Giorgi Kanashvili, “Çatışmaları ve Gürcistan Devlet Kurumları: Yeni Fikirlerin Zamanı mı?”, (Ed.) Dina Albarova, Suzan Aleni, Nino Kalendarşvili, *Çatışmanın Maliyeti: Gürcistan-Güney Osetya Bağlamında*, Corc Amerika, Meisoni Üniversitesi Yayınları, s. 25.

kararda, Güney Osetya'daki fiili makamlar, Gürcistan hükûmeti tarafından 1991-2008 yılları arasında Akhagori Bölgesi'ndeki mülklerle ilgili tüm emlak belgelerini geçersiz kıldı. Gürcistan'ın işgal altındaki bölgelerindeki mülk sorunlarıyla ilgili Özgürlük Evi tarafından yapılan çalışmada "Oturma izni olan Gali'deki etnik Gürcülerin mülkiyet hakları konusunda belirsizlik devam ediyor". Resmî olarak mülk sahibi olmalarına veya devralmalarına izin verilmiyor.⁴⁶ BM İnsan Hakları Beyannamesi'ne aykırı davranan Abhazya ve Güney Osetya bölgesinde yaşayan etnik Gürcü sivillerin mülkiyet haklarının ihlal edildiğini görmekteyiz.

Abhazya yönetimi geçit noktası Enguri köprüsündeki uygulanan kısıtlamayı kaldırmıştır. Açıklama Abhazya fiili Güvenlik Servisi tarafından yapılmıştır. Enguri Köprüsü'ndeki kısıtlama, 27 Haziran 2019'da Tiflis'teki protestolarla ilgiliydi. Sözde Güvenlik Servisine göre, "Abhaz devleti" ile ilgili Zugdidi bölgesi de dâhil olmak üzere Gürcistan'da "kısıktıcı nitelikte" protesto gösterileri yapıldı. Abhazya tarafınca Enguri Köprüsü'nün kapatılması Zugdidi tarafından gelecek olan herhangi saldırı ihtimalinin olması ve bunun önlenmesi içindi. Gürcistan Devlet Güvenlik Servisi'ne göre, Abhazya'daki fiili yönetim yasadışı bir şekilde halkın serbest dolaşım hakkını kısıtlamakta ve onları izole etmektedir.⁴⁷ Abhazya'nın Tiflis yönetimine karşı şüpheli olarak sınır bölgelerinden gelecek saldırı ihtimalini öne sürerek geçiş köprüsünü kapatmasını, Gürcü hükûmeti halkın seyahat hakkının Abhazya otoritesi tarafından engellendiği teziyle karşılık vermektedir.

Rusya, Abhazya'nın sosyo-ekonomik gelişimi için karayolu ağı, enerji yatırımı, çevre düzenlemesi vb. alanlarda yardım etmektedir. Toplamda 2010-2019 yılları arasında Abhazya, Rusya'dan yaklaşık 30 milyar ruble yardım almıştır.⁴⁸ Rusya Devlet Başkanı, Rusya Savunma Bakanlığına Abhazya yönetimiyle Abhazya'nın Silahlı Kuvvetleri'ni modernize etme ve finansal destek vermesi yönünde bir anlaşma imzalaması talimatını vermiştir.⁴⁹ Sözde bağımsızlığı Rusya ve dünya haritasında yeri bile bilinmeyen küçük

⁴⁶ "2018 Compilation Report on the human rights situation in the occupied territories of Georgia" <http://www.mfa.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019).

⁴⁷ <https://reginfo.ge/politics/item/16972-saokupazio-rejemma-enguris-xidze-shezugdva-3-tvis-shemdeg-gaaugma>(Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

⁴⁸ <https://www.gazeta.ru/business/2019/07/22/12515635.html> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2019).

⁴⁹ <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/340470/> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2019).

birkaç devlet tarafından tanınan Abhazya, adeta Rusya'nın finansal destekleriyle ayakta durmaktadır. Abhazya Rusya'nın izin verdiği kadar kendini yönetebilecektir.

Gürcü ve Abhaz elitlerinin hem toplumu hem de hükûmeti etkileme kapasitesi olmasına rağmen hiçbir plan yapılmamıştır. Elitler iki taraf arasında sorunun çözümünün de öncülük yapabilme alternatifine sahiptirler ve karar alma mekanizmaları üzerinde etki oluşturabilirler. Gürcü ve Abhaz çatışması Karabağ örneğinden farklıdır.⁵⁰ Ancak tarafların etnik milliyetçilik duyguları, önyargıları ve nefretleri problemin çözümüne varılmasına engel olan nedenlerin başında gelmektedir.

1.5. Güney Osetya Sorunu

Büyük Kafkas dağlarının güney yamacında yer alan Güney Osetya'nın nüfusu Sovyetler dağıldığı zaman toplam 100 bin civarında olmuştur. Başkenti Tshinvali olan Güney Osetya Gürcistan'a bağlı bir yönetim birimi olmuştur. Güney Osetya'da, Oset etnik milliyetçisi olan Adamon Nihaz örgütü Kuzey Osetya ile birleşmeyi ileri sürmüştür. Bunun üzerine Tiflis yönetimi 1990'da Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırma kararı almıştır ve çatışmaların başlaması sonucu 1992'de Osetya'ya özerklik statüsü geri verilmiştir. Bu yıllar arasında savaş başlamış ve her iki taraftan da çok sayıda insan ölmüştür.⁵¹ Abhaz çatışmasında olduğu gibi Gürcü-Güney Osetya çatışmasının da temelinde tarafların etnik milliyetçiliği belirleyici rol oynamaktadır.

1830 yılında Rus Çarlık ordusu Güney Osetya'da kontrolü sağlamıştır. Gürcistan yönetimine bağlı olan Güney Osetya'yı, yine Gürcistan'a bağlı bölge olarak kabul etmiştir. Rus Çarlık kuvvetlerinin gücünü kullanan Gürcü prensleri Maçabeli ve Eristavi bölgenin yönetimini ellerinde tutabilmişlerdir. Bolşevik İhtilali'nin hemen ardından 26 Mayıs 1918'de Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuş ancak Güney Osetya parlamento seçimlerine katılmaktan imtina ederek Rusya'dan ayrılmak istemediklerini belirtmişlerdir. Sovyet Rusya'sının bir parçası olmak isteklerini memorandum imzalayarak bildirmişlerdir. 20 Haziran 1920'de Gürcü Hükûmet birlikleri Gürcistan'ın

⁵⁰ Okanashvili, *a.g.e.* s. 10.

⁵¹ Mürteza Hasanoğlu ve Elnur Cemilli, *Güney Kafkasya'da ABD Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 133-134.

toprak bütünlüğünü sağlamak adına Güney Osetya'ya girmişlerdir. Gürcistan, Sovyet rejiminin yönetimine girdikten sonra 22 Nisan 1922'de Güney Osetya'ya Gürcistan'a bağlı özerk vilayet statüsü verilmiştir. 1936 yılında ise Kuzey Osetya, Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti statüsünü almıştır. Kuzey Osetya'nın özerk bir cumhuriyet olarak direk Moskova yönetimine bağlı olması ve Güney Osetya'nın ise Gürcistan yönetimine bağlı olması zaman zaman Osetler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşüne doğru Güney Osetya'da "Halk Cephesi" kurulmuş ve bölgenin "özerk vilayet" statüsünü "özerk cumhuriyet" statüsü olarak değiştirilmesi yönünde taleplerde bulunulmuştur.

Hemen sonra ise Kuzey Osetya ile birleşmek istemişlerdir. Bunu takiben bağımsızlığını ilan ederek Eylül 1990 tarihinde Güney Osetya Demokratik Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulduğunu duyurmuşlardır. Tiflis yönetimi askeri birlikleri ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak için harekete geçirmiş ve böylece Gürcü-Oset çatışması başlamıştır. 52 Görüldüğü gibi Güney Osetya'nın Tiflis yönetimine bağlı olması tarihî süreçte hep memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Sorunun temelinde belirleyici faktör olarak tarafların etnik milliyetçiliği olduğu kadar tarihî süreç ve coğrafya da önem arz etmektedir. Aslında bu bölgelerde tarihî süreçte oluşan siyasi sınırlar coğrafyanın yarattığı engellerden dolayı, Osetler örneğinde olduğu gibi bazı halkları ikiye bölmüştür. Adeta Coğrafya halkların kaderine dönüşmüştür diyebiliriz.

Güney Osetya konusunda ise durum Abhazya'dan daha farklıdır. Osetlerde var olan birleşme arzusu bir bakıma Güney ve Kuzey Osetya'nın birleşip Rusya Federasyonu içerisinde yer alma talebi olarak ifade edilse de bunun Rusya için tehlike doğuracağı kaçınılmazdır. Abhazya'nın bağımsız olduğu bir ortamda birleşmeyi sağlamış bir Osetya'nın bağımsızlık talebi RF'nun toprak bütünlüğüne de zarar verebilecektir. Bu nedenle Rusya Federasyonu Güney ve Kuzey Osetya'nın birleşme talebine sıcak bakmamıştır. Ancak RF, Güney Osetya'nın Gürcistan kontrolü altına girmesini de istemiyordu. Bu nedenle Güney Osetya'daki dondurulmuş çatışma durumu Rusya'nın işine geliyordu. Çünkü Gürcistan'ı rahatsız eden bu durum Osetleri de Ruslara bağımlı kılmaktaydı. Rusya Osetler'e pasaport vererek onları daha da kendine bağlama stratejisi

⁵² Ülviyye Aydın, *a.g.e.*, s. 21-22.

izlemiştir.⁵³ Rusya Abhazya örneğinden farklı olarak Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşmek isteğine olumlu bakmaması, ileride birleşmiş Osetya'nın bağımsızlık talebi ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Yine Rusya Abhazya'ya yaptığı gibi zaman zaman Güney Osetya'yı Gürcistan'a karşı baskı unsuru olarak kullanmış ve kendine bağımlı hâle getirmiştir.

1990'ların başlarında Zviad Gamsahurdiya'nın radikal milliyetçilik politikaları yüzünden azınlıklar, Gürcistan'dan dışlanmışlardır. Güney Osetya ve Abhazya'nın ayrılıkçı güçleri bağımsızlık talebinde bulunarak merkezi hâkimiyete karşı savaşımaya başlamışlardır. Güney Osetya'da azınlığın bazı temsilcileri ülkeyi terk etmek zorunda kalarak Rusya'ya yerleşmişlerdir.⁵⁴ Zviad Gamsahurdiya'nın baskıcı ve Gürcü milletinin üstünlüğüne dayanan yönetimi, var olan sorunun patlak vermesini hızlandırmış ve karşı tarafın ayrılma isteği için de zemini oluşturmuştur.

Başlayan Gürcü-Oset çatışmasının ardından ateşkes sağlanmış ve Güney Osetya'ya barışı koruma gücü girmiştir. Ancak Güney Osetya ayrılıkçı güçleri devlet oluşturma sürecini başlatmıştır. 1992'de Soçi Anlaşması kapsamında bölgenin askersizleştirilmesi, silahsızlanması ve ağır silahların geri çekilmesi gibi konular yer almıştır. 22 Şubat 1993'te Güney Osetya ordusunun oluşturulması kararı alınmış ve Güney Osetya Savunma Bakanlığı kurulmuştur. 27 Mart 1994'te Güney Osetya Yüksek Konseyi'nin seçimleri yapıldı. Oyların çoğunluğunu alarak seçimleri Güney Osetya Komünist Partisi kazandı. Gürcistan hükûmeti tarafından Güney Osetya Yüksek Konseyi'nin seçilmiş Cumhurbaşkanı, hükûmetin bir cunta olduğunu açıklamıştır.⁵⁵ Güney Osetya da Abhazya gibi bir taraftan Gürcistan ile görüşmeler yaparken diğer taraftan da kendi içinde kurumsallaşmaya ve bağımsızlık için devletleşme sürecini izlemektedir.

1996 yılının mayıs ayında Rusya, Gürcistan, Güney Osetya ve Kuzey Osetya arasında ekonomik bağların yeniden kurulması ve sorunların sulh yoluyla çözülmesi amacıyla ortaklık anlaşması imzalamıştır. Ancak 12 Mayıs 1999 tarihinde Güney Osetya'da yapılan parlamento seçimleri Tiflis yönetimi tarafından reddedilmiştir. Seçimleri

⁵³ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s.78.

⁵⁴ <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2018).

⁵⁵ Dina Albarova, "Güney Osetya Çatışması Kurumsal Maliyeti: Güney Osetya'da Siyasal Kurumların Dönüşümü", (Ed.) Dina Albarova, Suzan Aleni, Nino Kalendarşvili, *Çatışmanın Maliyeti: Gürcistan-Güney Osetya Bağlamında*, Corc Meisoni Üniversitesi Yayınları, Amerika, s. 11.

Komünist Partisi kazanmış ve 8 Nisan 2001 tarihinde yapılan referandum sonucu yeni Güney Osetya anayasası yürürlüğe konulmuştur. Ardından yapılan Cumhurbaşkanı seçimlerini Tiflis yönetimi tanımamıştır.⁵⁶ Güney Osetya siyasi birimlerinin Tiflis yönetimini ciddiye almamasından kaynaklanan bu başına buyruk davranışları, Tiflis yönetiminin tamamen bölgenin yönetiminde söz sahibi olmamasında kaynaklanan bir durumdur. Dondurulmuş çatışmanın o yıllarda Güney Osetya'nın işine geldiği ve Gürcistan yönetiminin ise aleyhine işlediğini görmekteyiz. Diyalogun ve görüşmelerin üçüncü taraflarca sağlanması Gürcistan'ın bir alt birimi olan Güney Osetya üzerinde tamamen Tiflis'in etkisini kaybettiğinin bir örneğidir.

Güney Osetya hükûmet başkanının yaptığı açıklamalardan ve bölgede gelişen hareketlilikten dolayı Gürcistan yönetimi Haziran 2004'te sınırdaki 100 tane "Gürcü Barış Gücü" asker sayısını 500'e çıkaracağını belirtmiştir.⁵⁷ Bunun üzerine tırmanan gerginlik karşılıklı çatışmaya dönüşmüş, Rusya ve AGİT temsilcilerinin de katıldığı bir görüşme yapılmıştır. Görüşmenin sonucunda geçicide olsa taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. Ancak ateşkes uzun sürmemiş ve tekrar çatışmalar başlamıştır. Bunun ardından Gürcistan hükûmeti 26 Ocak 2005 tarihinde problemi halletmek için Güney Osetya için hazırlamış olan planı sunmuştur. Çözüm paketine göre:

- 1- Güney Osetya kendi yerel meclisini ve hükûmetini seçebilecek, otonomi bir bölge olarak kalacaktır.
- 2- Güney Osetya otoritesi yerel ekonomik, kültürel, çevresel konularda karar alabilecek ve kendi polis güçlerini oluşturma yetkisi olacaktır.
- 3- Güney Osetya'daki savunma, dış politika ve insan hakları gibi konularda yetki sahibi Tiflis yönetimi olacaktır.
- 4- Güney Osetya'nın Gürcistan Yargı sisteminde, Anayasa Mahkemesi ve Yasama organında temsil edilebileceği yeni bir Gürcistan Anayasası yapılacaktır.

⁵⁶ E. Gülselcen Kafkasyalı, *ABD – Rusya Hegemonya Mücadelesinde Gürcistan ve "Gül Devrimi"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 23

⁵⁷ Duhan Kalkan, "Güney Kafkasya Bölgesi'ndeki Etnik Çatışma Alanları", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.126-128.

5- Oset dili Gürcistan Devleti'nin resmî dillerinden biri olacaktır. Oset kültürünün muhafaza edilebilmesi için finansal destek sağlanacaktır.

6- Geçmişte mağdur olan sivil insanlara karşı atılmış suçların incelenebilmesi için bir araştırma komisyonu oluşturulacaktır.

7- Güney Osetyalılar'ın Rusya'ya rahat bir şekilde girip çıkmaları için daha kolaylaştırılmış bir sınır yöntemi tatbik edilecektir.

Buna ilaveten paketin kapsamında 1991-1992 savaşı zamanı zarar görmüş Güney Osetler'in zararı karşılanacak, emekli maaşı ödenecek vb. önemli kolaylıklar da sağlanacaktır. Ancak bu plan da Güney Osetya otoritesi tarafından kabul edilmemiştir. Tek amaçlarının Güney Osetya'nın bağımsızlığı olduğunu ve bundan dolayı da planı kabul etmediklerini ifade etmişlerdir.⁵⁸ Güney Osetya'ya Gürcistan yönetimi tarafından verilen bunca ayrıcalık ve geniş bir öz yönetim hakkına rağmen plan kabul edilmemiş, yine bağımsızlık konusunda ısrar edilmiştir. Daha önceki görüşmelerde olduğu gibi Güney Osetya bağımsızlık tezini savunmuş durmuş ve asla bundan taviz vermemesi karşısında Tiflis yönetimi bir şey yapamamıştır.

Güney Osetya birlikleri 3 Eylül 2006 tarihinde Gürcistan Savunma Bakanı İrakli Okruaşvili ve Genelkurmay Başkanı Levan Nikoleişvili'yi taşıyan helikoptere ateş açmıştır. Rusya barış gücü ateş açanların kimliğinin belirsiz olduğunu ve Gürcistan bakanlarının Güney Osetya'yı kışkırtmak amacıyla bölgede uçtuklarını söylemiştir. Gittikçe iki taraf arasında tırmanan gerilim, 2004 ve 2005'te Rus Duma'sının almış olduğu Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlık yanlısı hareketlerin desteklenmesi kararının en önemli tesiriydi. Böylece ayrılıkçı gruplar daha çok cesaret buluyordu.⁵⁹ Bu yıllarda Rusya'nın devlet seviyesinde aldığı bu karar, Gürcistan'da ABD destekli gerçekleşen "Gül Devrimi" sonucu Batı yanlısı bir hükûmetin iktidara gelmesinden hemen sonraya tesadüf etmesi, aslında Gürcistan devletini cezalandırma politikasından başka bir şey değildir.

⁵⁸ Duhan Kalkan, *a.g.e.*, s.129-130

⁵⁹ Ramazan Öztürk, *a.g.e.*, s.30

Güney Osetya’da 2008 yılından önce tüm politik kurumların harekete geçirilmesi dikkat çeken bir durum arz etmektedir.⁶⁰ Gürcistan’ın kendi alt birimi olan ve kendisiyle Güney Osetya arasında yaşanan çatışmalara doğrudan Rusya 2008’e kadar askeri olarak müdahale etmemiştir. 1990-2000 arsında çatışma düşük seviyede olmuştur. 2004 yılında tekrar Gürcü ve Güney Osetya birlikleri arasında yaşanan çatışma büyümeden ateşkes anlaşması yapılmıştı. Ancak Ağustos 2008’de Güney Osetya’nın başkenti Tshinvali’ye Gürcistan hükûmeti, 1995’te kabul edilen Anayasa’ya dayanarak askeri operasyon düzenledi. Çatışma büyüyerek çok sayıda sivilin öldüğü Rusya-Gürcistan arasında bölgesel bir savaşa dönüştü.⁶¹ Şunu belirtmekte fayda vardır; Gürcistan Anayasası’nda bölge, Güney Osetya olarak değil “Tshinvali bölgesi” olarak geçmektedir. Uzun yıllar yapılan devletler ve uluslararası görüşmelerden bir sonuç alamayan Gürcistan yönetimi, taraflar arasında gerginliğin tırmandığı bir zamanda, sorunu kökten halletmek ve Güney Osetya üzerinde tekrar egemenliği sağlamak için Ağustos 2008 askeri operasyon yapmıştır. Ancak Rusya’nın tepkisi gecikmemiş, askeri müdahale düzenlenmesi sonucu Gürcistan-Rusya arasında savaş yaşanmıştır. Rusya 2008’de çıkan savaşta Güney Osetya’yı Gürcistan’dan koparmış ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu tarihten sonra her iki tarafın birbirine karşı düşmanca tutumu daha da artmıştır.

Rusya Federasyonu’nun Ağustos 2008 savaşından sonra Güney Osetya’da ekonominin toparlanması için ayırdığı yardımın kullanılmasında siyasi elitler tarafından yolsuzluklar yapılmıştır. Bu fonların çoğunun boşuna harcanması Güney Osetya halkında büyük kırıngılığa neden olmuştur. Savaşın ortaya çıkardığı problemler çözülmemiştir. 2011’de hükûmetin güvensizliği sebebiyle bu yolsuzluklara karşı halk meydanda toplanarak Güney Osetya hükûmetini protesto etmiştir. “Kar Devrimi” olarak bilinen bu olay Cumhurbaşkanı ve ona bağlı yöneticilerin istifasını halk talep etmiştir. "Rusya Federasyonu ile Güney Osetya Cumhuriyeti Ortaklık Anlaşması” kapsamında Rusya Güney Osetya sınırlarını korumak ve savunmakla sorumludur.⁶² Rusya, Güney Osetya’nın sözde bağımsızlığını tanımamasına rağmen Osetya’yı adeta küçük bir eyaleti olarak yönetmiş ve tamamen kendine bağlı bir siyasi birime dönüştürmüştür.

⁶⁰ Abarova, *a.g.e.*, s. 12.

⁶¹ Eyup Aygün, *2008 Russian – Georgian War In The Context Of The South Ossetian Conflict And Its Implications For South Caucasia*, Master’s Thesis, FatihUniversity The Institute Of Social Sciences, Istanbul 2013, s.18.

⁶² Abrova, *a.g.e.*, s. 15.

2008 Gürcistan-Rusya Savaşı

2004 yılında Mihail Saakaşvili'nin Gürcistan Devlet başkanı olması ve Gürcistan'ın Batı'ya yönelmesiyle Rusya ile ilişkilerde sorunlar daha da belirgin hâle gelmiştir. Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'daki varlığı ve Rus askeri üslerinden kaynaklanan problemler zaten ortadaydı. Rusya'nın Gürcistan'dan yaptığı ithalata getirdiği kısıtlamalarla başlayan problem, 2006 Eylül'ünde 4 Rus subayının yakalanıp casuslukla suçlanmasıyla iki ülke arasında kapsamlı bir sorun hâline dönüşmüştür. Rusya, Gürcistan'daki büyükelçisini geri çağırması ve vatandaşlarına Gürcistan'a seyahat etmemeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Gürcistan vatandaşlarını Rusya'nın bir kargo uçağıyla Gürcistan'a göndermesi üzerine Gürcistan uçağı iniş izni vermemiştir. Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili koltukları ve pencereleri olan normal uçaklarla Gürcülerin dönüşüne izin verileceğini ifade etmiştir. Ekim 2007'de Rus barış gücü kuvvetlerinin 4 Gürcü subayı tutmaları ve darp etmeleri üzerine Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili, Abhazya'daki Rus barış gücünün komutanını istenmeyen kişi ilan etmiş ve komutanın birkaç gün içinde Gürcistan'dan ayrılmasını istemiştir. Özellikle Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin bozulması, Rusya'nın Gürcistan'a baskısını artırmıştır. Aynı zamanda bazı AB ülkelerinin Tiflis'teki büyükelçileri de soruna çözüm bulmak için görüşmelere zemin hazırlamak üzere temaslarda bulunmuşlardır. Gürcistan Dışişleri Bakanı Eka Tkeshelashvili Rusya'nın kuvvetlerini göndermesinin açık bir askeri müdahale olduğunu söylemiş ve Abhazya'ya yerleştirilen ek Rus barış gücü kuvvetlerinin derhal çekilmesini istemiştir. İki ülke arasındaki bu kriz ortamında Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili ile Rusya Devlet Başkanı Medvedev 6 Haziran 2008 tarihinde ilk defa bir araya gelmişlerdir. Gürcistan, Rus barış gücü askerlerinin yerine uluslararası barış gücünün yerleşmesini istemiştir. Avrupa Parlamentosu da Rusya'nın tarafsız barış gücü konumunu kaybettiğini ifade ederek mevcut barış gücünün yapısının değişmesini isteyen bir karar tasarısını kabul etmiştir. Rusya'nın yanı sıra Abhazya'da uluslararası güç önerisine karşı çıkmıştır. ABD, temmuz ayından itibaren Rusya ile Gürcistan arasındaki gerginliğin yatıştırılması için çabalarını artırmıştır.⁶³ 2008 yılı Gürcistan-Rusya ilişkilerinin en gergin dönemi olmuştur.

⁶³ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s. 212.

Haziran 2008'den itibaren Güney Osetyalı güçlerle Gürcistan arasında aralıklı olarak çatışmaların yaşanması, Rus savaş uçaklarının Gürcistan hava sahasını ihlali ABD'yi sorunun çözümü konusunda harekete geçmeye zorlamıştır. Temmuz ayı sonunda Güney Osetya ile Gürcistan birbirlerini saldırıda bulunmakla suçlamışlardır. 1 Ağustos 2008 tarihinde ise Gürcistan ile Güney Osetyalı milisler arasında çatışma başlamıştır. Gürcistan çatışmalardan Rusya'yı sorumlu tutarak Rusya'nın sorunun çözümü için artan uluslararası çabaları baltalamak istediğini iddia etmiştir. Güney Osetya hem Gürcistanlı yetkililerin görüşme teklifini hem de Abhazya'da BM Genel Sekreteri'nin hazırlamış olduğu öneriyi görüşmek için yaptığı davetini reddetmiştir.⁶⁴ Krizin çözülmesi için uluslararası örgüt ve devletlerin girişimleri Güney Osetya ve Abhazya tarafından kabul edilmemiş, Rusya'nın izlemiş olduğu politikaya tamamen uyum sağlanmıştır.

Pekin'de 2008 Yaz Olimpiyatları'na tüm dünyanın dikkatini çevirdiği bir zamanda Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili Güney Osetya'ya askerî harekât düzenlemiştir. Aslında bu çatışmanın çıkmasının sinyalleri Nisan ayından belli olmaya başlamıştır. Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya Özerk bölgelerindeki asker sayısını artıracaklarını, Rus vatandaşlarını (daha önce Rus pasaportu dağıtmış) korumak adına ne gerekiyorsa yapacağını açıklamıştır. Gerginlik artarak savaşa dönüşmüştür. Ancak Rusya'nın beklenmedik askeri harekâta geçmesi bir sürpriz olmuştur.⁶⁵ Savaş öncesi tırmanan gerginlik ve bölgedeki askeri hareketlilik savaşın her an patlak vereceği ihtimalinin bir kanıtıydı. Ancak Rusya'nın askeri müdahalesi hiç beklenmiyordu.

7 Ağustos 2008'de Gürcistan kuvvetleri Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'de kontrolü ele geçirdiğini açıklamıştır. Kısa sürede Rus kuvvetlerinin Güney Osetya'ya girip Gürcistan kuvvetleriyle sıcak çatışması, Güney Osetya'daki Gürcüleri bölgeyi terk etmeye zorlamıştır. Osetler de Kuzey Osetya'ya yönelmişlerdir. Gürcistan kuvvetlerinin Güney Osetya'dan çekilmesinden sonra da Rusya Gürcistan'ı bombalamaya devam etmiş hatta 10 Ağustos'ta Tiflis Uluslararası Havaalanı'nı bile bombalanmıştır. Gürcistan Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri Aleksandr Lomia, Rus kuvvetlerinin saldırısı sonucu 10,000 Gürcü'nün Güney Osetya'yı terk etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Rus kuvvetleri, Güney Osetyalı milislerle birlikte Gürcistan'ın Gori kentine de

⁶⁴ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s. 213.

⁶⁵ Gökhan Koçer, "Gürcistan: Jeopolitik, Jeokültür, Jeoekonomik", Tayyar Arı (Ed.), *Orta Asya ve Kafkasya*, Marmara Kitap Merkezi, Bursa 2010, s. 257.

girmişlerdir. Ayrıca Rus ve Abhaz güçleri tarafından Gürcistan'a karşı ikinci bir cephe açılmıştır. Rusya-Gürcistan savaşından enerji hatları da etkilenmiştir. Bakü –Supsa boru hattı önlem amacıyla kapatılmıştır.⁶⁶ Savaş ilk başlarda sadece Güney Osetya'da başlamasına rağmen daha sonra diğer bölgelerde yayılmıştır.

12 Ağustos 2008'de Fransa Cumhurbaşkanı ve AB dönem Başkanı olan Sarkozy, Moskova'ya giderek bir barış planı önerdi. Yine 12 Ağustos 2008'de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, “Türkiye'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve egemenliğine büyük önem verdiğini, bölgesinde barış, istikrar ve refahın genişletilmesi için üzerine düşen rolü daima oynadığına ve oynamaya devam edeceğini” açıkladı. 15 Ağustos 2008 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Moskova'ya, ertesi günde oradan Tiflis'e gitmiştir. Aynı gün Bush da Gürcistan'a gitti.⁶⁷ Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Rusya devlet lideriyle konuyu görüşmesi Türkiye'nin Gürcistan'a bağımsızlığına verdiği önemin bir göstergesi olmuştur.

İki ülke arasındaki çatışmanın devam ettiği bir anda çatışmanın durdurulması için Fransa Devlet Başkanı Sarkozy, AB adına harekete geçmiş ve altı maddelik ilkeler bildirgesini taraflara sunmuştur. 16 Ağustos 2008'de Sarkozy'nin arabuluculuğuyla Soçi'de taraflar arasında ateşkes anlaşması resmen imzalanmıştır.

Savaş başlayana kadar Güney Osetya'da yaşayan Gürcüler ile Osetlerin iyi ilişkileri vardı. Kendi aralarında kız alıp vererek evlilik yapıyorlardı. 7 Ağustos'a kadar hâlâ Tshinvali'de Gürcüler çalışabiliyordu. Güney Osetya sınırının iki yanında olan tarım alanı oradaki Gürcü ve Oset köylüleri tarafından yıllarca beraber paylaşılmıştır. Çatışma zamanı bile birbirlerini kollamışlardır. Ancak şimdi büyük uluslararası anlaşmazlıklar bu iki köy arasında bir sınır çiziyordu. Aralık 2008'de Zaharia adlı bir Gürcü köylü, Oset ticaret ortağı arkadaşının kaçırıldığını şöyle ifade etmiştir: “Kimin haklı ve kimin yanlış olduğunu bilmiyorum ama bu olayların olmaması gerekiyordu”. Aslında bu köylülere kalmış olsaydı asla Gürcü-Osetya savaşı olmazdı. Acıyı en çok yıllarca beraber yaşamış bu iki halk çekmiş oldu.⁶⁸

⁶⁶ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s. 214.

⁶⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2010, s. 1085.

⁶⁸ Thomas De Waal, *The Caucasus*, Oxford University Press, New York 2010, s. 224.

Gürcistan ordusu doğu-batı karayolu ve demir yolu üzerine yerleşen Gori şehrine giren Rus askerlerine engel olamamıştır. Gürcü ordusu parçalanmıştı ve Güney Osetya savaşı 60 bin mülteciyi ortaya çıkarmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Rice Condoleezza yeni NATO üyesi Letonya, Litvanya, Estonya, Polonya devletlerinin liderleri ve bir sonraki Rus hedefi olacak Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko ile birlikte Tiflis'e doğru yola çıktılar. Rus işgaline karşı Gürcistan'ın yanında olduklarını Tiflis'e gelerek belirttiler. Rusya'nın işgal ettiği Gürcistan topraklardan derhal çekilmesini talep ettiler.⁶⁹ Gürcistan'ı Batılı ülkeler Rusya karşısında yalnız bırakmamış, devlet liderleri düzeyinde desteklemiş ve Rusya'nın işgali durdurmasını istemişlerdir.

Rusya 26 Ağustos 2008'de Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlığını tanıdığını açıklamış ve taraflarla askeri iş birliği anlaşması imzalamıştır. Ancak başta ABD olmak üzere İngiltere, Fransa, Almanya gibi birçok devlet ve NATO, AGİT gibi kuruluşlar Rusya'nın bu kararını kınamış ve Rusya'dan Gürcistan toprak bütünlüğünü tanınmasını istemiştir.⁷⁰ Rusya Gürcistan'ın Batı ile bütünleşme politikasını bölgede kendi çıkarları açısından tehdit olarak görmüş ve Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan Batılı ülkelere gözdağı olarak Gürcistan'ı cezalandırarak meydan okumuştur.

15 Eylül 2008'de Tiflis'te NATO konseyi toplanarak Gürcistan-NATO komisyonu oluşturulmasına dair çerçeve anlaşması imzalamıştır. Bunlar da NATO'nun Gürcistan'ı desteklediğini ve onun üyelik sürecini hazırlığını göstermiştir.⁷¹ Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili, tek taraflı bağımsızlık ilan eden Abhazya'yı 3 yıl içinde geri alabileceklerini söylemiştir.⁷² Tüm gelişmeleri hiçe sayan Rusya artık hamlesini yapmış, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımaya rağmen aslında “de jure” olarak kendi eyaletlerine dönüştürerek kontrolünü sağlamış, ABD ve NATO'yu caydırmıştır.

BM Genel Kurulunda konuşan Saakaşvili “zaman alacak ama Abhazya, bir zamanlar olduğu gibi yine Gürcistan'ın en güzel kısmı olacak”tır demiştir. Saakaşvili, “Avrupa

⁶⁹ Thomas Goltz, *Georgia Diary: A Chronicle Of War And Political Chaos In The Post-Soviet Caucasus*, New York, M.E.Sharpe Inc. Armonk, 2009, s.252.

⁷⁰“Rusya, G.Osetya ve Abhazya'nın Bağımsızlığını Tanıdı ve Gürcistan'ı Böldü”, Hürriyet, 27 Ağustos 2008, s.18.

⁷¹ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 1087.

⁷² <http://www.evrensel.net/v1/04/07/08/dünya.htmln>. (22 Mayıs 2011)

bugün dışarıdan bir güç tarafından inşa edilen ve Gürcistan'a uzanan yeni bir Berlin duvarıyla bölünmüş durumdadır" demiştir. Abhazy ile Güney Osetya'nın bağımsızlığını Rusya'dan sonra Nikaragua ve Venezuela da tanımıştır.⁷³ Nitekim Başkan Medvedev, Gürcistan'ın 2008 saldırısını "Rusya'nın 11 Eylül'ü" olarak tanımlanan provokatör bir eylem olarak yorumlamıştır.⁷⁴

Bölgede Rusya ile ABD arsanda çıkar mücadelesinin gittikçe arttığını görmekteyiz. Aslında wikliks belgelerinde ABD'nin Saakaşvili'nin askeri operasyon yapacağından daha önceden haberdar olması ve buna engel olmaması ilginç bir durumu karşımıza çıkartmaktadır. Buradan yola çıkarak şöyle bir kanıya varmamız daha rasyonel ve realist bir değerlendirme olacaktır. George Bush yönetimi Saakaşvili üzerinden Rusya'nın bölgeye yönelik tepkisini test etmektedir demek daha doğru olacaktır. Şu bir gerçek ki yaşanan bu savaş Kafkasya'daki dengeleri altüst etmiştir. Rusya aslında bu hareketiyle silkinmiş ve ABD'nin başını çektiği tek kutuplu sisteme meydan okumuştur. Rusya tekrar uluslararası güç mücadelesine geri dönmüş ve ABD'nin bölgede hegemonyasını sarsmıştır. Gürcistan Rusya'nın şiddetle karşılık vereceğini öngörememiş ve Batı'dan umduğu desteği alamamıştır.

1.6. Acaristan Sorunu

Başkenti Batum şehri olan Acara Özerk Cumhuriyeti Gürcistan'ın güney batısında, Karadeniz sahilinde yer almaktadır. Yüzölçümü 3000 km² olan Acaristan'ın nüfusu 400 bindir. Türkiye'yle komşudur. 1555'te Osmanlı ve Safevi arasında Amasya'da imzalanan anlaşmayla 300 küsur yıl Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Lakin tarihte 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Acaristan bölgesi Gürcistan'ın içinde, Rusya'ya bırakılmış ve bölgedeki Müslümanların çoğu Osmanlı'ya göç etmiştir. 1922'de Rusya'ya bağlı Özerk Acaristan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmuş, 1937'de ise özerk cumhuriyet olarak Gürcistan'a bağlanmıştır.⁷⁵ Acaristan nüfusunun çoğunluğu Müslüman Gürcülerden oluştuğu için Abhazlar, Osetler gibi

⁷³ <http://yenisafak.com.tr/Dünya/?t=25.09.2009&i=212868>. (Erişim Tarihi. 22 Mayıs 2011)

⁷⁴ Mesut Hakkı Çaşın, "ABD'nin Kafkasya Politikasında Rusya İle Ortaklık ve Rekabet Paradoksunun Olası Gelişmelerini Anlamak", (Der.) Tayyar ARI, *Orta Asya ve Kafkasya*, Marmara Kitap Merkezi, Bursa 2010, s. 327.

⁷⁵ İndira Phutkaradze, s. 109-110.

bağımsızlık talebinde bulunmamıştır. Ayrıca burada Tiflis yönetimine karşı Rusya'nın kışkırtacağı ve destekleyeceği ayrılıkçı gruplar olmamıştır.

Acaristan nüfusunun çoğunluğu Müslümanlardır. Nüfusun %80'i Gürcü Acarlar, %10'u Rus, %5'i Ermeni ve diğerler milletlerden oluşmaktadır. 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'yla ilk defa özerkliği gündeme gelmiştir. Antlaşmanın 6. maddesinde şöyledir; *Türkiye Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti ve limanı üzerindeki egemenlik haklarını, her topluluğun kültürel ve dinsel haklarını sağlayacak ve bu halkın yaşadığı yerlerde isteklerine uygun bir tarım toprakları rejimi kurma imkanına sahip olacak şekilde geniş bir yönetimsel özerkliğe kavuşması şartıyla Gürcistan'a devretmeyi kabul etmiştir.* Aynı zamanda Türkiye Acaristan'ın garantör ülkesidir.⁷⁶ Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan tarihsel, kültürel ve dinsel bağlardan kaynaklanan ilişkileri, Türkiye Cumhuriyeti Sovyetler sonrası devam ettirmiş ve geliştirmiştir.

Gürcistan'ın 1995 tarihinde kabul ettiği Anayasasının 9. ve 14-43. maddelerinde daha kapsamlı olarak Acara Özerk Cumhuriyeti'nin 1978 tarihli Anayasasında, Acarlıların din, kültür, diğer hak ve özgürlükleri açık şekilde belirtilmiştir. Diğer dikkat çeken husus, Gürcistan'ın 1995 tarihli Anayasasında da önceki Anayasadan farklı olarak Acara Özerk Cumhuriyeti'nden bahsedilmemesidir. Bu hukuki boşluktan dolayı Acara Özerk Cumhuriyeti'nin yeni anayasayı kabul etmesi imkânsız görünmektedir. Gürcistan parlamentosu 20 Nisan 2000 tarihli ve 260 sayılı bir kanunu kabul ederek boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Yani bu kanun çerçevesinde Gürcistan Anayasasının 3, 4, 55, 67 ve 89. maddelerine Acara Özerk Cumhuriyeti'nin statüsü ile ilgili ilaveler yapılacaktır.⁷⁷ Sovyetler sonrası Gürcistan, üniter yapıya sahip bir ulus devlet olmayı hedeflediğini 1995'te kabul edilmiş Anayasa'da Acaristan'ın statüsünün belirtilmemesini bir kez daha doğrulamaktadır.

2004 seçimlerini kazanan Saakaşvili'ye ilk tepki gösteren Acara Özerk Bölgesi Başkanı Aslan Abaşidze olmuştur. Seçimleri boykot ederek hükûmeti tanımamıştır. Saakaşvili

⁷⁶ Kemal Baycan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan Krizi", Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 72-73.

⁷⁷ Fahrettin Murtazaoğlu, "Acarlıların Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi", *Bilig*, Sayı 29, 2004, (ss. 65- 67).

tepkiyi ayrılıkçı harekât olarak tanımlamıştır.⁷⁸ Saakaşvili bölgedeki “silahlı birlikleri” ziyaret etmek istemiş ancak Çolohi gümrüğünden içeri alınmamıştır. Saakaşvili yönetimi ise bundan dolayı Acaristan’a ekonomik ambargo uygulamakla cevap vermiştir. Tırmanma giderek sıcak çatışmaya dönüşmeden ABD ve Rusya devreye girerek krizi çözmüştür. Geçici olarak anlaşmaya varılmış ve daha sonra 5 Mayıs 2004’te Aslan Abaşidze Rusya Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri İgor İvanov’un eşliğinde Acaristan’ı terk etmesi sonucu kriz tamamen çözülmüştür.⁷⁹ Acaristan’ın merkezi yönetime bağlanması bölgeyi turistik açıdan geliştirmiştir. Ayrıca limanı daha işlek hâle getirerek Gürcistan ekonomisine küçümsenmeyecek derecede katkı sağlamıştır. Gittikçe güzelleşen Batum şehri, Gürcistan’ın en modern ve önemli şehrine dönüşmüştür.

Acarların problemlerinin başında din gelmektedir. Bir zamanlar Acar Müslümanlara din değiştirme baskısı uygulanmıştır. Gürcistan’da yüksek din eğitimi veren kurumların olmaması sebebiyle Acarlar yurt dışına gitmek zorunda kalmaktadır. Bu din adamları eğitim alıp döndükten sonra dışlama ve dışlanma gibi durumlarla karşılaşmaktadır. Okullarda ve diğer yerlerde Acarlar Müslüman oldukları için dışlanmaktalar. Batum’daki caminin Müslüman topluluk için yetmediği hâlde ikinci bir caminin inşasına izin verilmemiştir. Müslüman Acarların bu doğrultuda talepleri devlet yöneticileri tarafından reddedilmiştir. Batum’da yeni bir cami inşası için Gürcistan Müslümanları Birliği Başkanı Tariel Nakaidze’nin başlatmış olduğu imza kampanyasının nasıl sonuçlanacağı önemlidir. Batum’un yakınlarındaki Kobuleti’de Kur’an kursu veren bir binanın önüne domuz başı asılması Acar Müslümanlara karşı yapılmış en büyük hakaretin göstergesidir. Zaman zaman devlet memurları ve diğer şahsalar tarafından Müslüman olduklarından dolayı hakarete uğramışlardır. STK uzmanları tarafından dile getirilen bu çirkin davranışları yapanlar devlet tarafından cezalandırılmamıştır. Batı’yla bütünleşmek isteyen Gürcistan’ın yaptığı yasal düzenlemeler, yaşanan ayrımcı davranışlarla çelişmektedir.⁸⁰ Acara Müslümanlarına karşı dinlerinden dolayı yapılan ayrımcılığa ve hakaretlere devlet tarafından göz

⁷⁸ Mohammad Arafat, *a.g.e.*, s. 358.

⁷⁹ Yelda Demirdağ, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, (Der.) Sezgin Kaya, *Rusya’nın Doğu Politikası*, Ekin, Basın, Bursa 2013, s. 253.

⁸⁰ Ayşegül Aydıngün, “Etnik Bir Demokraside Müslüman Azınlık Olmak: Yeni Başlangıçlar Mümkün Mü?”, (Ed.) Ayşegül Aydıngül, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, s. 20-21.

yumultmaktadır. Cami inşasına izin verilmemesi, okullarda öğretmenler ve devlet kurumlarında memurlar tarafından Acara Müslümanlarının mağdur duruma düşürülmesi, bunların hepsi devletin bir baskı politikası uygulaması izlenimi vermektedir. Ayrıca bu davranış biçimleri Gürcistan Anayasası'yla çelişki içermektedir.

1.7. Cavaheti Ermeni Sorunu

Sovyet döneminde Türk halklarına düşman Stalin, sınır bölgesinin güvenliği gerekçesiyle Ahıska (şimdiki Cavaheti) Türkleriyle ilgili 31 Temmuz 1944 tarihli 6279 sayılı bir karar almıştır. 14 Kasım 1944 tarihinde, bölgenin yerlisi Ahıska Türklerinin tamamını Orta Asya'ya sürgün etmiştir.⁸¹ Osmanlı ve Rusya arasında yapılan Edirne anlaşması sonrası bölgeye çok sayıda Ermeni göç ettirilmiştir. Cavaheti Güney Gürcistan'da, Ermenistan ve Türkiye sınırında yer alan bir bölgedir. Genellikle Ahılkelek, Ahıska, Borcomi, Vale ve Ninotsminda gibi şehir ve ilçelerinde yaşamaktadırlar. Bölge nüfusunun yaklaşık olarak yarısı Gürcü'dür. Cavaheti Ermenileri Sovyetler dağıldığı sırada işgalci ve yayılmacı Ermeni milliyetçiliğinden etkilenmişlerdir.

Güney Kafkasya'nın en önemli güvenlik aktörü Rusya olarak kalmaktadır. Rusya bölgedeki ülkelerin tarihi, etnik dokusunu değiştirerek karma ve her an etnik çatışmanın çıkmasına müsait olan diaspora inşa etmiştir. Bu diasporalar büyük güçler tarafından kullanılmaya müsaittir. Birleşik Milli Hareket Partisi üyesi Goka Gabaşvili Rusya'nın Cavaheti bölgesinde Kırım'daki senaryonun aynısını uygulamak için pasaport dağıttığını ve ileride vatandaşlarının tehlike altında olduğu gerekçesiyle bölgeyi istila edebileceğini ileri sürmektedir. Gürcistan'ın tek yapacağı buna engel olmaktır.⁸² Rusya'nın burada etkisinin devam ettiği ve Gürcistan için ileride Ermenilerin burada etkin olacağı ve ayrılıkçı bir bölgeye dönüştürebileceği sinyallerini vermektedir.

Ermeniler Gürcistan'ın güneyindeki Samtse-Cavaheti vilayetine bağlı Ahılkelek ve Ninotsminda şehirlerinde yoğun olarak yaşamaktadır. Ermenistan ne kadar Gürcistan'ın

⁸¹ Rasim Bayraktar, *a.g.e.*, s. 29-30.

⁸² Tolga Otobatmaz, "Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 16.

toprak bütünlüğünü tanıdığını belirtse de bölgede faaliyet gösteren ayrılıkçı Ermeni sivil toplum örgütleri özerklik ve bağımsızlık taleplerini desteklemektedir. Taşnaksutyun partisi Cavaheti'yi Büyük Ermenistan'ın bir parçası olarak görmektedir. Onların stratejilerine göre Cavaheti'de ikinci Dağlık Karabağ planı amaçlanmakta ve bu doğrultuda ciddi örgütlenmeye gidilmektedir. Buna örnek olarak 1991'de ayrılıkçı Cavah Halk Harekâtı kurulmuştu. Tiflis yönetiminin zayıf olduğu bu bölgelerde Cavah Halk Hareketi'nin, Virk'inin ve Cavaheti Ermenilerinin Parvent silahlı örgütünün üyeleri bölgeyi yönetmişlerdir. Bu silahlı örgütün üyeleri 62. Rus Askeri Üssü'nde eğitildiği ve ASALA terör örgütünün Cavaheti'de yerleştiği basında sık sık haber olarak çıkmıştır. Gürcistan hükûmetinin bölgede zayıf olmasının bir diğer göstergesi de merkezden atanan birçok valinin Ermeniler tarafından valilik binasına sokulmaması olmuştur.⁸³ Ermenistan diğer iki komşusu Türkiye ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımadığı gibi “de jure” olarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanımamaktadır. Bölgedeki Ermeni ayrılıkçı yapılanmaları dolaylı olarak Erivan yönetimi tarafından ve açık olarak Ermeni diasporası tarafından desteklenmektedir. Bölgedeki eski Rus Askeri Üssü'nde eğitilmeleri, örgütlerin silahlanmaları ve ASALA terör örgütü mensuplarının barınağı olması Gürcistan devlet otoritesinin zayıflığından kaynaklanmaktadır.

Gürcistan'ın en riskli bölgelerinden olan Cavaheti'de durum gittikçe gerginleşmesi ve her an bir çatışmanın patlak vermesi söz konusudur. Ermenistan'dan destek alan Cavaheti Ermenileri bölgeye özerklik verilmesini istemektedir. “Vahid Cavaheti” örgütü, Ermeni Apostol Kilisesi'ne resmî statünün verilmesini ve buradaki ekonomik projelerde kendilerine pay verilmesini talep etmektedir. Diğer ayrılıkçı Ermeni örgütleri “Yerkir” ve “Mitk” üstü kapalı olarak merkez Tiflis'i tehdit etmektedir. Avrupa ve Amerika Ermeni diasporasına sık sık Gürcistan'ı şikâyet etmektedirler. Bölgede gizli olarak silahlandırılan ayrılıkçı Ermeni gruplar vardır. Cavaheti özerkliğini talep eden Ermeniler ileride bölgeyi Ermenistan'la birleştirmeyi planlamaktadır. Gürcistan bu senaryodan çok tedirgindir. İkinci bir Karabağ senaryosu olduğunun farkındadır. Ermenistan istihbaratının desteğiyle silahlı birlikler oluşturulmaktadır. Erivan'dan destek alan bu guruplara Ahaltsahi Ermeni Gençler Merkezi, Charles Aznavour hayır

⁸³ Hatem Cabbarlı, “Ermenistan Dış Politikası (1991-2005)”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 259-270.

kurumu ve Vahid Cavaheti örnek gösterilebilir.⁸⁴Gürcistan devleti bunun üzerine operasyon yaparak bazı ayrılıkçı Ermeni liderleri tutuklamıştır. Çekingen hareket eden Gürcistan devleti eğer ciddi önlemler almazsa bu Ermeni oluşumlarının ileride Gürcistan'ın başına bela olacağı kaçınılmazdır.

Sovyet sonrası Tiflis tarafından Cavaheti'ye atanan idareciler Ahılkelek'te Ermeniler tarafından tanınmamıştır. Bölgedeki Rus askeri üssü onlara cesaret vermiş ve yaklaşık olarak 15 yıl “de facto” güç olmuşlardır. Mart 2005'te Gürcistan parlamentosunun aldığı karar doğrultusunda bölgedeki Rus askeri üslerinin kaldırılması Ermeni örgütler tarafından protesto edilmiştir. Ayrılıkçı bir oluşum olan Parvent'in silahlı birliği Rus askeri üssü tarafından silahlandırılmış ve Cavah Halk Harekâtı Tiflis'ten defalarca özerklik talebinde bulunmuştur.⁸⁵ Şimdilik bölge sakinidir ancak her an Gürcistan'da yeni bir etnik çatışma doğabilir ve bunu Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda kullanması da kaçınılmazdır. Büyük olasılıkla ileride özerklik talebi aslında bir bahane olarak ayrılıkçı Ermeni örgütleri tarafından Gürcistan'a karşı kullanılarak çatışmayı başlatan etken olacaktır.

Ermenistan'ın 2018'de seçilen başbakanı, Nikol Paşinyan Gürcistan'a yaptığı resmî ziyaret sırasında Cavaheti bölgesine de gitmiştir.⁸⁶ Böylece ilk defa yüksek düzeyde bir Ermenistan temsilcisi Cavaheti bölgesini ziyaret etmiştir. Akıllara “Ermenistan Gürcistan'a Cavaheti Ermenileri açısından bir mesaj mı vermek istiyor?” mesajı gelmiştir.

Gürcistan'da Ermeni etnik azınlığı ikinci sırada yer almaktadır. İlginç olan Ermeni diasporası Gürcistan'ın toplumsal ve siyasi hayatında oldukça aktiftir. Örneğin 2014'te yerel yönetim seçimlerine çeşitli partilerden ve siyasi harekâtlardan 700 kişiden fazla aday katılmıştır. Bunun yanı sıra 150 civarında Ermeni sivil toplum kuruluşu Gürcistan'da aktif çalışmaktadır. Cavaheti bölgesinde Ermeni diasporası mahkeme sistemi, savcılık, polis, belediye, valilik, noterlik kurumları, ilçe eğitim müdürlüğü,

⁸⁴ Asef Zeynal, “Gürcistan'ın Ermeni Sorunu”, 13 Haziran 2014, <http://1905.az/tr/gurcistanin-ermeni-sorunu/>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).

⁸⁵ Ömer Çelikdönmez, “Ermenistan'ın Gürcistan Cavaheti Planı İkinci Dağlık Karabağ”, 28 Aralık 2017, <https://kafkassam.com/ermenistanin-gurcistan-cavaheti-plani-ikinci-daglik-karabag.html>. (Erişim Tarihi: 29.11.2018).

⁸⁶ Elhan Şahinoğlu, “Paşinyan'ın Gürcistan Ziyaretinin Esas Maksadı Bellidir”, 30 Mayıs 2018, kafkassam.com/pasinyanin-gurcistan-safarinin-esas-meqsedi-bellidi.html. (Erişim Tarihi: 28.11.2018)

devlet bölgesel arşivleri, kültürel ve dostluk evleri, tiyatrolar bulunmaktadır. Hükûmet kurumlarında görev alan kişiler karar verme yetkilerine sahiptir. Yani (bakanlık ve diğer kurumların bölgesel müşavirleri) sıradan memurları değildir. Uluslararası örgütlerin raporları üzerine yapılan araştırmalar sonucunda bazı istatistiki verilere ulaşılmıştır: Ermeniler kalabalık yaşadıkları yerlerde %54,6 Ermeni nüfus yoğunluğunu korumuştur. Gürcistan'da 140 Ermeni Okulu bugün hâlâ faaliyetlerine devam etmektedir. Cavahetiya bölgesinde belediyelerin %39,73'ü Ermenilerden oluşmaktadır. Resmî kayıtlarda 150'ye yakın Ermeni sivil toplum kuruluşu vardır. Cavaheti bölgesinde hiçbir Ermenice yerleşim ismi değiştirilmemiş, Gürcistan Ermenileri ve onların kiliseleri doğrudan Erivan'a bağlı olmuştur. Gürcistan Ermenileri şu anda Cavaheti'nin Gürcistan'dan ayrılması yönünde pasif ayrılıkçı siyaseti hayata geçirmektedir. Cavaheti'de yerli iktidar ve yönetim zengin Ermenilerin elindedir ve okul müdürleri yine bu Ermenilerdir. Mahkeme sistemi Ahılkelek ilçe Mahkemesi Hâkimleri: Ararat Esoyan, Anait Aganesyan, Melaniya Margaryan, Suren Marukyan. Ahılkelek ve Ninotsminda İlçe Savcısı Yurik Unanyan'dır. Ahılkelek Belediye ve Belediye Meclisinin başkanları Ermenilerdir.⁸⁷Bu bölgenin yönetimiyle ilgili karar almaları, devlet kurumlarında yüksek düzeyde temsil edilmeleri, eğitim ve kültürel alanlarda hiçbir baskıya maruz kalmamaları, güvenlik birimlerinin ve mahkemelerin başında bulunmaları Ermenilerin gayri resmî yönetimini göstermektedir. Bu kadar avantaja rağmen yine de Ermeniler memnuniyetsizliklerini göstererek ayrılıkçı politikalar izlemektedir.

1.8. Borçalı Türklerinin Sorunları

Türklerin geçmişten günümüze kadar toplu şekilde yaşadığı önemli bölgelerden biri de Borçalı'dır. Gürcülerin Kvemo Kartli (Aşağı Kartli) olarak adlandırdığı bu bölge Gürcistan'ın Güney doğusunda yer almaktadır. Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Borçalı bölgesinde yönetim merkezi Rustavi (Bostaşehir) Kvemo Kartli vilayeti kuruldu. Buraya Borçalı Türklerinin tarihi yurtları olan Marneuli (tarihi adı Borçalı/Sarvan), Bolnisi (tarihi adı Bolus Kepenekçi), Dmanisi (tarihi adı Başgeçid), Gardabani (tarihi adı Garatepe/Garayazı), Tetriçkaro (tarihi adı Ağbulag yani Akpınar), Zalga (tarihi adı Parmaksız) ilçeleri dâhildir. Borçalı'nın sınırları Azerbaycan sınırından

⁸⁷ Elburus Memmedov, "Gürcistan'da Ermeni Diasporu", *Müvekkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, Sayı 21, 10 Ekim 2015, s. 3.

Gürcistan-Ermenistan sınırına dayanmaktadır.⁸⁸ Tarihi Borçalı'nın yarısı (Dağ Borçalı) Ermeniler tarafından işgal edilmiştir ve şu anda bu bölge Ermenistan'ın kuzeyini oluşturmaktadır.

Borçalı Türkleri Marneuli (Borçalı/Sarvan) nüfusunun %83,1'ini, Dmanisi (Başgeçid) nüfusunun %66,8'sini, Bolnisi (Bolus Kepenekçi) nüfusunun %66'sını, Gardabani (Garatepe) nüfusun %43,7'sini Rustavi (Bostanşehir) nüfusunun ise %4,3'ünü oluşturmaktadır.⁸⁹ Bununla beraber Sagareco, Karaçöp, Telavi, Lagadaki, Kaspi, Kareli, Zalga, Tetriçkaro (Akbulag-Akpınar), Mtsheta, Tsalka, Gori ilçe ve şehirlerinde, Acara Özerk Cumhuriyeti'nde de azımsamayacak sayıda Borçalı Türkü yaşamaktadır. Tiflis'in kadim halkı Borçalı Türkleri iki bin küsur yıldır burada yaşamaktadır. Devlet Borçalı Türklerinin sayısını resmî olarak az göstermeye çalışsa da sayıları resmî rakamların iki katıdır. Borçalı Türklerinin hesabına göre 600 bin küsurdur (Azerbaycan Diaspora Komitesi'nin tahminine göre Gürcistan'da sayıları 600 bindir.⁹⁰). Tamamı Müslüman olan Borçalı Türkleri, Şii/Caferi ve Sünni/Hanefi mezheplerindedir. Borçalı Türkleri 200-210 Türk köyünde yaşamaktadır.

Gürcü tarihçiler bugün hâlâ Borçalı Türklerinin bölgeye sonradan geldiğini iddia etmektedir. Orta çağlarda Arap tarihçi Yakut Hemevi yazmıştır: “Borçalı Arran'da yer adıdır.” Diğer Arap tarihçi burayı Börüçölü olarak adlandırmıştır. Başka bir Orta Çağ tarihçisi olan F. Reşideddin “Borçalı” terimini hem yer adı hem de etnos şekillinde kullanmıştır. Alban tarihçi Musa Kağanakatlı, meşhur Türk tarihçi A.V. Toğan ve M.F. Kırzioğlu ise “Borçalı” toponiminin milattan önce II. yüzyıl ve milat sonra IV. yüzyıl arasında Barsillerin adı ile bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Gürcü tarihi kaynaklarında bölgenin adı “Gurdis Kevi” (Kurt Çalası) olarak geçmektedir. Fars tarihi kaynaklarında Borçalı “Gordman” (Kurt adamların yurdu) olarak geçer. Gürcü tarihinin en önemli kaynağı olan “Kartlis Çkhovreba” (Kartilinin Hayatı), bir diğeri “Moksevey Kartlisay” (Kartili'nin dönüp yeni dine gelmesi yani Kartilinin Hristiyanlığı kabul etmesinden

⁸⁸ Haleddin İbrahimi, “Gürcistan'ın Borçalı Meselesi”, *Küreselleşen Ortamda Devamlı Gelişimin Güncel Problemleri*, adlı Uluslararası Konferans Kaynakları, Azerbaycan Üniversitesi, Bakû, 4-5 Mayıs 2011, s. 225.

⁸⁹ Ali Asker, Özge Nur Ögütçü, “Borçalı Türkleri: İslam, Mezhep ve Din Temelli Sorunlar”, (Ed.) Ayşegül Aydingül, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, s. 22.

⁹⁰ http://diasporamap.com/az/country/86?fbclid=IwAR1PPGn3gFNdVKwuurBTBVTskZouhymrxZL03P6_u3vibLgqTn5w5x5Ocbe. (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2019).

bahseder) eserlerini örnek gösterebiliriz. “Moksevay Kartlisay” tarihi salnamesi şöyle başlıyor: “Makedonya’lı (Büyük) İskender Lot evlatlarını yarıkaranlık bir ülkede sıkıştırırken burada ilk defa Kura Nehri’nin akış boyu 4 şehirde yani Sarkine, Kaspi, Urbnis, Odzrah’ta yaşayan çılgın Buntürklerle karşılaşmışlardır. Sonra Hunlar Buntürk başbuğundan yaşamak için yer istediler ve bunun karşılığında haraç ödeyeceklerini bildirdiler”. E.S. Takayşvili Buntürkleri “Turanlar”, N.Y. Marr ise onları “Köklü Türk” olarak adlandırmıştı. Ayrıca ünlü Gürcü tarihçi Takayşvili sahtekâr Sovyet Gürcü tarihçisi S.N. Canaşiya’nın ileri sürdüğü iddiaları yalanlamıştır. E.S.Çartaşvili ise Buntürklerin ve Hunların milattan önce IV. yüzyılın başlarında şimdiki Güney doğu Gürcistan’da yani Borçalının kuzeyinde yaşadıklarını onaylamıştır. Yunan ve Latin kaynaklarında (F.Simokatta, A. Mersellin, İordani ve b.) ve Rus (L.N. Gumliyov, A. Dolgorukov ve b.) genel Türk tarihiyle beraber Borçalı (Barsil, Borşalı) Türklerinin tarihiyle ilgili de çok önemli bilgiler vermiştir.⁹¹

Kıpçakların Borçalı’ya yerleşmesi ve onların içinde “Karabörüklü” yani “Karapapak” tayfalarının olması hakkında çokça kaynak bulunmaktadır. Borçalı’da yaşayan Türk soyunun önemli bir kısmını Karapapak Türkleri⁹² ve Oğuz Türkleri oluşturmaktadır.

XII. yüzyılın başlarında Abhaz-Kartli Çarı IV. Kurucu Davit Selçukluya karşı Kuzey Kafkasya’dan 40 bin Kıpçak Türkünü getirmiştir. Bunlar Borçalı’ya yerleşmişlerdir. Gürcistan tarihinin altın dönemi olan Çariça Tammar’ın ordu komutanı Kubasar ve meclis (parlamento) kurulmasını Çariça Tamara’dan talep eden Kutlu Arslan bir Kıpçak Türkü’ydü. Borçalı bölgesi İlhanlı, Timur, Karakoyunlu ve Akkoyunludan sonra ise Safevilerin terkiğine katılmıştır. Şah Abbas Karapapak Türklerinin Osmanlıya meyilli olmasından rahatsız olmuştur ve bundan dolayı da Borçalı Karapapak köylerinin bazılarını Gence, Şemkir ve Karabağa göç ettirmiştir. 1736’da Nadir Şah Avşar’ın tahta oturmasından bir yıl sonra Gence Beylerbeyi Ziyadoğullardan Borçalı sultanlığını alarak kendi vassalı Gürcü Çarı II. Teymuraz’ın yönetimine bağlamıştır. Borçalı sultanlığı şimdiki Marneuli (Borçalı/Sarvan), Gardabani (Karatepe/Karayazı), Tetricaro (Akbulag/Akpınar), Karaçöp, Bolnisi (Bulus Kepenekçi), Dmanisi (Başgeçit) ve Ermenistan tarafından XX. yüzyılın başlarında işgal edilmiş Dağ Borçalı Calaloğlu,

⁹¹ İbrahimli, *a.g.e.*, s. 225-226.

⁹² Said Ethem, *The Turks of Borçalı In Georgia: Ethnic Identity In Borderland*, Master Thesis, Ankara, Middle East Technical University, The Institute of Social Sciences, 2010, s. 65-69.

Barana, Taşır ve Hamamlı'dan oluşuyordu. Aynı zamanda Azerbaycan Türk hanlıkları arasında süren savaştan etkilendiğinden dolayı Borçalı'dan Osmanlı'ya ve Güney Azerbaycan'a göçler olmuştur.⁹³

1880 yılında Borçalı Sultanlığı Çar Rusya'sı tarafından statüsü iptal edilerek Tiflis Guberniyasına bağlı Borçalı kazasına bağlanmıştır. Böylece Karaçöp'ü Borçalı'dan ayırmış oldular. Borçalı Türkleri "Kars İslam Şurası Devleti"ni kurmuşlardır ancak bu çok kısa sürmüştür. 1918'de Ermenistan Gürcistan'a savaş açarak Borçalı'nın Güneyini yani Dağ Borçalıyı işgal etmiştir. İngiliz General Raykroft'un desteğiyle 9-17 Ocak 1919 yılında Tiflis'te Gürcistan ve Ermenistan arasında yapılan konferansta Güney Borçalı Ermenistan'a bırakıldı, Loru bölgesi tarafsız olmak üzere ve Kuzey Borçalı ise Gürcistan'a bırakılmıştır. Borçalı Türkleri Türkiye ve Azerbaycan'a defalarca mektup göndererek buna itiraz etmişlerdir. Bolşevikler tarafından 1921-1922 yıllarında Loru da Ermenistan'a bırakılmıştır. 1929 Borçalı kazası iptal edildi. 1949'da Borçalı ilçe adı çıkarılarak yerine Marneuli ismi verildi. Borçalı'nın Ermenistan işgalindeki topraklarında yaşayan Türkler 1989 yılında Ermenistan'dan kovuldu ve Azerbaycan'a göç ettiler.⁹⁴ Borçalı Türklerinin her zaman ata topraklarında kendi Türk ve Müslüman kimlikleri doğrultusunda yaşama isteği olmuştur.⁹⁵

1989 yılı itibarıyla Borçalı Türklerine karşı tacizler, kovalamalar ve saldırılar başlamıştır. "Mhedrioni" (Suvariler) militanlarının baskısı sonucu Bolnisi (Bolus Kepenekçi) ve Dmanisi'de (Başgeçit) çok sayıda insan Azerbaycan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Kazret şehrinde çok az sayıda Borçalı Türkü kalmıştır. Binlerce Borçalı Türkü Rustavi şehrini terk etmiştir. Dönemin Gürcistan parlamentosu milletlerarası komisyon üyesi A.İ. Skaçkov Borçalı Türklerine karşı yapılan saldırıları şöyle ifade etmiştir: "Dmanisi'de öyle bir durum oluşmuştur ki cinayet güpegündüz ilçe yöneticilerinin, emniyet görevlilerinin gözü önünde yapılmaktadır. Eğer önceleri cinayetler kişisel karakter taşıyorduydu da şimdi bu etnik temelde yapılmaktadır. Çoğu zaman Borçalı Türkleri cinayetlerin kurbanı oluyordular. Genellikle saldırıları

⁹³ İbrahimli, *a.g.e.*, s. 226-227.

⁹⁴ İbrahimli, *a.g.e.*, s. 227-228.

⁹⁵ Ömer Lekesiz, "Borçalı Türkleri Ne İstiyor", 17 Aralık 2016, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/omerlekesiz/borcali-turkleri-ne-istiyor-2035125?fbclid=IwAR2E1eqcII2LQyepxVCz9TP5fY9NDRcYjBUVmw77AGdwK-pMqIUlgETII8> (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).

gerçekleştiren katiller ve mafya yapılanmasıydı. Maksatlar korku yaratarak Borçalı Türklerinin göç etmesini istiyordular.” Özellikle bu dönemde Borçalı Türklerinin aydınları çok aktif olmuşlar ve halka destek vermişlerdir. Azerbaycan milli bağımsızlık harekâtının önderleri ile sık sık irtibat hâlinde kalmışlardır. Azerbaycan tarafı Gürcistan yöneticileriyle görüşerek Borçalı Türklerine karşı baskıyı durdurmaya çalışmışlardır. Borçalı Aydınları ve Azerbaycan yönetimi halkın Borçalı’dan göçmesinin karşısını almışlardır. Kadim Türk yurdu Borçalı’nın boşalmasını önlenmiştir. Oset ve Abhaz çatışmalarının patlak vermesi sonucu radikal milliyetçi gurupların oraya yönelmesiyle Borçalı Türkleri üzerindeki baskı azalmıştır.⁹⁶ Bu yıllarda Gürcistan devletinin Borçalı Türklerine karşı yapılan zulme göz yumması, korkuyu ve kargaşayı hâkim kılmak, onları göçe zorlamak aslında dönemin Gürcü hükûmet politikasını oluşturmaktadır. Ancak Borçalı Türklerinin birlik ve beraberliği, azimli direnişi, Azerbaycanlı yöneticilerin destekleri bu politikanın gerçekleşmesine engel olmuştur.

Sovyetlerden sonra Gürcistan’daki Yunanların çoğu Yunanistan’a göç ettiler. Az sayıda Yunan şanslıydı çünkü ucuza da olsa evlerini satabilmişlerdi ancak çoğunluğun evine Abhazya, Acaristan ve Svaneti’den göç ettirilmiş vatandaşlar yerleştirildi. Yunanlıların ayrılışı ve yerine Gürcülerin yerleştirilmesi “Gürcüleşme” tartışmasını yeniden başlattı. Borçalı Türklerinin yaşadıkları bölgeye Svanlar yerleştirildi. Müslüman Acarların ise Tsalka ilçesine yerleştirilmesi Sovyetlerin bir zamanlar uyguladığı demografik yapıyı değiştirme politikasına benziyordu.⁹⁷ Etnik azınlıklarla ilgili tüm bu gelişmeler, Zviad Gamsahurdiya’nın “Gürcistan Gürcüleridir” hükûmet politikasının uygulamalarıdır. Diğer etniklerden temizlenmiş ve tamamen Gürcülerden oluşan bir Gürcistan devleti hayal edilmiştir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ sorununun başlamasıyla Gürcistan tedirgin olmaya başlamış, Gürcü etnik milliyetçiliği iyice kabarmıştır. Gürcü etnik milliyetçiliğinin başını çeken Gamsahurdiya’nın politikaları Gürcistan’ın Güneydoğu bölgesinde yaşayan Borçalı Türklerinin tedirginliğine ve mobilize olmasına yani hareketlenmesine neden olmuştur. Borçalı Türkleri genelde Gamsahurdiya’nın ulusalcı

⁹⁶ Kamil Ağacan, “Gürcistan Türklerinin Mevcut Durumu, Siyasi ve Ekonomik Sorunları”, *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1, Bahar 2004, s. 95-96.

⁹⁷ “Ethnic minorities in Georgia”, Paris, *Fédération Internationale des Ligues des Droits de l’Homme*, 2015, s.13.

politikalarına karşı çıkmışlardır ve küçük bir aydın grubu Borçalı Türklerinin geleceği konusunda güvenlik önlemleri almak istemişlerdir. Ancak Gürcistan'da Gamsahurdiya'nın devrilmesi gibi siyasi gelişmeler sonucu Şevardnadze'nin iktidara gelmesi hem de daha sonra Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki gelişen siyasi, stratejik, ekonomik ve kültürel ilişkilerin sonucu bundan vazgeçilmiştir.

Etnik azınlıklar gittikleri devlet kurumlarında “önce Gürcüler, sonra siz” ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Ülkede güvensizliğin sürdüğü bu devirde, etnik azınlıklar yaşadıkları bölgelerin dışına çıktıkları zaman bazı Gürcü çeteleri tarafından önleri kesilmiş, soyulmuş ve bazılarının kullandığı arabalara bile el konulmuştu. Yine Gamsahurdiya döneminde Borçalı Türklerinin yaşadığı bölgelerde suç çeteleri ile polislerin elbirliğiyle korku yaratmak istenmiştir. 1990'lı yıllarda Borçalı Türkleri için kültürel ve tarihi büyük önem taşıyan köylerin isimlerini devlet değiştirerek bu köylere Gürcü isimleri koymaya başladı. Gürcü milliyetçi söylemleriyle Gürcistan siyasi tarihinde hep hatırlanacak Gamsahurdiya döneminde başlayan süreç, diğer dönemlerde de devam etti. Sadece Bolnisi'de 31 Boçalı Türk köy ismi değiştirildi. Bunlar 2006'da Gürcistan'da yürürlüğe giren Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin ruhuna aykırıdır. Sözleşmeye göre yerel isimler, sokak isimleri ve halk için amaçlanan diğer topografikler azınlık dilinde kalmalıdır ve tabelalara da yazılmalıdır. Bolnisi bölgesinde bir diğer sorun Borçalı Türklerinin yaşadıkları köylere haçların dikilmesidir. Aslında bu toplumlar arasında kışkırtmaya teşebbüs olarak da görülmektedir.⁹⁸ Borçalı Türk köylerinin isminin değiştirilmesi ve haçların dikilmesi sorun olarak hâlâ devam etmekte ve devletin imzalamış olduğu etnik azınlık haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmelerle çelişki yaşanmaktadır.

2003 yılına kadar Gürcistan'da Borçalı Türklerinin Azerbaycan Türkçesiyle eğitim veren 164 okulu olmuştur. Ancak 2003-2012 yıllar arasında 44 okul kapanmış ve sayı 120'ye düşmüştür. 2010'da Marneuli belediyesindeki az sayıda olan Borçalı Türkü memurlar formalite olarak Türk köy isimleri değiştirme girişiminde bulunmuştur. Borçalı Türklerine ait olan tarihî yer isimlerinin değiştirilmesi kanuna aykırıdır. Ancak aktif bireylerin başlattığı süreç bunu engellemesine rağmen 2011'de diğer bir bölgede

⁹⁸ Jonathan Wheatley “The Integration of National Minorities in the Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli provinces of Georgia”, Flensburg, *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, 2009, s.54-55.

Tsalka (Parmaksız) ilçesinde 12 köyün Türkçe isimleri değiştirilmiştir. Bir diğer önemli husus devletin gösterişiyle 2010'da Kvemo Kartli Valisi'nin yardımcısı Hüseyin Yusubov'un başını çektiği dinden uzak olan bir grup memur tarafından Gürcistan Müslümanları İdaresi isimli dini kurumun kurulmasıdır. Bu kurum ile tarihi Kafkas Müslümanları İdaresinin Gürcistan'daki faaliyetine böylece son verilmiş oldu.⁹⁹ Borçalı Türklerinin çok sayıdaki okullarının kapanması Gürcüler için hazırlanan kitapların tercüme edilerek okullarda okutulması ve bu kitaplarda Borçalı Türkleri hakkında hiçbir bilginin olmaması, devlet tarafından Borçalı Türklerine karşı yapılmış en büyük haksızlık ve ayrımcılıktır. Hükûmetin kurduğu din idaresi Müslümanların parçalanmasına ve birbirlerine düşmesine sebep olmuştur.

Yıllardır devlet kurumlarında, mahkeme sisteminde, hukuk, savunma ve valilik kurumlarında hiçbir değişiklik olmamıştır. Gösteriş amaçlı, yetkisi olmayan küçük vazifelere az sayıda Borçalı Türkü memur olarak atanmıştır. Özellikle altını çizerek 2003-2016 yılları arasında Kvemo Kartli bölgesinde etnik olarak Borçalı Türkü olan hâkim, savcı, emniyet müdürü ve belediye başkanı olmamıştır. Borçalı Türklerinin entelektüel gelişimine engel olunmaktadır. İktidar partileri Borçalı Türklerinin kültürel köklerinin ve tarihi izlerinin yok edilmesi üzerine çalışmaktadır. Bu duruma birçok tarihçi, siyasetçi, yerli ve yabancı STK'ların çalışmalarını örnek gösterebiliriz. Gürcü resmî sitelerinde yerli Borçalı Türklerini bölgeye sonradan gelmiş bir toplum olarak gösteriyorlar. Saakaşvili döneminde Borçalı Türklerinin çoğunluk olarak yaşadığı bölgelerde hükûmet tarafından Borçalı Türkü esnafa ve iş adamlarına ekonomik baskı uygulanmış ve küçük yanlılara bile yüksek miktarda para cezaları yazılmıştır. Yine bu dönemde Borçalı bölgesinde toprakların satılması ile ilgili sahtekârlık yapılarak toprakların çoğu bölge dışından olan şahıslara ve memurlara satılmıştır.¹⁰⁰ Hükûmetler değişse de Borçalı Türklerine karşı devletin politikası değişmemektedir. Gürcü yöneticiler tarafından hep bir baskı, yönetimden uzak tutulma, tarihi ve kültürel izlerin yok edilme çabası, geçim kaynağı olan toprakların bölge dışına satılması vb. çok kötü uygulamalara tanık oluyoruz.

⁹⁹ "5=41 Kazanda Pişmiş Siyaset", *Müvekkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, 10 Mayıs 2016, Sayı: 26, s. 7.

¹⁰⁰ "5=41 Kazanda Pişmiş Siyaset", *Müvekkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, 10 Mayıs 2016, Sayı: 26, s. 7.

2009'da Azerbaycan-Gürcistan Parlamentoları İlişkileri Konseyi Üyeleri, Gürcistan Parlamento Başkan Yardımcısı, Konsey Başkanı Pridon Todua'nın başkanlığında heyet temsilcileri, Borçalı Türklerinin eğitim, toprak, yaşadıkları köylerin tarihî isimlerinin Gürcüce değiştirilmesi, birçok köylere büyük haçların takılması, Gürcistan-Azerbaycan gümrüklerinde karşılaştıkları problemler müzakere olunmuştur.¹⁰¹ Azerbaycan sık sık Borçalı Türklerinin problemlerini dile getirmiştir ve Gürcistan'a problemleri iletmiştir. Ancak bunlara rağmen Gürcistan tarafı hiçbir adım atmamış ve problemlere kalıcı çözüm üretmemiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın "2012'de Gürcistan'daki İnsan Hakları" raporunda bildirdiği gibi, ülkede yaşayan etnik azınlıkların siyasi ve sivil yaşamdaki uyumuna en büyük engel Gürcü dilini bilmemeleridir. Bu önemli faktör azınlıkların kendileri de dâhil olmak üzere tüm ulusal veya uluslararası gözlemciler tarafından onaylanmaktadır. Ek olarak halka dağıtılan bazı hükûmet materyalleri yalnızca Gürcüce mevcuttur. Yetkili kurumlar materyalleri etnik dillere çevirdiğini ileri sürse de STK'lar Anayasa, Ulusal Hoşgörü ve Sivil Entegrasyon ile ilgili kanunların sınırlı sayıda özeti azınlık dillerine çevrildiğini söylemektedir. Günümüzde bile, etnik azınlık bölgelerinde yapılan ve uygulanan farklı çalışmalara katılmaya mesafeli davranarak sürekli sorgulamakta ve olumsuz olarak değerlendirmektedir. Bu sorunlar hükûmetin etki alanının ötesine geçmesine rağmen özel şirketler tarafından gerçekleştirilen programlar sivil entegrasyonda hâlâ başarılı olamamıştır.¹⁰² Etnik azınlıkların Gürcü dilini bilmemeleri sivil ve siyasi yaşama uyum sağlamaya engel olarak gösterilmektedir. Ancak Gürcü dilini bilen binlerce üniversite mezunu Borçalı Türkünün bürokraside ve yerel yönetim kurumlarında sayılarının çok az olması dil problemini doğrulamaktadır.

Gürcistan devleti imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler çerçevesinde barındırdığı azınlıklara bireysel ve azınlık genelini ilgilendiren haklar yönünde düzenlemeye gitmiştir. Örneğin bunlardan bir Borçalı Türkleri ve diğer Müslüman azınlıklarla ilgili olan "Tolerans ve Sivil Entegrasyon için Ulusal Konsept" isimli 2009-2014 yıllarını kapsayan beş yıllık eylem planıdır. Bu azınlıkların haklarının iyileştirilmesi amacıyla eylem planı hazırlanmıştır. Bir diğer önemli gelişme 2014

¹⁰¹ <https://jam-news.net>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018).

¹⁰² Fulya Güner, *a.g.e.*, s. 20.

yılında “Gürcü Hayali” hükûmeti tarafından onaylanmış olan “Her Türü Ayrımcılığın Tasfiyesi Hakkındaki Kanun”dur. Yine 2014’te Başbakanlığa bağlı olarak istişari nitelikte bir kurum olan Din İşleri Devlet Ajansı kurulmuştur.¹⁰³ Gürcistan’ın Batı ile bütünleşme kapsamında etnik ve dini azınlık hakları yönünde olumlu gelişmeler yaşanmaktadır ancak bunları pratikte uyulması önem arz etmektedir. Sadece göstermelik değil, kabul edilen sözleşmelerin içeriğine uygun olarak tatbik edilmesi ve ortaya çıkan sonucun çelişmemesi vaciptir.

2016 yılına kadar 50’den fazla Borçalı Türk köyünün ismi Gürcüleştirilmiştir. Gelişmiş ve nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölgelere şehir statüleri verilmesi engellenmektedir. Yine Borçalı Türklerinin çoğunluğu teşkil ettiği bölgelerde Türk iş adamlarına ve esnafa engeller çıkarılmakta ve baskı uygulanmaktadır. Gürcistan’da Borçalı Türklerinin hukuk, siyaset, idare ve bürokrasi gibi alanlarda varlık göstermeleri hep engellenmiştir. Borçalı Türklerinin liyakatleri hiçe sayılarak hep sıradan memurluklara getirilmiş ve devlet birimlerinde yeteri kadar temsiliyet verilmemiştir.¹⁰⁴ Bunların farkında olan Borçalı Türkleri, kendilerine ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmasından kaynaklanan memnuniyetsizliklerini sosyal medyada sık sık dile getirmekteler.

Memurların eliyle Gürcistan’da Müslümanların dini birliği dağıtılmıştır. Borçalı Türklerine ait Gençler Merkezleri ve STK’lar hükûmet tarafından sıkı kontrol altındadır. Zaten toplumu birleştiren değerler ve oluşumlar, toplumun birliğini sağlamak isteyen STK’lar memurların ve diğer özel şahısların eliyle parçalanmaktadır. Devlet tarafından Borçalı Türkleri adına oluşturulan kukla “Aksakallar” grubu seçimden seçime, hükûmet taraftarı ve göstermelik olarak faaliyet göstermektedir. Gürcistan’da iktidar partiler göstermelik olarak Borçalı Türklerini temsil etmek için kolay idare olunan itaatkâr, kendi düşüncesi olamayan, milli ve manevi değerlerini savunamayan kukla şahısları seçmekteler. Tiyatroları, müzeleri ve kültürü temsil edebilecek kurumlar

¹⁰³ Hazar Ege Gürsoy, Yuliya Biletska, “Azınlık Haklarına Kurumsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan”, (Ed.) Ayşegül Aydıngül, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, s. 56.

¹⁰⁴ Elnur Paşa, “Gürcistan Seçimleri ve Borçalı Türkleri”, 7 Aralık 2018, https://kafkassam.com/gurcistan-secimleri-ve-borcali-turkleri.html?fbclid=IwAR1qgHZd6m_mSr7QTNRMToBEzaGmiOo-UUsLvge1nebmKUDq7Try8187IeU (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).

yok denecek kadar azdır. Büyük vaatler ile iktidara gelen “Gürcü Arzusu” Borçalı Türkleri için doğru düzgün bir şey yapmadı ve sadece seçim öncesinde aktiflik gösterdi. Bu iktidarda Borçalı Türklerine karşı etnik milliyetçilik politikası geleneğini devam ettirmiştir. Örnek olarak 2014’te nüfusun %83’ü Borçalı Türkü olan Marneuli belediyesine şehir statüsünün verilmesi ile ilgili önergeyi parlamentodan geri çekmiştir. Uluslararası Örgütlerin ve STK’ların raporlarında Gürcistan’da İslamafobiyanın arttığı söylenmektedir.¹⁰⁵ Kendi milli ve manevi değerlerine sahip çıkan, yapılan haksızlığı dile getiren oluşumlar hemen parçalanmakta ve kültürel gelişim engellenmektedir. Borçalı Türklerinin yaşadıkları köylerin girişine haç koyulması, kalabalık olarak yaşadıkları ilçelerin belediyeleri tarafından hazırladıkları video tanıtımlarda sadece Gürcü kültürlerine, kiliselere ve haçlara yer verilmektedir. Borçalı Türklerinin varlığını anımsatacak hiçbir görüntüye yer verilmemiştir.

Gürcistan’da Sovyet devrinde zarar görmüş dini grupların zararlarının maddi olarak karşılanacağı 27 Ocak 2014 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır. Gürcistan’da dört dini gruba zarar tazminatı ödenmesi kararlaştırılmıştır. Geleneksel din grupları olarak kabul edilen Müslümanlar, Katolikler, Ermeniler ve Museviler olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁶ Ancak Gürcistan’da camilerin yapılması önündeki engeller devam etmekte ve var olan camilerin statüsü sorun olarak kalmaktadır.

Gürcistan Evangelist-Baptist kilisesinin episkopu Malkaz Songulaşvili: “Son zamanlarda Gürcistan’da Hristiyanlarla Müslümanlar arasında çatışmalar sık sık yaşanmaktadır. Bu ülkedeki farklı dini temsilciler arasında ilişkilerdeki sorunlar henüz ülke için problem olarak kalmaktadır. Bu gibi durumlar Gürcistan devletine zarar vermekte ve ülkedeki demokratik sürece olumsuz etkilemektedir. Hristiyanlık veya Mesih’in adından istifade ederek başkasının takip edilmesi ve fiziki olarak aşağılanması Hristiyanlığa ters düşmektedir. Allah Müslümanlar ve Hristiyanlar için aynıdır. Hükûmet özellikle Müslüman azınlığa vicdan özgürlüğü vermelidir. Siyasi iradenin gösterilmesi derhal bütün problemleri halledecek”.¹⁰⁷ Adigeni ilçesinin Çala köyünde

¹⁰⁵ Müvekkil, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁰⁶ Hazar Ege Gürsoy, Mehmet Oğuzhan Tulun, “Post-Sovyet Gürcistan’da Azınlık Hakları: Ulusal ve Uluslararası Mevzuat, Devlet Politikası ve Resmi Görüş”, (Ed.) Ayşegül Aydınçul, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, s. 96.

¹⁰⁷ Malkaz Songulaşvili, “Tiflis’te Müslümanların Hakkı İhlal Ediliyor” *Müvakkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, Sayı: 25, 10 Nisan 2016, s. 4.

inşa edilen cami minaresinin sökülerek götürülmesi Müslümanların haklarının devlet tarafından ihlalinin bir örneğidir. Bunun gibi birçok ihlal tüm hükümet tarafından yapılmıştır.¹⁰⁸ Episkop Malkaz Songulaşvili tarafından Müslümanların durumu çok iyi özetlenerek sorunlara dikkat çekilmiştir. Cami minaresine bir diğer örnek Borçalı Türklerinin Marneuli’de yerleşen, yaklaşık 12 bin nüfusa sahip Gızılhacılı köyünde ev çatısı formatında olan camiye, yeni yapılan kubbeyi koyarken devlet müdahale ederek izin vermemesidir.

Uluslararası örgütlerin ve STK’nın sıkça belirttiği husus, Müslümanların camileri sıkıntısıdır. Müslümanlarında itiraz ettiği gibi en büyük sorun cami ve minare inşasına izin verilmemesidir. Bir diğer önemli problem camilerin mülkiyetinin halktan alınarak Ekonomi Bakanlığı tarafından devlet malı olarak yeni kurulmuş ve çoğu Müslüman tarafından yapmacık bir dini kuruluş olarak hesap edilen Gürcistan Müslümanlar İdaresine 50 seneliğine kullanmak için verilmektedir. Bu kurum STK statüsü taşımaktadır.¹⁰⁹ Müslümanların haklarının ihlali sonucu tepkiler artmıştır. Hak ihlallerinden dolayı bazı kişi ve bazı din STK’ları tarafından mahkemeye şikâyet edilmektedir. Ancak bu konuda da mahkemeler tarafsız davranmamakta ve hükümetin tarafını tutmaktadır.

Borçalı Türklerine mensup gençler, ülkedeki siyasi ve diğer alanlardaki süreci yakından izlemekte, sosyal medyada paylaşım yaparak fikir bildirmekteler. Onlara karşı yapılan haksızlıklara karşı itiraz edip seslerini yükseltmekteler. Onlar kendilerini Gürcistan’ın geleceği olarak bir ferdi olarak görüyor ve Gürcistan’ın onların çabaları sayesinde gelişeceğini farkındalar. Gittikleri yabancı ülkelerde vatanları Gürcistan’ı güzel bir şekilde temsil etmekteler.

Anket sonuçlarına göre Borçalı Türkleri Gürcistan yönetiminin baskıcı politika izlediğini düşünmekteler. Tarıma uygun toprakların ve otlakların özelleştirildiği, anadillerinde eğitim veren okulların Gürcüleştirildiğini en büyük problem olarak

¹⁰⁸ Samed Vekilov, “Çala Köyünün Minaresi Sökülmüş”, *Müvəkkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, Sayı: 3, 3 Eylül 2013, s. 8.

¹⁰⁹ Gürsoy-Tulun, *a.g.e.*, s. 99.

görmekteler. Ayrıca devlet birimlerinde yeteri kadar temsil olunmadıklarına dikkat çekmekteler.¹¹⁰

Ekim 2016 parlamento seçimlerinde nüfusunun %83'ü Borçalı (resmî olarak Azerbaycanlı) Türkü olan Marneuli'den muhalefet adayı olan Ahmet İmamguluyev'in 1. turda oyların çoğunu almasına rağmen "Gürcü Arzusu" hükûmeti müdahale etmiştir. Marneuli'de Gızılhacılı beldesinde, hükûmet taraftarlarının seçimlere hile karıştırmaları üzerine halk tepki göstermiştir. Polisler halk arasında büyük kavgaya dönüşen olaya Tiflis'ten gelen özel harekât birliklerinin müdahale etmesi sonucu halk dağılmıştır.¹¹¹ Aynı günün akşamı yaklaşık 10 bine yakın genç Borçalı Türkü, Ahmet İmamguluyev'e destek vererek Gızılhacılı beldesinden şehir merkezine sloganlar atarak yürümüşlerdir.

Seçimlerde polisler çıkan kavgada polise mukavemet ve saldırı gerekçesiyle 6 Borçalı Türkü genç tutuklanmıştır.¹¹² Ahmet İmamguluyev'e göre II. turda hükûmet Borçalı Türkleri üzerine korku ve baskı kurarak, Marneuli'de nüfusun %0,5'ini bile oluşturmayan Svan halkına mensup Tamaz Naveryani'yi milletvekili yapmıştır.¹¹³ Ancak halk onların siyasi seçim haklarının ve iradelerinin "Gürcü Arzusu" hükûmeti tarafından ihlal edildiğinin farkındalar. Borçalı Türkleri hükûmetin yaptığı bu müdahaleyi, etnik azınlık haklarının ayaklar altına alındığının ve halkın iradesini hiçe sayılmış olarak kabul ediyorlar. Yapılan seçimlerde hükûmet yetkilileri tarafından Borçalı Türklerine baskı yapılmakta, güvenlik bahanesiyle Tiflis'ten getirilen özel harekât güçleriyle insanlarda korku yaratılmaktadır. Onlara karşı hükûmetlerin Gürcü etnik milliyetçiliğinin hâlâ sürdürüldüğü algılanmaktadır.

1995'te kabul edilmiş Gürcistan Anayasası'nın 14. ve 38.maddesinin, Gürcistan vatandaşlarının sosyal, ekonomik, kültürel ve politik hakları kapsamında eşit haklar uygulayacağı hususunda, 14 numaralı yasa önündeki eşitlik ilkesini kabul etmektedir. Aynı yazı, kendi kültürünün gelişimini, anadili özel ve kamusal yaşamda kullanma hakkını korur. Bu genel eşitlik ilkesi kapsamında, ulusal azınlıklarla ilgili konular,

¹¹⁰ <https://www.dunyabulteni.net/makale/amp/17867?fbclid=IwAR3BHrohVpbSCUDB6ykTDTYO35GJJSg3wx4-ivczSDok41OzUI0K94OMVQ> (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).

¹¹¹ <https://kafkassam.com/marneulide-kizilhacili-koyune-polisler-baskin-etti.html>.(Erişim Tarihi: 7 Aralık 2019).

¹¹² <https://www.bbc.com/azeri/region-37667161> (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019).

¹¹³ <https://www.bbc.com/azeri/region-37815726> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2019).

çeşitli yasama eylemlerine dağılmış olan normatif ilkeler tarafından düzenlenir. Örneğin, Gürcistan'da yasa azınlık hakları veya azınlık haklarının korunması için özellikle önemli olan ayrımcılığa karşı mücadelede geçerli değildir. Daha açıklayıcı olan Avrupa Çerçeve Sözleşmesi, iç mevzuat düzenlemelerinin oluşturulması olmadan uygulanamaz. Bu eksiklikler, oydaşmanın yokluğu ve aynı zamanda ulusal azınlıkların toplumdaki haklarıyla ilgili bilincinin düşük olması, etkili siyasi düzeyden yoksun olmaları ve etkin kamu kurumlarının olmayışı ile açıklanmaktadır. Ulusal azınlıkların tanımı, azınlıklar hakkında mevzuatın hazırlanması ve somut önlemlerin uygulanması konusunda hâlâ bir anlaşma bulunmamaktadır. Anayasanın 38. maddesi şöyledir: “Gürcistan vatandaşları ulusal, etnik, dini ve dilsel kökenlerine bakılmaksızın sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yaşamda eşittir. Uluslararası hukukun evrensel olarak kabul edilmiş ilke ve normlarına uygun olarak kendi kültürlerini herhangi bir ayrımcılık ve müdahale olmaksızın geliştirme hakları vardır.¹¹⁴ Ancak ayrımcılıkla mücadele edecek bir mekanizma ve yasanın olmaması iç mevzuatın eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı da Avrupa Çerçeve Sözleşmesi uygulanamamaktadır.

Avrupa Şurası Gürcistan yönetimini, Gürcistan'ın 2005 yılında onaylamış olduğu Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Çerçeve Sözleşmesi'ne uygun davranmasını talep etmiştir. Avrupa Konseyi 2019 Ekim ayında Gürcü yönetimini Borçalı Türklerinin toplu yaşadıkları yerlerde, yerleşim birimlerinin kendi dillerinde de yazılması gerekliliği uyarısında bulunmuştur.¹¹⁵ Gürcistan ulusal azınlıklarla ilgili birçok anlaşmayı kabul etmesine rağmen, uygulamada üzerine düşeni yapmayarak tezat yaşamaktadır.

Avrupa Konseyi Gürcistan'ın etnik azınlıklarla ilgili raporunda üniversitede sadece ulusal azınlıklardan alınan eğitim harcı, azınlıkların kültürel alanda temsil edilmediği ve böyle giderse kültür ve tarihlerinin yok olacağını belirtmiştir. Bazen yaşanan dini mekânlar sorunu ve bazen kişilerin Vandalizm'e uğradıkları, polise nefret, azınlıkların polis kurumlarında az temsil edilmeleri, Hristiyan olmayan çocuklara öğretmenler

¹¹⁴ Parlamneto Ulusal Kütüphanesinin resmî internet sitesi, <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2018).

¹¹⁵ https://24news.ge/read/id/10830?fbclid=IwAR1JUQtXRjhWYbWGYDfQ7iuEYVg4ABj_sAgz50W8oc9pGnQZ0GxBGCQdO0 3 Ekim 2019, (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2019).

tarafından hoşgörüsüzlük, Borçalı Türklerinin tarihî yer isimlerinin değiştirilmesi, ana dillerinde eğitim veren okulların kapatılması, belediye hizmetlerinde ayrımcılığa uğramaları, cami yapımına izin verilmemesi ve statü sorunu, siyasi karar almadan dışlanması vb. önemli konular raporlarda endişeyle belirtilmiştir.

Borçalı Türkleri kendi tarihî topraklarında, kültürlerini, dillerini, tarihlerini yaşatarak, dışlanmadan, ayrımcılığa maruz kalmadan, ikinci sınıf vatandaş muamelesine uğramadan, bürokraside yeteri kadar temsil edilmek ve en doğal hakları olan kendi milli kimlikleriyle Gürcistan'da vatandaş olarak devlet yönetiminde söz sahibi olmak istemektedir.¹¹⁶ Aslında fazla bir şey istemiyorlar sadece etnik ve dini ayrımcılığa uğramadan Gürcistan'ın gerçek vatandaşı gibi yaşamak istemektedir. Borçalı Türkleri Azerbaycan'ın tarihî ve kültürel ayrılmaz bir parçasıdır.

1.9. Ahıska Türkleri Sorunu

Selçuklunun büyük hükümdarı Melikşah'ın 1092'de ölümünden sonra ortaya Musul Atabeyliği (1127-1284), Şam Atabeyliği (1128-1154), Azerbaycan Atabeyliği (1146-1232), Fars Atabeyliği (1147-1284), Erbil Atabeyliği (1176-1232) ve Samshe Atabeyliği (1266-1578) çıkmıştır. Bunların içinde en uzununu Sa-Atabago olarak bilinen Samshe Atabeyliği olmuştur. Azgur, Ahıska, Posof, Ardahan, Acara, Şavşat, Ardauç, Oltu, Tortum, Yusufeli Samshe Atabeyliğine bağlı kalmıştır. Dede Korkut Kitabında *Ak-Sıka Kalası* olarak geçmektedir. Gürcüce —*Ahalsihe* denmektedir. Evliya Çelebi'ye göre Çıldır Eyaletinin merkez sancağı bu şehre 1647'de çevrede yaşayan kabileler *Ahıska*, *Ahırkaska*, *Akisklinda* olarak adlandırılmıştır.¹¹⁷

Bazı kaynaklara göre M.Ö. II. yüzyıldan itibaren Ahıska bölgesinde Hun, Hazar, Ağaçeri, Sabir gibi eski Türk boyları yaşamıştır. Daha sonra ise Kıpçak Türkleri gelip yerleşmiştir. Meshetiya ve Sa-Atabago'da (Atabekler ülkesi) Türk Hristiyan Krallığı olan Samtshe-Saatabago kurulmuştur. Bölgenin Selçukluyla başlayan İslamlaşma devri İlhanlı hükümdarı Abaka Han döneminde hız kazanmıştır. Bu bölge aynı zamanda Meshetiya ismiyle de zikredilmektedir. Ahıska ve çevresi aynı zamanda Meshetiya

¹¹⁶ http://diplomatikgozlem.com/haber/gurcistan-azerileri-yonetimden-sikayetci?fbclid=IwAR3BjmhDtQbTObXGIXJO5rLJKa_0VLf1qw8Acgg3KgU-J3dCB27UhqCqzGo (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).

¹¹⁷ Fadime Tosik Dinç, "Ahıska Türkleri (1800-1921)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ, 2015, s. 5-6.

adıyla da anılmaktadır. III. Murad döneminde Dağıstan, Gürcistan ve Şirvan'ın fethedilmesine karar verilmiştir. 1578 yılında Osmanlı ve Safevi arasında Çıldır Meydan Savaşı yaşanmış ve böylece Ahıska Atabeyliği Osmanlı tarafından fethedilerek Çıldır Eyaleti kurulmuştur. Ahıska yeni kurulmuş Çıldır eyaletinin merkezi olmuştur. Osmanlı zamanında bölgede yaşayan Türklerin tamamı kendi rızalarıyla İslam'ı kabul ederek Müslüman olmuşlardır.¹¹⁸ Eski Türk boylarının yaşadığı Ahıska bölgesinde Samshe Atabeyliği kurulmuş, Selçukluyla başlayan İslamlaşma bölgenin Osmanlı tarafından fethedilmesinden sonra kendi istekleri doğrultusunda tamamen Müslüman bir topluma dönüşmüştür.

Güney Kafkas dağlarının bir hissesi olan Meshetya dağlarının burada yerleşmesinden dolayı Ahıska'ya Meshetya'da denilmektedir. Günümüzde bölge Gürcistan'ın yönetim sisteminde idari yapı olarak Samtshe-Cavaheti ismiyle bilinmektedir. Ahıska günümüz Türkiye sınırlarına sadece 20 km mesafede ve Posof Çayı'nın iki yakasına yerleşmektedir. Kuzeyinde Borjomi, doğusunda kadim Türk yurdu olan Borçalı, batısında Acaristan ve güney kısmında ise Çıldır vadisiyle komşudur. Samatshe-Cavaheti idari yapısı içinde; Ahıska (Ahaltsihe), Adigön, Aspinza, Borjomi, Ahılkelek ve Ninotsminda (Bogdanovka) ilçeleri yer almaktadır.¹¹⁹ Konum olarak Gürcistan'ın Türkiye ve Ermenistan sınırında yer alan bölge aynı zamanda geçiş güzergâhının üzerindedir. Samtshe-Cavaheti idari sistemiyle bölge yönetilmekte ve Gürcülerin sık sık kullandığı Mesheti Türkleri ismi de Meshetya dağlarının isminden gelmektedir.

Yaklaşık 250 yıl Osmanlı'nın bir parçası olan Ahıska daha sonra Osmanlı-Rusya savaşı sonucu 1828 yılında Çarlık Rusya'sının işgaline uğramıştır. 1829 Edirne Antlaşması'yla Rusya'ya bırakılmıştır.¹²⁰ Ruslar buraya Osmanlı Devleti'yle Kafkasya Türklerini birbirinden koparmak için Ermenileri yerleştirmiş. 1917 Ekim Devrimiyle Çarlık dağılmış ve Ahıska tekrar Osmanlı Devleti'ne katılmıştır.¹²¹ Ancak fazla sürmemiş, Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşında yenilmesi sonucu Ahıska, 16 Mart 1921 Moskova

¹¹⁸ Niliufer Davrishova, "Sovyetler Birliği'nin Sürgün Politikası ve Ahıska Türkleri Sürgünü", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 81-82.

¹¹⁹ Tosik Dinç, *a.g.e.*, s.6-8.

¹²⁰ İbrahim Hasanoğlu, "Ahıska Türkleri: Bitmeyen bir Göç Hikayesi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, Sayı 16/1 Yaz-Summer 2016, s. 18 (1-20)

¹²¹ Cemile Güzeloğlu, "Kazakistan'da Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Düğün, Ölüm Adetleri", Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan 2017, s. 3.

Antlaşması'yla Sovyet yönetimine bırakılmıştır.¹²² Maddeleri incelendiği zaman neredeyse Moskova Antlaşması'nın tekrarı olan Kars Antlaşması Türkiye tarafından 22 Ocak 1922'de onaylanmıştır. Ahıska ile ilgili hiçbir değişiklik olamayan Kars Antlaşması, Batum ve Nahcivan'ın da Moskova Antlaşması'nda olduğu gibi özerkliği tekrar edilmiştir.¹²³ Daha sonra Sovyet rejiminde Ahıska Türklerinin kara günleri başlamıştır. Ahıskalıları 1935-1936 yıllarında okullarda Arap, sonra Latin ve sonra da Kiril alfabesini kullanmaya, resmî dil olarak ise Gürcüceyi 1940'da zorunlu kıldılar.¹²⁴ Osmanlı-Rusya savaşlarında Rusya için burası çok önem arz etmiştir çünkü jeostratejik konumu itibarıyla Azerbaycan'a uzanan Türk kuşağının tamamlayıcı bir parçası olmuştur. Çarlık Rusya'sı erken dönemde burayı işgal etmiş ve demografik yapısıyla oynamıştır. Rusya açısından Anadolu'ya açılan bir kapı rolünü bürünmüştür.

Şamil Gurbanov'un "*İzvestiya*" ve "*Trud*" gazetelerine dayanarak ileri sürdüğü İkinci Dünya Savaşı'na 40 bin Ahıskalı gitmiştir. Bunların 25 bini savaşta ölmüştür. 1943 yılında inşası başlayan Ahıska – Borjomi demir yolunun yapımında Ahıskalı çocuklar ve yaşlılar çalıştırılmış ve 1944 yılına kadar bitirilmesi istenmiştir. Birçok insan bu ağır ve yoğun iş rejimine dayanamayarak açlıktan ve hastalıktan hayatını kaybetmiştir.¹²⁵

İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla sürerken Stalin sürgün planları yapmıştır. Stalin Kafkasya bölgesinde yaşayan Müslüman ve Türk halklarını sürgüne başlamıştır. Stalin'in onayıyla 14-15 Kasım 1944'te Ahıska'da yaşayan Türkler, Kürtler ve Hemşinliler sürgün edilmişlerdir. Stalin imzalı Devlet Savunma Komitesi'nin 6279 sayılı 31 Temmuz 1944 tarihli kararında "Devlet Savunma Komitesi Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken şartların sağlanması için aşağıdaki kararları almıştır: 1.Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adigen, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ilçeleriyle Acaristan Özerk SSC'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfustan, 40 bini Kazakistan SSC'ye, 30 bini Özbekistan SSC'ye ve 16 bini de Kırgızistan'a tahliye edilsin. SSCB Halk İşleri Komiserliği (Yoldaş Beriya), tahliyesini 1944 yılı Kasım ayında

¹²² İbrahim Hasanoğlu, *a.g.e.*, s. 18.

¹²³ Tosik Dinç, *a.g.e.*, s. 410.

¹²⁴ Fatima Devrisheva, "Ahıska Türkleri (Sözlü Kültür Bağlamında)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 26.

¹²⁵ Emre Özdeş, "Rusların Kafkasya'da Yayılma Politikası ve Ahıska Türkleri", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2018, s. 69-70.

gerçekleştiresin.” Haberleri olmadan, ansızın kapıya dayanan binlerce Sovyet askerinin, sürgün edilecek olanlara hazırlanmaları için birkaç saat vermişlerdir. Yanlarına sadece taşıyabilecekleri eşyaların götürülmesine izin verilmiştir. SSCB Halk İçişleri Komiseri Lavrenti Beriya'nın 28 Kasım 1944 tarihli raporunda 91.095 kişinin tahliye edildiği bildirilmiştir. Aslında birçok kaynağa göre sürgün edilenlerin sayısı daha fazla olmuştur ancak gerçekler rakamlara yansıtılmamıştır.¹²⁶ Kışın dondurucu havada bu zorlu yolculuğa dayanamayanlar ölüyordu. Buz gibi vagonlar Ahıska Türklerine mezar oluyordu. Her gün istasyonlarda duruluyor, yüzlerce cenaze indirilerek ıssız çöllere terk ediliyordu. 28 gün süren bu ölüm yolculuğu nihayet ki bitti. Ölen sayısı yaklaşık 17 bini bulmuştur. Ahıska Türkleri için çok büyük bir kayıptı.¹²⁷ Kırım Türkleri, Karaçay Türkleri, Çeçen, İnguş vb. tüm sürgün edilen halklara yapılan sinsice sürgün planı Ahıska Türklerine de yapılmış, diğer halklar gibi aynı insanlık dışı muameleye tabii tutulmuş ve aynı acıyı yaşatmışlardır.

Sürgünün ilk başlarında Azerbaycanlı yöneticiler, Ahıskalıların Azerbaycan'a yerleştirilmesini talep etmişlerdir. Ancak Stalin izin vermemiş ve onları kurşuna dizdirmekle tehdit etmiştir. Moskova merkezli propaganda grupları Ahıska Türkleri daha sürgün yerine varmadan “*halk düşmanları*” ve “*insan eti yiyen toplum*” diye olumsuz kamuoyu oluşturmuştur. Zaman zaman bu sebeple Ahıska Türkleri yerli halklar tarafından ayrımcılığa maruz kalmıştır. 1944-1956 yılları arasında Ahıska Türkleri yaşadıkları yerlerde sıkı askeri rejim altında tutulmuş, yaşam alanları sınırlandırılmış ve adeta ağır suç işleyen tutuklular gibi muamele görmüşlerdir.¹²⁸ Sovyetlerde tüm sürgünler birbirine o kadar benzemektedir ki sürgünlerin gerekçesi aynıdır ve sürgün edilenlerin hakkında devletin kullandığı “olumsuz” kanı yaratma propagandası hepsinde uygulanmaktadır.

Ahıska Türklerinin temsilcileri artık 1957 yılından itibaren yurtlarına geri dönmek için mücadeleye başlamışlardır. 1957'de Moskova'ya giderek Ahıska'ya dönmek için ilk başvurularını yapmışlar. Ahıska'ya dönmelerine izin verilmesi de 1958'de birkaç ailenin Azerbaycan'a yerleşmelerine izin verilmiştir. Ahıska'ya gitme teşebbüsünde

¹²⁶ Davrişhova, *a.g.e.*, s. 97-98.

¹²⁷ Seyfeddin Buntürk, “20.Yüzyılda Ahıska Türkleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s. 142

¹²⁸ Rasul Bilyadze, “Ahıska Sorununun Uluslararası Arenaya Taşınması (1944-2013)”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 8-9.

bulunanlar dönemin Gürcistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri Vasili Mzhavanadze tarafından engellenmiştir.¹²⁹

Ahıska Türklerinin geri dönüşünü kısıtlayan kanunlar 1974 yılında değişmesine rağmen gerçek uygulamada çok farklıydı. Bazı Gürcü aydın ve muhalifler Ahıska Türkleri için yoğun ricada bulunmuşlar.¹³⁰ Bunlara rağmen ve Ahıska Türklerinin vatana geri dönüşü Gürcü KGB yetkilisi Aleksi İnauri tarafından Ahıska köylerine Gürcülerin yerleşmesi gerekçe gösterilerek reddedilmiştir.¹³¹

Ahıska Türkleri geri dönüş için örgütlenmiş ve 1960'lı yıllarda başkanlığını Enver Odabaşev'in yaptığı Vatan Cemiyeti ismini alan harekâtı kurmuşlardır. Sık sık farklı bölgelerde kongre toplamışlardır. Sovyetler dağılana kadar Ahıska Türklerinin tek milli harekât kuruluşu olarak kalmıştır. Başka ülkelerde değişik isimlerle dernekler kurmuşlardır. Tüm zorluklara rağmen bu yıllarda birkaç yüz Ahıska Türkü Gürcistan'ın farklı bölgelerine yerleşerek yaşamaya başlamışlardır. 2005 yılında Ahıska Türklerinin Gürcistan'daki kayıtlı sayıları 755'ti.¹³² Ahıska Türklerinin teşkilatlanması ve yıllarca sürececek mücadeleleri sonucu sadece geri yurtlarına dönmeleri için Gürcistan tarafından az sayıda kişiye izin verilmesi onları bu davadan vazgeçirmemiştir.

O kadar sürgüne ve zulme rağmen Ahıska Türklerinin asimilasyonunu umut ederek bekleyen Sovyet Yönetimi Ahıska Türklerinin kendi kültürlerine ve kimliklerine sarılarak geri dönüş mücadelesine başlamalarına şaşırılmışlardır. Sovyet yönetimi artan mücadeleyi bastırmak için Ahıska Türklerinin "Müslümanlaştırılmış Gürcüler olduğu" tezini öne sürmüş, birlik ve beraberliklerini bozarak mücadeleden vazgeçirmeye çalışmıştır. Moskova merkezli, Haziran 1989'de Fergana olayları Özbekistan'da patlak vermiştir. Özbekler ve Ahıska Türklerini birbirlerine düşürmüşlerdir. Her iki taraftan birçok insan ölmüştür. Özbekistan'daki Ahıska Türklerinin ikinci sürgünü başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin değişik bölgelerine göç ettirilmiştir. Krasnodor Vilayetine göç edenlere karşı

¹²⁹ Hakan Sargın, "Ahıska Türkleriyle İlgili Politikaların Stratejik Boyutu", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.43.

¹³⁰ Hakan Sargın, *a.g.e.*, s. 69.

¹³¹ Mehmet Fatih Şahin, "Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 28-29.

¹³² Serhat Keskin ve Özge Anaç, "Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü'nden Günümüz Gürcistan'a Geri Dönüş Mücadelesi ve 2007 Yılına Kadar Dönenlerin Durumu", (edr.) Ayşegül Aydıngün - Ali Asker - Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar: Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, s. 289.

yetkililer tarafından sistemli bir şekilde uygulanan baskılar sonucu Uluslararası yardım kuruluşlarının desteğiyle ABD'ye göç etmişlerdir.¹³³ Sürgün edildikleri yerlerde Sovyet yönetimi boş durmamış, yerli halkla Ahıska Türkleri arasını açmaya çalışmıştır. Bunu çok sayıda insanın öldüğü Özbekistan Fergana'da patlak veren çatışmaların sonucu görmekteyiz.

Türkiye Cumhuriyeti 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye yerleşmesiyle ilgili yasa, Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göçünü hızlandırmıştır. Türkiye devletinin Ahıska Türklerine yönelik resmî ve gayri resmî olumlu, iyimser yaklaşımı onların yükünü hafifletmiştir. Göç edenler Iğdır, İstanbul, Yalova, İzmir, Konya, Çanakkale, Ankara, Aydın, Denizli, Kocaeli, Bursa ve Antalya gibi şehirlere yerleşmeye başlamışlardır.¹³⁴ Türkiye Osmanlı torunları olan Ahıska Türklerine kucak açarak her türlü kolaylığı sağlamaya çalışmıştır.

Gürcistan, 1999'da Avrupa Konseyi'ne üye olurken Ahıska Türklerinin vatana geri dönmesi için izin vereceği vadinde bulunmuştur. Ancak uygulamada süreç çok ağır işlemektedir.¹³⁵ Ahıska Türklerinin haklarının iade edilmesi ve geri dönüşleri için Gürcistan'ın eski Devlet Başkanı olan Eduard Şevardnadze tarafından komisyon kurulmuştur. Ancak ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı komisyon başarılı olamadı. Gül devriminin peşinden Saakaşvili yönetimi de yeni bir komisyon oluşturdu. Döneminin devlet Bakanı olan Giorgi Haindrava geri dönüş yasası için çalışmalara başlamıştır. 25 Nisan 2006'da Avrupa Konseyi tarafından geri dönüş yasasına yönelik rapor hazırlanmış ve hazırlanan bu rapor 4 Mayıs 2006'da Tiflis'te yapılan toplantıda sunulmuştur.¹³⁶ Gürcistan hükûmetlerinin yıllardır Ahıska Türklerinin geri dönüşüyle ilgili tutarlı ve sonuç alınabilecek adım atmaması aslında bu konuya ne kadar isteksiz oluşunu göstermektedir.

Ahıska Türkleri ile ilgili önemli çalışmalar yapan Avrupa Azınlık Sorunları Merkezi'nin verilerine göre Ahıska Türklerinin 137 bini Kazakistan'da, 100 bini

¹³³ Mustafa Üren, "Çıkar ve Güç Dengesi Kıskaçındaki Ahıska Türkleri Sorunu", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:2 Sayı:2, 2016, s 1-40, S. 12

¹³⁴ Ayeşegül Aydıngün ve İsmail Aydıngün, *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2015, s. 92.

¹³⁵ Alfira Olieva, "Ahıska Kültür ve Temel Söz Varlığı", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s.7.

¹³⁶ Ayeşegül Aydıngün, a.g.e., s. 78-80.

Azerbaycan'da, 75 bini Rusya Federasyonu'nda, 35 bini Türkiye'de, 33 bini Kırgızistan'da, 22.5 bini Özbekistan'da, 11.5 bini ABD'de, 10 bini Ukrayna'da ve 1.5 bini ise Gürcistan'da yaşamaktadır. Dünya Ahıska Türkleri Birliği'ne (DATÜB) göre bu sayı 500 bindir.¹³⁷ Bu kadar büyük bir rakamın karşısında Gürcistan'da 1,5 bin Ahıska Türkünün yaşaması çok acı bir durumdur.

Vatana geri dönmek, Ahıska Türklerinin yaşadıkları ülkelerde karşılaştıkları sorunları çözüme ulaştırmak, dayanışmayı artırmak ve uluslararası platformda lobicilik yapmak için tek çatı altında toplanmaya karar verilmişti. 18 Kasım 2008 yedi ülkeden 46 delegenin katılımıyla uluslararası nitelikte olan Dünya Ahıska Türkleri Birliği'nin temelleri atılmıştır.¹³⁸ Genel Merkezi İstanbul'da olmak ve uluslararası faaliyette bulunmak üzere Dünya Ahıska Türkleri Birliği T.C. Dışişleri Bakanlığının görüşüne dayanan İçişleri Bakanlığı'nın 12.05.2010 tarihli ve 1474 sayılı yazısı üzerine, 3335 sayılı uluslararası nitelikteki teşekküllerin kurulması hakkında kanunun 1. maddesine göre bakanlar kurulunca 24.05.2010 tarihinde kurulmasına karar verilmiştir. Çeşitli ülkelerde Ahıska Türkleri tarafından kurulmuş STK'ları koordine ve beraber hareket etmesi DATÜB'ün temel işlevleri arasında yer almaktadır.¹³⁹ Böylece Ahıska Türklerinin uzun zamandır ihtiyacı olduğu uluslararası nitelikte ve ülkeler bazında girişimde bulunabilecek kurumsallaşmış bir yapıya DATÜB'e kavuşmuş olmuştur. Farklı ülkelerde Ahıska Türklerine ait olan STK'lar bir kurumsal çatı altında toplanmıştır.

26-28 Kasım 2010'da Kazakistan'ın başkenti Nur-Sultan'da yapılan AGİT Zirvesine DATÜB'de katılarak sorunları belirtmiştir. Strazburg'da Uluslararası kuruluşların temsilcileri, Gürcistanlı yetkililerle görüşülmüş ve sorunların çözümü hakkında konuşulmuştur.¹⁴⁰ 2011'de birinci kurultayı yapılmıştır.¹⁴¹ DATÜB Ahıska Türklerinin sorunlarını artık yerelden uluslararası örgütler nezdine çıkarmış ve sorunun çözümüne

¹³⁷ Khalida Devrisheva, "Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü", *SUTAD, Nisan 2019; (45): 333-352*, 336

¹³⁸ Keskin ve Anaç, s. 285-286.

¹³⁹ <http://www.datub.eu/kurumsal.html#tarihce> (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2019)

¹⁴⁰ Keskin ve Anaç, *a.g.e.*, s. 285-286

¹⁴¹ Betül Durmaz, "Sürgün Edilmiş Topluluklarda Etnik Sınırlar ve Kimlik: Türkiye'de ve ABD'de Yaşayan Ahıska Türklerinin Karşılaştırılmalı Analizi", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2015, s. 174.

isteksiz olan Gürcistan devletinin tutarlı adımlar atması yönünde bu örgütler aracılığıyla girişimde bulunmaktadır.

Ahıska Türklerinin kimliklerinin, dil, gelenek, kültürlerinin korunması, birlik ve dayanışma duygularının geliştirilmesi, iade-i itibar, vatana dönme, hukuksal sorunlarının çözülmesi, ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi, sorunlarının çözülmesi, iş adamları arasında iş birliğine teşvik gibi öncelikleri DATÜB sağlamayı amaçlamıştır. Bu konuda geniş çaplı faaliyetlere başlanmıştır. Vatana dönüş ile ilgili konularda AİHM, BM, AB ve AGİT uluslararası örgütlerle sorunlar görüşülmekte ve Gürcistan makamlarına girişimde bulunmaktadır. Ahıska Türklerinin yaşadıkları ülkelerde ikamet, çalışma sorunu ve vatandaşlık gibi hukuki işlemlerden doğan sorunları da DATÜB çözmeyi üstlenmiştir. DATÜB Ahıska Türklerinin birliğini, sosyal ve kültürel, gerektiği zaman hukuksal, sportif, politik ve devletler nezdinde lobicilik yapan, kurumsallaşmış uluslararası baş temsilcisidir. Başkan'ı Kazakistan doğumlu iş adamı olan Ziyatdin Kassanov'dur.¹⁴² DATÜB'ün kapsamlı, kurumsal, geniş yelpazesi olan ve çok iyi örgüt yapısına sahip olması işlevlerinden ve icraatlarından anlaşılmaktadır. Eğer DATÜB böyle devam edebilirse ileriki aşamalarda Ahıska Türklerinin yurda geri dönüşüyle ilgili, önemli başarılar elde edeceği kaçınılmaz gibi gözükmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Ahıska Türklerine her daim destek vermiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 20 Mart 2015 tarihindeki Ukrayna seferi, Genel Başkanı Ziyatdin Kassanov ve heyetiyle görüşmesinde çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. Ukrayna'da çatışmaların devam ettiği bölgelerde yaşayan Ahıskalı aileler Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatlarıyla Türkiye'ye alınmıştır.¹⁴³ Ahıska Türklerinin sorunları konusunda Türkiye'nin resmî veya gayri resmî bir hassasiyet taşıdığı bilinmektedir.

Ahıska Türkleriyle ilgili Avrupa Konseyi'nin "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi" Tavsiye Komisyonu'nun 17 Haziran 2015 tarihli ikinci Görüş Raporu'nda Gürcistan tarafında uyum ve iskân sorunlarının bulunduğu bildirilmiştir.¹⁴⁴ Kısa vadede

¹⁴² <http://www.datub.eu/kurumsal.html#tarihce> (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2019).

¹⁴³ "Ahıska Türklerinin 1. Kafilesi Vatan Hasreti Erzincan'da Son Buldu", <http://www.datub.eu/datubun-basarili-calismalari-sonucunda-ahiska-turklerinin-1-kafilesi-vatan-hasreti-erzincanda-son-buldu-45.html> (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2019).

¹⁴⁴ Gürsoy-Tulun, *a.g.e.*, s. 115.

Gürcistan'da Ahıska Türklerinin geri dönüşü için şartlar uygun olmayabilir ancak uluslararası örgütlerin yapmış olduğu baskılar sonucu ileriki yıllarda sınırlı sayıda bile olsa kabul edeceği beklenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: DEVLET BAŞKANLARI VE KİLİSE FAKTÖRÜ

2.1. Zviad Gamsahurdiya Dönemi (1991-1992)

1980’li yılların sonunda Gürcü milliyetçiliği iki yönde ortaya çıkmıştır. Birincisi SSCB/RF yani Rus karşıtlığı, ikincisi ise bağımsızlık elde edildikten sonra Gürcistan’ın etnik ve dinsel olarak sadece Gürcülerin olması gerektiği yönündeki görüştür. Bunun sonucunda vatandaşlık anlayışı azınlıklar arasında gelişmemiştir. Ortaya “Gürcistan Gürcülerindir” ve bundan dolayı da devletin olanaklarından ilk önce Gürcüler faydalanmalıdır ve imkânlar arttığı sürece diğer azınlıklar da bunlardan faydalanabilir düşüncesi hâkim olmuştur.¹⁴⁵ Sovyetlerin çöküşüne doğru tüm cumhuriyetlerde olduğu gibi Gürcü milliyetçiliği de yükselmiş, Gürcülerin üstünlüğüne dayanan bir devlet hayal edilmiştir. Bu durumun benzerini artan Abhaz ve Oset milliyetçiliğinde de görmekteyiz.

Gürcistan’da Sovyetlerin dağılma arifesinde Borçalı Türklerine karşı “sonradan gelen”, “misafir” söylemleri çoğalmıştır. Borçalı Türklerinin kovulması gerektiği yönünde “Kutsal İlya Çavçavadze”, “Şota Rustaveli” ve “Merab Kostava” örgütleri açıklamada bulunmuştur. Aslında bu süreci Tiflis koordine ediyordu. Gürcistan’da uzun yıllardan beri sosyal problemleri başka etniklere yüklüyordular. 1989 yılında Gamsahurdiya çekinmeden Gürcü olmayan etniklerin ülkeden kovulması gerektiği çağrısında bulunmuştur. Cumhurbaşkanı olduktan sonra 16 Temmuz 1991 tarihli “Gürcistan Cumhuriyetinin göç ettirme sürecini düzenlenmesi hakkında” Cumhurbaşkanı fermanında (kanunu), milli azınlıklara özellikle Borçalı Türklerine baskı uygulanarak evinden-barkından çıkarılması ve zorla göç ettirilmesi için hukuki esaslar yaratıyordu. Kanun bildiriyordu ki göçme doğal bir hâldir ve yasal olarak gerçekleşmelidir. Yani “kendi rızasıyla” göç etmeleri ve bu doğrultuda evlerini satmaları gerekir. İnsanları buna mecbur ediyor ve buna yasal bir meşruluk kazandırıyorlardı. Bu doğrultuda evlerin satın alınması için “Vahit Devlet Sosyal-Savunma ve Demografiya Vakfı”na talimat verilmişti.¹⁴⁶ Bundan dolayı Kvemo Kartili’nin dağ köylerinde, Dmanisi (Başgeçid), Tsalka (Parmaksız) ve Bolnisi (Bulus Kepenekçi) ilçe merkezinde yaşayan

¹⁴⁵ Kamil Ağacan, *a.g.e.*, s. 92-93.

¹⁴⁶ Haleddin İbrahimli, *a.g.e.*, s. 229.

Borçalı Türklerinin sayısında küçümsenmeyecek derecede azalma olmuştur. Gamsahurdiya'nın etnik milliyetçi politikalarına "Mhedrioni" silahlı örgütü de yardım ediyordu. Borçalı Türklerine karşı baskı ve korku yaratıyor, onların evlerini kundaklıyor ve insanlara saldırıyorlardı. Birçok insan saldırıya uğrayarak yaralanmış, kaçırılmış ve öldürülmüştür.¹⁴⁷

1991 yılında SSCB'den ayrılan, Gürcü etnik milliyetçiliğinin başını çeken Zviad Gamsahurdiya Gürcistan'ın demokratik yollarla seçilen ilk Cumhurbaşkanı oldu. Gürcistan bağımsızlığını demokratik yollarla elde etmesine rağmen Zviad Gamsahurdiya seçim döneminde belirttiği demokratik ve özgürlük söylemlerine bağlı kalmadı. Tam aksine antidemokratik yöntemler tatbik etmeye ve etnik azınlıklara karşı Gürcü halkının üstünlüğüne dayanan etnik milliyetçi politikalar uygulamaya başlamıştır.¹⁴⁸ Bağımsızlığını tekrar elde etmek için demokrasiyi kullanan Gürcü liderler, daha sonra demokrasiyi ayaklar altına almışlar ve ülkede yaşayan etnik azınlıklara karşı sert bir tutum takınmışlardır.

Zviad Gamsahurdiya liderliğinde Ulusal Hareketi'nin etnik azınlıklara karşı izlediği sert politikalar özerk bölgelerde kendini göstermiştir. Gürcü etnik milliyetçisi grupları iyice radikalleşmiştir. Abhazy'a'nın özerkliğinin kaldırılması, Tiflis tarafından resmî düzeyde olamasa da ancak Abhaz karşıtı etnik milliyetçi gurupların söylemine çevrilmiştir.¹⁴⁹ Gürcistan'da bu dönemde gittikçe gerginlik tırmanmaya başlamış ve etnik temelli olaylar patlak vermiştir.

Gürcistan, 1991'de bağımsızlığını ilan ettiğinden beri şiddetli etnik çatışmalara sahne olmuştur. Gürcistan'da, etnik milliyetçiliğin yaygın hâl alması sonucu Gürcülerin çoğu Gürcistan'ın sadece kendilerine ait olduğunu düşünmekte ve etnik azınlıkları misafir olarak görmekteydiler. Etnik milliyetçilik anlayışının egemen olduğu Gürcistan'da, azınlıklar özellikle Abhazlar ve Osetler ülkenin bütünlüğüne tehdit olarak algılanmaktaydı. Ayrılıkçı harekâtları cesaretlendirmekten çekinen Gürcistan devleti, azınlıkların korunması için gerekli düzenlemeleri hayata geçirmekte kararsız kalmıştır. Kamu personeli atanmalarında azınlıklara karşı ayrımcılık yapıldığı ve üst düzey

¹⁴⁷ Haleddin İbrahimli, *a.g.e.*, s.229-230.

¹⁴⁸ Mohammad Arafat, *Türkiye ve*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s. 153.

¹⁴⁹ Nino Okanashvili, *a.g.e.*, s.10.

yöneticilerin her zaman Gürcüler arasından seçildiği belirtilmektedir. Yerel yöneticiler merkezden atanmaktadır, yerel ve merkezi yönetimde karar alma süreçlerine azınlık grupların katılımı söz konusu değildir.¹⁵⁰ Etnik azınlıkların karar alma mekanizmasından uzak tutulması, devlette yeteri kadar temsil olunmaması Gürcistan'da yıllardır süren ve değişmeyen yönetim sistemidir. En çok da buna Borçalı Türkleri maruz kalmaktadır.

Zviad Gamsahurdiya'nın Gürcü milliyetçisi olması ve iktidarda bulunduğu sürece etnik milliyetçi politikalara üstünlük vermesi sonucu Gürcistan'ın toprak bütünlüğü problemin fitilini ateşlemiştir.¹⁵¹ Bu dönemde Abhazya, Güney Osetya olayları çoğalmıştı ve Gürcistan'ın güneyinde Cavaheti bölgesinde yaşayan Ermeniler aktifleşmişti. Rusya ile olan ilişkilerin kötü olması sonucu Rusya Gürcistan'a ambargo uygulamaya başlamıştı. Bu devirde ABD'yle ilişkilerde kötüydü.¹⁵² Ülke içinde etnik çatışmaları çoğalan ve parçalanmanın eşiğinde olan Gürcistan, aynı zamanda dış politikada büyük sorunlar yaşamıştır.

Gamsahurdiya'ya karşı başlayan çatışmalar, giderek bir iç savaşa dönüşmüş ve şiddetlenerek ülke geneline yayılan olaylar sonucunda, ülke bir kargaşaya sürüklenmiştir. Bu arada Abhazya çatışması da patlak vermiş ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı gruplarla çatışma başlamıştır.¹⁵³ 1992'de Zviad Gamsahurdiya'nın taraftarları ve muhalifleri arasında sivil silahlı çatışma başladı. 1992-1994 yıllarında Abhazya savaşının sonucu olarak 300 bin kişi sınır dışı edilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca birçok azınlık grubun mensubu olan Estonyalılar, Yunanlılar ve Ukraynalılar çatışma bölgesinden ayrıлып kendi ülkelerine veya Rusya'ya taşındı.¹⁵⁴ Savaş sonucu yüz binlerce insan Abhazya'yı terk etmek zorunda kalmışlardır.

Parlamentoyla arası açılan Gamsahurdiya diktatörlük yapmakla suçlanıyordu. Başkan, izlediği politikalara ilgili gelen eleştirileri ciddiye almıyordu. Ayrıca çok paranoyak bir

¹⁵⁰ Deniz Genç, "Güney Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinde Azınlıklar", (Ed.) Hasret Çomak, *Bölgesel Politikalar*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2009, s. 379.

¹⁵¹ Bilal Alper Torun, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan'da Amerika Birleşik Devletleri-Rusya Federasyonu Rekabeti", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2016, s. 47.

¹⁵² Elnur Cemilli vd., *a.g.e.*, s. 104.

¹⁵³ Okan Mert, *a.g.e.*, s. 163.

¹⁵⁴ Gürcistan Parlamento Milli Kütüphanesi resmî internet sitesi <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 26.11.2018).

yönetim sergiliyor ve uzlaşmayı reddediyordu. Gamsahurdiya'nın yönetimine askeri ve bölgesel klanlar karşı çıktılar. Gürcistan silahlı çatışmanın içine çekildi ve parçalanmakla karşı karşıya kaldı.¹⁵⁵ Yönetime karşı huzursuzluk ülke geneline yayılmış ve Gamsahurdiya iktidarını devirmek için muhalefetin ayaklanması sonucu iç savaş niteliğinde Tiflis'te silahlı çatışmalar başlamıştır.

1991 sonbaharında başlayan siyasi kriz Gamsahurdiya hükûmeti için ölümcül oldu. Ulusal Muhafızların güçlendirilmesinden korkan başkan, özel bir polis birimine dönüştürülmesi konusunda kararname çıkardı ve muhafız komutanı görevine son verdi. Asıl sorun komutanlık görevini iptal etme kararından kaynaklanıyordu. Resmî olarak Ulusal Muhafızlar Birliği İçişleri Bakanlığı'na dâhil edildi. Ulusal Muhafızların Komutan Tengiz Kitovani, Gamsahurdiya'nın emirlerine uymayı reddetti ve harekete geçti. Olaylar 2 Eylül 1991'den sonra hükûmet güçlerinin Sinema Evi'ndeki muhalefetin yaptığı toplantıya ateş açmasıyla arttı. Amerikan kongre üyelerinden oluşan büyük bir heyet o günlerde Tiflis'i ziyaret ediyordu. Mitingin dağıtılması, Gamsahurdiya'ya karşı yapılan demokratik olmayan iddiaların gerçekliğini gösterdi ve muhalefetin elini güçlendirmiş oldu. Hükûmet Gürcü halkı arasındaki hayal kırıklığı yarattı. Tiflis Rustaveli Bulvarı gösteriye katılanlarla dolmuştu. Muhalefet barikatlar dikmiş ve açlık grevine başlamıştı. Diğer yandan Gamsahurdiya taraftarlarıyla Hükûmet Binası'nda kalmıştı. Tiflis iki kampa bölündü. Muhalefet, Philharmonia, Devlet Televizyonu binasında ve Tiflis Devlet Üniversitesinde toplanmıştı. Mhedrioni ise merkezi Satranç Sarayında bulunuyordu. Bölünme Tiflis'in diğer bölgelerine de yayıldı. Eylül ayında, Ulusal Demokrat Parti ve Ulusal Bağımsızlık Partisi ofislerinin yakınında bir başka kanlı çatışma yaşandı. Gamsahurdiya olağanüstü hâl ilan etti ve parlamentoyu feshetmekle tehdit etti. Kitovani emrindeki Milli Muhafızların bir kısmı şehre geri döndü. Gazetecilerin bazıları muhalefetin safına katıldı. 1991'in aralık ayının son günlerinde vatandaş çatışmasına dönüştü. 6 Ocak 1992'de Cumhurbaşkanı Gamsahurdiya bir grup taraftarı eşliğinde Hükûmet Sarayından ayrıldı ve Ermenistan'a sığındı. Tiflis'teki bu olaylar sırasında 107 kişi öldü ve 527'den fazla kişiye yaralandı.¹⁵⁶ Gamsahurdiya'nın kurmuş olduğu siyasi yapı bir yıl gibi kısa sürede çökmüştür. Onun "Gürcistan Gürcüler içindir" faşist deyimleri artık son bulmuştur.

¹⁵⁵ <https://www.independent.co.uk/news/people/obituary-zviad-gamsakhurdia-1396384.html>

¹⁵⁶ Revaz Koyava vd., a.g.e., s.10-11.

Ancak bu politikalar var olan Abhaz ve Oset etnik milliyetçiliğini daha da ateşlemiş ve çözülmesi çok zor olan etnik savaşı başlatmıştır.

Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra Rusya, Türkiye, Azerbaycan, İran ve Ermenistan ile dostluk anlaşmaları yaparak ve dış politikada bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmiştir. Gürcistan 1992’de BM ve AGİT’e üye olmuştur.¹⁵⁷ Bağımsız devlet olarak tanınmak, devletler ve uluslararası örgütlerle ilişkiler kurmak için dış politikada aktif çaba sarf etmiştir.

Artık Ulusal Muhafız Birliği’nin komutanı Tengiz Kitovani, görevden alınmış olan eski Başbakan ve paramiliter “Mkhedrioni” silahlı gruplarının lideri Jaba Loseliani üçlüsü Gamsahurdiya’yı devirmiştiler.¹⁵⁸ Gamsahurdiya demokrasiyi asla anlamadı. Her zaman mono-etnik yapıya sahip bir Gürcistan’ı hedefledi. Güney Osetya ve Abhazya’daki çatışmalar en çok Rusya’nın işine geldi. Gerçekte de bu anlaşmazlığı ve çatışmayı Moskova körükledi. Eğer Rusya isteseydi bunların hiçbiri olmazdı. Gürcüleri bir araya getiremeyen, ateşli bir milliyetçi olan Gamsahurdiya Gürcistan trajik bir figür oldu.¹⁵⁹ Gürcistan’ın bağımsız olması ve ilk yıllar milliyetçi politikaların uygulanması eski sorunları da ortaya çıkarmış oldu. Çok etnik yapılı bir ülke olan Gürcistan, Gamsahurdiya’nın körüklediği etnik ayrılıkçı guruplar, Rusya’nın da ilk başlarda göz yumduğu ve daha sonra Tiflis yönetimine karşı baskı unsuru olarak kullanacağı etnik çatışmalar, ülkeyi parçalanmanın eşiğine getirmiştir.

2.2. Eduard Şevardnadze Dönemi (1995-2003)

Gamsahurdiya döneminden sonra 1992-1995yılları arası Gürcistan tarihinde “interregnum” dönemi olarak adlandırılabilir. Bu süre Gamsahurdiya’nın yaymış olduğu radikalizm ve 1995’te kabul edilen yeni anayasa ile başlayacak olan Şevardnadze’nin ılımlı politikası dönemidir. Bu dönem, çeşitli paramiliter grupların dizginlenmesi, Abhazya ve Güney Osetya ile olan etnik çatışmalar ve bu bölgelerde yabancı istilacıların olduğu sıkıntılı bir zamandı. Bütün bunlar, ülkeyi ciddi bir ekonomik krize sürükledi. Yoksulluğun olduğu, elektrik sıkıntısı, cinayet ve suçların artışı, ödenmemiş

¹⁵⁷ Ayşegül Aydıngün ve Ali Asker, “Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı”, Edit: İsmail Aydıngün ve Çiğdem Balım, Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar-Türkiye İlişkileri, Atatürk Kültür Merkez Yayını, Ankara 2012, s. 147.

¹⁵⁸ Mohammad Arafat, *Türkiye ve Komşuları*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2013, s.153.

¹⁵⁹ <https://www.independent.co.uk/news/people/obituary-zviad-gamsakhurdia-1396384.html>

maaşlar ve yüzde 15 bini aşan enflasyon bu devri belirleyen özelliklerdi.¹⁶⁰ Ekonomi çökmüş, rüşvet, yolsuzluk, güvenlik sorunu, etnik mensubiyetinden dolayı ayrımcılık, yokluk, fakirlik, cinayetler, kundaklama, ev baskınları vb. artmış adeta Gürcistan'da bu yıllar kargaşa hüküm sürmüştür.

Şevardnadze Cumhurbaşkanı Zviad Gamsahurdiya, devrilmesinden hemen sonra 1992'de ülkeye dönerek mart ayında Devlet Konseyinin başkanlığına getirildi. Ardından Cumhurbaşkanlığı ile eşdeğer bir kurumun başına geçti. Resmen Gürcü Parlamentosunun da Başkanı oldu. Şevardnadze, hemen organize suçlarla mücadele etti. İktidarı meşrulaştırdı. Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya bölgelerindeki ayrılıkçı grupları bertaraf etmek için çatışmaya yönelik çözüm üretmeye çalıştı.¹⁶¹ Ülkede istikrarı ve düzeni tesis etmek için Şevardnadze yıllarca uğraşacaktır.

Etnik çatışmaların sürdüğü 1990'ların başında Rusya'nın arabuluculuğu ve müdahalesi sonrası Güney Osetya ve Abhazya ile Gürcistan yönetimi arasındaki silahlı çatışmalar durmuştur. Bunun sonucunda Rusya 1994'e kadar Gürcistan'da barış gücü ve askeri üsleri adı altında askerlerini yerleştirmiştir. Barış Gücü askerlerini silahlı çatışmanın yaşandığı Güney Osetya ve Abhazya'ya yerleştiren Rusya, askeri üslerini de tekrar Abhazya'da Gudaura'ya, Acarya'da Batum'a, Samtshe Cavaheti'da Akalkalaki'ye ve Tiflis yakınlarındaki Vaziani'ye konuşlandırmıştır. Güney Osetya ve Abhazya önce savaş sonucu, sonra da Rus Barış Gücü ve askeri üslerinin varlığıyla Gürcistan yönetiminin dışında kalmıştır. Acara ve Samtshe-Cavaheti bölgeleri çatışma olmadan buralarda bulunan Rus askeri üsleri nedeniyle büyük ölçüde, merkez Tiflis'in yönetimi hissedilmemiştir.¹⁶² Gürcistan'da Rus askeri üslerinin bulunduğu bölgelerde devletin otoritesi çok zayıf olmuş ve adeta yerel klanlar tarafından özyönetim kurulmuştur. Zayıf olan devlet yönetiminin kontrolü dışında kalmışlardır.

1995 yılında Gürcistan'ın yeni anayasasını imzaladı. Şevardnadze Kasım 1995'te ülkenin Cumhurbaşkanı seçildi. Ülke içinde önemli adımlar atarak, yasal değişiklikler yaparak iktidarı elinde toplayarak, yönetimi merkezileştirdi. Avrupa Birliği ve NATO gibi Batı oluşumlarıyla ilişkiler bazında önemli girişimlerde bulundu. BTC ve BTE boru

¹⁶⁰ Revaz Koyava vd., *a.g.e.*, s. 7- 11.

¹⁶¹ <https://www.britannica.com/biography/Eduard-Shevardnadze> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019).

¹⁶² M.Turgut Demirtepe, *Orta Asya&Kafkasya Güç Politikası.*, USAK, Ankara 2008, s. 212.

hatlarının geçiş güzergâhının Gürcistan'dan geçmesi Şevardnadze siyasetinin en büyük başarısı oldu.¹⁶³ Ülkede istikrarı temin etmekle uğraşan Şevardnadze, bir taraftan da dış politikada önemli adımlar atarak Batı ile iş birliği sürecini başlatmakta ve Batı destekli enerji projelerinde yer almaktaydı.

Kremlin, özellikle Kazakistan Başkanı Nur sultan Nazarbayev ve Gürcistan Başkanı Eduard Şevardnadze'nin Eylül 1996'da "eğer bağımsızlıkları tehdit edilirse" BDT'den ayrılacakları açıklamasını duymaktan rahatsız olmuştur.¹⁶⁴ Diğer BDT üyesi olan eski Sovyet ülkeleri Rusya tarafından bağımsızlıkları tehdit edildiği durumda topluluktan çıkacakları ikazında bulundular.

Takip ettiği siyaset yüzünden 29 Ağustos 1995 ve 9 Şubat 1998 tarihlerinde Şevardnadze'ye karşı iki teröriste saldırı suikast yapıldı. Her iki saldırıyı da atlatan Şevardnadze, Rusya'nın tüm baskılarına rağmen izlediği politikalardan taviz vermedi. Şevardnadze döneminde İş Kanunu, Medeni Kanun, Ceza Kanunu genel olarak adale ve hukuk alanında önemli reformlar yapıldı. Yasal olarak idam cezası kaldırıldı. Gürcistan Avrupa Konseyine üye oldu. Bu dönemde BTC ve BTE boru hatlarıyla ülkeyi enerji koridoruna dönüştürme çabası Sevardnadze siyasetini hiperaktif hâle getirdi. Bu dönemde sık sık Gürcistan'ın iç siyasetine karışan Rusya ile ilişkiler gerilmeye başladı. 1999 sonbaharında imzalanan İstanbul Anlaşması Rusya'nın Gürcistan'daki askeri üslerden çekilmesiyle ilgiliydi. Bu Gürcistan adına çok büyük bir gelişmeydi.¹⁶⁵ Kısa zaman içinde yasal düzenlemeler yapılarak hukuk sisteminde büyük reformlar hayata geçirilirdi. Rusya'nın Gürcistan'daki askeri üslerden çekilmesi istendi ve bu doğrultuda anlaşma yapıldı.

Şevardnadze iktidara geldikten hemen sonra Almanya, Türkiye, ABD ve Rusya gibi güçlü devletlerde büyükelçilikler açmıştır. Bu gelişmeler sonrası Gürcistan dünya arenasında Sovyetlerden ayrılmış bir genç devlet olarak tanınmaya başlanmıştır. Rusya'nın yapmış olduğu BDT üyeliği teklifine Gürcistan olumsuz yanışmasına rağmen Abhazyaya probleminden dolayı teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Yine

¹⁶³ <http://www.tabula.ge/ge/story/85452-eduard-shevardnadze-gardaicvala> (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2019).

¹⁶⁴ Zbigniew Birzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve Bunun jeostratejik gereklilikleri*, (Çev.) Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi Yayını, İstanbul 2009, s. 204.

¹⁶⁵ <https://netgazeti.ge/opinion/33447/>

Şevardnadze çok boyutlu dış politika izleyerek bölgede kurulan uluslararası örgüt olan KEİÖ'de ve 1999'da GUAM'da kendi yerini almıştır. 2000'de DTÖ gibi önemli uluslararası örgütlere üye olmuştur.¹⁶⁶ Dış politika alanında adeta devrim yaşayan Gürcistan, birçok ülkede büyükelçilik açmasıyla beraber, birçok önemli uluslararası örgüte üye olarak temsilcilerini atamıştır.

2000 yılının Nisan ayında yapılan seçimleri tekrar kazanan Şevardnadze ülkeyi düştüğü kargaşadan kurtarmayı başarmış ve düzeni tesis etmiştir.¹⁶⁷ Ancak Gürcistan'da Sovyetlerden kalan kurumlarda demokrasi eksikliği, siyasi kültürün yetersizliği, otoriterlik, baskılar, iç savaşlar ve etno-politik çatışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte siyasal süreci ve sivil toplumun inşasını olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Batı tarzı liberal demokrasiye ulaşılmamış olmak Gürcistan için sorun doğurmaktaydı.¹⁶⁸ Buna rağmen etnik azınlıklar ile ilgili demokratik ilerleme kaydedememiştir. Bazı hükûmet yetkililerinin etnik azınlıklara “misafir” davranışı biçimi yine de devam ediyordu.

2002'de yapılan seçimlerde Şevardnadze'nin partisi belediye seçimlerini kaybetti. Yaşlanan Şevardnadze, 2005 yılında cumhurbaşkanlığı görevinin sona ermesinden sonra emekli olacağını açıkladı.¹⁶⁹ Ülkedeki yolsuzluk, dolandırıcılık, Kasım 2003'te yapılan seçimlerin şaibeli geçmesi, birleşmiş muhalefetin başını çeken Mihail Saakaşvili, Zurab Zhvania ve Nino Burjanadze'yi harekete geçirdi.¹⁷⁰ Parlamento binasını ele geçiren göstericilerin ellerinde taşıdıkları güllerden dolayı bu olay tarihe “Gül (Kadife) Devrimi” olarak damgasını vurmuştur. Şevardnadze olağanüstü hâl ilan etti ancak güç kullanmayı reddetti ve muhalif liderlerden olan Mihail Saakaşvili ve Zhvania ile görüştü. Görüşme sonucu alınan karara göre Şevardnadze istifa edecekti ve böylece Gürcistan tarihinde “Gül Devrimi”yle başlayacak olan yeni bir sayfa Şevardnadze'nin 23 Kasım'da istifa ettirilmesiyle resmen başlamış oldu.¹⁷¹ ABD destekli olan darbe sonucu, Gürcistan Rusya'nın tamamen kontrolünden çıkacaktır. Batı

¹⁶⁶ Elnur Cemilli vd., *a.g.e.*, s. 106-111.

¹⁶⁷ Mohammad Arafat, *a.g.e.*, s. 355.

¹⁶⁸ Georgiy Tarxan-Mouravi, “Vneşnie Faktori Bezaposnosti Na Yujnom Kavkaze, Tiflis, *Caucasus Institute & Republican Institute*, 2015, s.18

¹⁶⁹ <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/07/eduard-shevardnadze> (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2019)

¹⁷⁰ Djuliya A. Djordj, “Odin God Gruzinskoy Meçti”, Moskova, *Pro et Contra*, 2013, s.92.

¹⁷¹ <http://www.tabula.ge/ge/story/85452-eduard-shevardnadze-gardaicvala>

ile ilişkilerin hız kazanması sonucu Gürcistan'da olumlu anlamda dönüşüm yaşanacaktır.

İç sorunlarını çözüme ulaştırmak, ekonomik kalkınmak ve siyasi istikrarı tesis etmek için artık Gürcistan Batı'ya yakınlaşmıştır. Bundan dolayı Rusya ile iyi olmayan ilişkileri daha da kötüleşmiştir. Batı ülkeleri Gürcistan'dan geçen enerji hatlarının güvenliğini temin etmek için Gürcistan'ın taleplerinin çoğunu olumlu karşılamışlardır.¹⁷² Şevardnadze döneminde Gürcistan, Rusya'nın baskılarından kurtulmak için ABD'nin desteğini almaya çalışmıştır. Bundan dolayı Şevardnadze üyelik için "2005'te NATO'nun kapısını çalacağını" söylemiştir.¹⁷³ Rus tehdidi Gürcistan'ı çaresiz bırakmış ve bundan dolayı düştüğü durumdan kurtulmak için çözümü Batı ile uyumda görmüştür. Enerji hatlarının Gürcistan'dan geçmesi ve bu hatların güvenliğinin sağlanması Batı ile iş birliğinin gelişmesini hızlandırmıştır.

2.3. Mihail Saakaşvili Dönemi (2004-2013)

Saakaşvili'nin yönetime gelmesiyle Gürcistan'ın iç politikasında yeniden yapılanma başladı ve dış politikadaki temel stratejik taşlar daha da belirginleşti. Saakaşvili'nin iktidara gelmesi, Batıya demokratik ve hukuki anlamda uyum sağlama, NATO'ya üye olma vb. faktörler dış politikayı belirleyen en önemli etkenler olmuştur. İç politikada ülke içindeki başına buyruk mafya grupları, uyuşturucu pazarı, devlet dairelerinde rüşvet gibi istikrar bozan güvenlik kaygısına neden olan problemlerle mücadele edildi ve başarılı olundu. Yeniden yapılandırılan vergi sisteminin ülke ekonomisine küçümsenmeyecek katkısı oldu. Saakaşvili Gürcistan devlet kurumlarında reformlar gerçekleştirerek her şeyi yeniden yapılandırdı. Yeni kurumlar kuruldu. Etnik azınlıklarla ilgili yeni politikalar oluşturularak demokratik gelişme sürecine girilmiş olundu. Ancak yine de Saakaşvili zamanında etnik azınlıklar devlette, memuriyet sisteminde, parlamentoda ve diğer önemli kurumlarda yeteri kadar temsil edilmemişlerdir.

2005 yılında onaylanan Avrupa Sosyal Şartı ile Gürcistan 1999'da üye olduğu Avrupa Konseyi'nin yükümlülüklerini almış oldu. Gürcistan, Bölgesel ve Azınlık Dilleri Tüzüğü'nü henüz onaylamamıştır. Ek olarak Gürcistan 2006 yılında idari bölge birimleri

¹⁷² Hüriye Yıldırım, "Gürcistan Cumhuriyeti Siyasi Gelişmeler", Derleyen: Necati İyikan, *Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2011, s. 266.

¹⁷³ Elnur Cemilli vd., *a.g.e.*, s. 110.

veya yetkililer arasında Avrupa Sınır Ötesi İş birliği Sözleşmesi'ni onayladı. Çerçeve Sözleşmenin 18. maddesine göre ulusal azınlıkların konuları ayrıca uluslararası antlaşmalar tarafından düzenlenmektedir. Bu genel olarak 1994 Gürcistan genel eğitim kanunuyla Gürcistan'da yaşayan Gürcistan vatandaşları için 10 yabancı dil veya Gürcü dili ana dili olmayan Gürcistan vatandaşları, sadece özel eğitim kurumları ve eğitim sektörüyle ilgilidir. Gürcistan Genel Eğitim Yasası'nın 4. ve 3. maddesi, etnik azınlıklara kendi ana dilinde eğitim alma fırsatı tanır. Gürcistan, özellikle eğitim alanında AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği ile iş birliği yapmaktadır. Hükûmet organları ulusal azınlıklar hakkında kararlar aldığında, AK'nin Avrupa Azınlıkların Korunması Konvansiyonu Danışma Konseyi de dikkate alınacaktır. Son olarak Avrupa Ulusal Azınlıklar Merkezi gibi uluslararası STK'ların politika geliştirmede yer aldıklarına dikkat edilmelidir.¹⁷⁴ İç mevzuattaki düzenlemelerin uygulanması için uluslararası kuruluşların gözetiminde yasal nitelik kazandırılması yönündeki icraatlar, Gürcistan'ın etnik azınlıklarla ilgili yapmakta olduğu demokratik reformların gerçekleşmesinin belirleyici unsurlarındandır.

Gürcistan Anayasa'sının 6. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmaması hâlinde, uluslararası anlaşmaların iç hukuka aktarılması nedeniyle Gürcistan hükûmetinin etnik azınlıklar hakkındaki uluslararası yükümlülüklerini incelemek önemlidir. Madde 7 insan haklarının korunmasını garanti eder. 9. madde Gürcistan'ın Normatif Faaliyetleri Yasası'na dayanan bu ilkeler (Madde 19. 1 ve 20.2), aşağıda listelenen Gürcistan tarafından onaylanan ulusal azınlıklarla ilgili uluslararası anlaşmalara karşılık gelir: 1999 yılında onaylanan Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; 2005 yılında onaylanan Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Çerçeve Sözleşmesi. Çerçeve Sözleşmenin ilk dögüsel raporu, 1 Nisan 2007'de Avrupa Konseyi Genel Sekreterine, Sözleşme'nin 25. maddesi uyarınca gönderilmiştir.¹⁷⁵ Gürcistan tarafından ırk ayrımcılığına karşı ve ulusal azınlıkların korunmasına dair uluslararası nitelik taşıyan sözleşmeler kabul edilerek onaylanmıştır.

¹⁷⁴ "Milli Entegrasya ve Tolerantlık Değerlendirilmesi", Gürcistan Parlamentosu Milli Kütüphanesi, resmî sitesi, <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-0utfZz-8-00&a=d&c=civil2&cl=CL2.7&d=HASH7f8ef97663e860e061624d.4>. (Erişim Tarihi: 26.11.2108)

¹⁷⁵ Gürcistan Milli Kütüphanesi resmî internet sitesi, <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 3 Kasım 2019).

Kamu Denetçisi Kurumu'nda Etnik Azınlıklar Konseyi 16 Aralık 2005 tarihinde kurulmuştur. Konsey faaliyetleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı projesi “Savunma Dairesi” ve Azınlık Sorunları Avrupa Merkezi (ECMI) tarafından desteklenmektedir. Konseyin ana görevleri etnik azınlıklar ile hükûmet arasındaki istişareleri yaparak diyaloga teşvik etmek ve geliştirmek; Azınlıklarla ilgili politikalar ve programlar geliştirme sürecinde öneriler ve görüşler sunmak; Azınlık haklarının ve çatışma durumlarının ihlaline zamanında müdahale; Kamu Savunucusu ve diğer yetkililer için öneriler sunmaktır. Konsey 80’den fazla etnik azınlığa ait STK kuruluşlarıyla çalışmaktadır. Konsey eğitim, kültür, hukuk, bölgesel bütünleşme, çatışma önleme, medya ve gençlik grupları üzerinde çalışmaktadır.¹⁷⁶ Dini ayrımcılık ve etnik azınlıkların yanı sıra kadın hakları konuları da ele almaktadır. Din kapsamında Din İşleri Devlet Ajansı, ayrımcılık politikası, dini kuruluşları ve finansman fonu, kamu okulları, dini tarafsızlığı ve eşitlik sorunları gibi konular üzerinde çalışılmaktadır. Aktif Gürcistan Programı (Acara, Samtskhe-Javakheti, Kvemo Kartli, Pankisi) siyasi ve sosyal dışlanma, sivil ve siyasi katılım sorunu yaşayan çeşitli Müslüman topluluklarda devreye girmiştir.¹⁷⁷ Kamu Denetçisi Kurumu'nda Etnik Azınlıklar Konseyi'nin kurulması Gürcistan'da çok büyük bir adım olmuştur. Etnik azınlıklara ait birçok konuyu ele alan problemlerin çözülmesine ilişkin hükûmete verdiği öneriler ve teklifleri, birçok alanda etnik azınlıklara yapılan ayrımcılıklara karşı vermiş olduğu mücadele ve etnik azınlıklarla ilgili politikanın oluşturulmasında Azınlık Konseyi çok önemlidir.

Çok önemli Gürcü devlet adamı ve Saakaşvili'nin müttefiki olan Jvania'nın bir kaza sonucu zehirlenerek ölü bulunması şüphelere yol açmıştır. Gittikçe Saakaşvili'ye karşı muhalefet doğmuş, gösteriler çoğalmıştır. 2007'de yaklaşık 100 bin kişinin katıldığı gösteride polis göstericileri dağıtmak için şiddete başvurmuştur.¹⁷⁸ Yaşanan bu olaylar ülke içinde Saakasvili'nin imajını sarsmış ve Batı medyasında geniş yankı bulmuştur.

¹⁷⁶ *Kamu Savunucusunda Etnik Azınlıklar Konseyi*, Tolerance Centre under the Auspices of the Public Defender, <http://www.tolerantoba.ge/index.php?id=1345205225>. (Erişim Tarihi: 23.11.2018).

¹⁷⁷ *Equality Policy*, Human Rights Education and Monitoring Center (EMC) <https://emc.org.ge/ka/programs/tanastorobis-politika>. (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

¹⁷⁸ Yevgeniya Ovsienko, *The Dynamics Of Democratization In Post-Communist Countries: The Cases Of Georgia, Ukraine and Kyrgyzstan*, M.A. Thesis, Istanbul, Sabanci University The Institute Of Social Sciences, 2011, s. 47.

Güney Osetya’da okullarda eğitim dili genellikle Rusçadır ancak bazı okullarda Osetçede eğitim verilmektedir. Avrupa Azınlık Sorunları Merkezi’nin verilerine göre Abhazy’a; 40 Rusça, 34 Ermenice, 19 Gürcüce, 54 tane ise Abhazca eğitim veren ortaokul (lise dâhil) vardır. Okulların eğitim diline bakılmaksızın hepsinde Abhaz dili ve tarihi derslerinin okutulması zorunludur.¹⁷⁹ Gürcistan’da 2009 tarihinde yeni Yükseköğretim Kanunu kabul edilmiştir. Yeni kanuna göre ulusal sınavlar Azerbaycan Türkçesi, Ermenice, Osetçe ve Abhazca olacaktır. Etnik azınlıklar konuştuğu ana dillerinde sınavlara girebilecektir. Bu yenilik etnik azınlıkların üniversitelerde eğitim almalarının önünü açmış ve etnik azınlığa mensup olan gençlerin üniversitelerdeki sayısı artmıştır.¹⁸⁰ Bu yeni kanun, etnik azınlık okullarından mezun olan öğrencilerin, kendi ana dillerinde ulusal nitelikte sınava girerek üniversiteleri kazanması önündeki engelleri kaldırmıştır.

2009’da AB “Doğu İş birliği” programını ilan etmiştir. Bu program kapsamında Gürcistan’ın birçok sorumluluğu vardır. Gürcistan’ın siyasette etnik içeriğini dikkate alarak milli azınlıkların temsil olunması bu programın önem verdiği bir konuydu. Milli azınlıklar siyasi ve toplumsal hayata katılımı vacipti. Lakin Gürcistan devletinde buna engeller vardı. Örneğin Gürcistan’ın milli azınlıkların etnik içeriği ile ilgili bilgi elde edilmesi gerekti. 2014’te Gürcistan’da nüfus sayımı yapılmıştı. Ancak Gürcistan devleti nüfus sayımındaki etniklerin sayısı ile ilgili belirgin bilgi vermemektedir.¹⁸¹ Genel olarak etnik azınlıklar, sayıları onaylanmamakta ve devletin bilerek onların ülke nüfusundaki paylarını az gösterdiğini ileri sürmektedirler.

Gürcistan’da yaşayan ulusal azınlıkların Gürcistan toplumuna bütünleştirme süreci 2003 yılının sonlarında başlamış ve Gül Devrimi’nin ardından hız kazanmıştır. Bütünleşme sürecinin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olduğunu görüyoruz. Hükûmet etnik azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yoğunlaşarak bu toplulukların izolasyonunu sona erdirmek için çaba sarf etmiştir. Alt yapının iyileştirilmesi, yolların yapılması, okul binalarında restorasyonu yönünde de bir çalışma başlatmıştır. Gürcü

¹⁷⁹ Fernando Garces De Los Fayos, “Minorities in the South Caucasus: New visibility amid old frustrations”, *European Parliament -Policy Department, Directorate-General for External Policies*, Brussels, 2014, s. 22

¹⁸⁰ Fulya Güner, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁸¹ Elşad Aliyev, “Milli Azınlıkların Avrupa Birliği’nin ‘Doğu İş birliği’ Sürecine Katılmasına Teşvik Edilmesi”, *Müvəkkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, Sayı: 25, 10 Nisan 2016, s. 2.

dilinin öğretilmesi yönünde programlar hazırlandı. Ancak katılımcı demokrasiyi etnik azınlıklara sunmada yetersiz oldu. Kvemo Kartli’de Borçalı Türkleri neredeyse yerel yönetimde hiç temsil edilmemiş durumdaydı. Etnik azınlıkların yaşadıkları bölgelerde kolluk kuvvetleri ve devlet güvenlik yapılarının baskınlığı, azınlıklar arasında korkuya, güvensizliğe ve endişeye yol açtı. Yetenekli gençlerin ülkede kalması ve azınlıkların yaşadıkları kırsal bölgelerde iş fırsatı yaratacak ekonomi politikasından devlet yoksun olması anlaşılmaktadır.¹⁸² Tüm önlem ve yeniliğe rağmen alınan sonuç uluslararası örgütlerin beklentisini karşılamamaktadır. Devletin etnik azınlıklarla ilgili tutumunda ve davranışında hâlâ sorunların devam ettiği, onların karar alma mekanizmasına ve diğer alanlara dâhil edilmesi konusunda isteksiz davrandığı görülmektedir.

ABD Gürcistan’a askeri yardımların yanı sıra reformların yapılabilmesi için de destek vermektedir. Gürcistan’ın bağımsızlığından bu yana yapılan ABD yardımlarının tutarı 1,7 milyar doları bulmaktadır (2009 yılına kadar olan yardım tutarıdır). Barış ve güvenlik başlığı adı altında Gürcistan silahlı kuvvetlerinin NATO standartlarını yakalaması, uluslararası barışı koruma ve güvenlik operasyonlarına katkıda bulunabilmesi için eğitilmiştir. Gürcistan sınır polisi ve gümrük hizmetlerinin kapasitesi geliştirilmiştir. Gürcistan’da hukuku uygulamakla görevli olanların yeteneklerinin artırılması ve delil toplama konusunda uluslararası standartların karşılanması amacıyla yardım yapılmaktadır. Hukukun üstünlüğü ve demokratik yönetimin kurulması başlığı altında hükûmetin şeffaflığı ve güvenilirlik mekanizmaları güçlendirilmiştir. Merkezîyetçilikten uzaklaşması için mevcut kapasitesinin geliştirilmesi, hukukun üstünlüğünü sağlayacak yargı reformlarının yapılması, yargı eğitimi ve yargılama ile ilgili yardımlar yapılmıştır. Siyasi partiler arasındaki rekabetin geliştirilmesi adil ve özgür seçimlerin sağlanması, sivil toplum ve bağımsız medyanın güçlendirilmesi amacıyla yardımlar yer almaktadır. Bunların yanında doğrudan vatandaşlara dönük yatırım amaçlı yardımlar da yapılmıştır.¹⁸³ Kısa zamanda yaşanan demokratik dönüşüme devletin ve toplumun uyum sağlaması ve alışması biraz zaman alacak gibi gözükmektedir.

¹⁸² Jonathan Wheatley “The Integration of National Minorities in the Samtskhe-Javakheti and KvemoKartli provinces of Georgia”, Flensburg, *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, 2009, s. 55-56.

¹⁸³ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s.79.

Bazı hizmetler bölgelere götürülmüş, hırsızlık yok dereceye indirilmiş ve güvenlik sağlanmıştır. Sosyal politikalara önem verilmiş, emeklilik maaşları ve genel maaşlar hızlı bir şekilde artmıştır. Etnik azınlık temsilcisi olan memurların Gürcü dili öğrenmesiyle ilgili programlar hayata geçirilmiştir. Etnik azınlıklar için 4+1 üniversite programı başlatılarak kendi dillerinde üniversite sınavları yapılmakta ve kazananlar üniversitede bir yıl Gürcü dili hazırlığı okumaktalar. Genel olarak Saakaşvili döneminde Gürcü etnik milliyetçilik tutumu diğer azınlıklara karşı uygulamada kesintiye uğramıştır. Halk Saakaşvil’yi yaptığı reformlar nedeniyle genç Gürcistan’ın kurucusu olarak nitelendirmiştir.

Genel olarak uluslararası hukuk, vatandaş hakları ve insan hakları yönünde etnik azınlıklar ilgili Gürcistan daha çok Mihail Saakaşvili döneminde adımlar atmıştır. Avrupa Birliği ve diğer uluslararası örgütlerle hukuk alanında iş birliğine gidilmiştir. Yine bu dönemde Gürcistan’da yaşayan etnik azınlıkların ülkeye uyum sağlaması ve bütünleşmesi için ülkede uluslararası fonlar faaliyete başlamıştır. Devlet kurumlarında reformlar yapılmış ve etnik azınlıklar ile ilgili önemli adımlar atılmıştır.

2012 yılında Ulusal Entegrasyon Güçlendirme Projesi kapsamında 37 başvuru yapılmıştır. Kazanılan projeler şunlar olmuştur: Bölgesel Kalkınma Fonu – “Pankisi Vadisi Kist ve Çeçen etnik azınlık kadınlarının uyumu”, Toplantı Rotası – “Gürcü ve Oset gençlerin sivil aktivesine destek”, Etnik ve Analitik İşbirliği – “Etnik azınlıklar ve Gürcü medyası: Birlikte hoşgörüye doğru”, Kamu Eğitimi ve Dernek İstasyonları - proje Borçalı Türkleri için kendi dillerinde "radyo istasyonu" ve "Gürcistan bizi birleştiriyor" adlı radyo programlarıdır, Acenteleri Birliği "SSM" - "Temel oluşturmak aktif bütünleşme", Kamu Hareketi- "Çokuluslu Gürcistan" Gençlik Birliği - "Teatral Kültürlerarası Eğitim ve Entegrasyon" gibi projeler etnik azınlıklar tarafından kazanılmıştır.¹⁸⁴

Olumlu gelişmelerin yanında birçok olumsuz gelişme de yaşanmıştır. Bunlardan biri de STK’lar ile bağlantılıdır. Sivil toplumun inkişafında Cumhurbaşkanı Sevardnadze’nin katkıları büyüktür. Sivil toplum 2003 Gül Devrimi’nde büyük rol almış ve demokratik süreçte çok etkin olmuştur. Daha sonra Saakaşvili döneminde sivil toplum etkinliğini

¹⁸⁴ *Milli Entegrasyonun Güçlenmesi*, Open Society Georgia Foundation, http://www.osgf.ge/index.php?sec_id=161&lang_id=geo (Erişim Tarihi: 24.11.2018).

kaybetti, demokratikleşme ve karar alma sürecinden tasfiye edildiler. İktidara yakın olan birkaç STK karar alma sürecine dâhil edildi. Gürcistan STK'ları mali destek olarak uluslararası bağışlara bağımlıdır. Yine Saakaşvili döneminde hükûmet STK'ların insan hakları, siyasi mahkûmlar vb. hakların ihlali gibi sorunlarla ilgili önerilerini ciddiye almamıştır. Gül devrimi sivil toplumun başarısıydı ancak akabinde kurulan hükûmet sivil toplumu saf dışı bırakmıştır. Toplumun STK'lara yabancı ve gönüllükten uzak kalmaları gibi olumsuz yaklaşımları Sovyetlerden kalma devlet korkusuyla da alakalıdır.¹⁸⁵ STK'ların aktifliğinin önlenmesi, demokratik reformların gerçekleşmesine olumsuz etki etmiştir.

Saakaşvili 2012 Parlamento Seçimlerinde Mecliste çoğunluğu kaybederek muhalefetin başını çeken “Gürcü Rüyası” Koalisyonuna yenildi. Muhalefetin başını çeken Bidzina İvanişvili Forbes dergisinde dünya milyarderler listesinde yer alan ve 2011'den önce siyasete girmeden önce Rusya vatandaşıydı. Rusya'da büyük yatırımları olan İvanişvili siyasete girdikten sonra Rusya'daki varlıklarını sattığını açıkladı. Ancak bu onun Rusya yanlısı imajını değiştirmede. Seçim döneminde Rusya ile ilişkilerin yeniden kurulması ve iyileştirilmesini gerekliliğini gizlemedi.¹⁸⁶ İlk başlarda Rusya yanlısı gibi gözükse de zamanla yine Gürcistan'ın Batı yönlü dış politikasını devam ettirecektir.

2.4. “Gürcü Rüyası” Partisi Dönemi (2012-2019)

Gürcü milyarder Bidzina İvanişvili siyasete 2011'de girmiştir. Muhalefet zayıf finans kaynaklarına sahipti. Parlamento seçimlerinden bir yıl önce Saakaşvili'nin partisi “Milli Harekât” daha on yıl iktidarda kalacağını düşünüyordu. İvanişvili ise çevresini güçlendirerek tüm farklı muhalefet gruplarını kendi liderliği altında toplayarak bir ittifak kurdu. Uyguladığı stratejik taktiklerle Saakaşvili'yi birçok hata yapmaya itti. Son olarak İvanişvili'nin TV kanalında seçimlerden önce hapishanede yapılan işkencelerin gizli videoları yayınlandı. Tüm bunların 2012'de yapılan seçimlere olumsuz etkisi oldu ve Saakaşvili'nin partisi dokuz yıllık iktidardan sonra seçimleri kaybetti. Böylece

¹⁸⁵ Hazar Ege Gürsoy, *The Role Of Civil Society In Democratic Consolidation Process Of Georgia Between 2003 And 2011*, Master's Thesis, Middle East Technical University The Institute of Social Sciences, 2011, s. 142-149.

¹⁸⁶ Eyup Aygün, *a.g.e.*, s. 61

İvanişvili'nin başını çektiği “Gürcü Rüyası” partisi iktidara gelmiş oldu.¹⁸⁷ Hapishanelerdeki insanlık dışı olaylar, Saakaşvili'nin ülke içinde ve dışında imajını kötü sarsarak partisinin seçimleri kaybetmesine neden olmuştur. İvanişvili, “Gürcü Rüyası” partisini yönetecek hükûmetleri ve ülke siyasetini perde arkasından şekillendirecek devletin dış politikasını belirleyen önemli bir figür olarak kalacaktır.

7 Mart 2013 tarihinde 19 maddelik “Dış Politikanın Ana Yönelimleri” adlı belge Gürcistan parlamentosunda kabul edilmiştir. Bu belgede en çok AB ve NATO üyeliğine önem verilmiştir.¹⁸⁸ Gürcistan dış politikasında batı alternatifi olmayan ve vazgeçilmez bir yere sahipti. Saakaşvili'den sonra Gürcistan'ın 4. Cumhurbaşkanı olan Georgi Margvelaşvili döneminde ve kurulan hükûmetlerde dış politikada Avrupa Birliği, NATO ve genel olarak Batı eksenini değiştirmediler. Gürcistan'ın Batı'ya uyum sağlama arzusu Avrupa Birliği'ne üye olma hedefini ve çabasını hızlandırmıştır. Bunların en bariz örneğini Avrupa Birliği'nin Gürcistan'a yaptığı ekonomik yardımlarda, kalkınma programlarında, ülkenin demokratikleşmesine yardımında vb. konularda görmekteyiz. Gürcistan'ın NATO'ya üyeliği, Rusya tehdidinden kurtulmak, Batıyla askeri ve güvenlik açısından da bütünleşmek açısından çok önemsemektedir. Gürcistan dış politikasında AB ve NATO üyeliği ilk sırada yer almaktadır çünkü toprak bütünlüğünün garantisi olarak görülmektedir.

“Gürcü Rüyası” yeni iktidara geldiği zaman insanlara büyük umut olmuştur. Ancak sonraki yıllar rüşvetin yaygınlaşması, adam kayırmacılık, belediyelerde ihalelerde yapılan yolsuzluklar, vasıfsız bakan ve yüksek vazifeli memurların atanması, zengin iş adamlarının milletvekili seçilmeleri, ülke ekonomisinde yaşanan kriz, işsizlik, yöneticilerin vatandaşların taleplerini kulak ardı etmesi, seçimlerdeki ihlaller ve hileler vb. önemli konular insanlarda hayal kırıklığı ve hükûmete karşı tepki yarattı. Tekrar Saakaşvili'nin iktidar dönemi aranmaya başlandı.

“Gürcü Rüyası” hükûmeti başlangıçta dış politikada önemli derecede deneyimsizlik ve eksiklik gösterdi. Ancak 2013'te Cumhurbaşkanlığı seçimi dış politikada bazı sorunları

¹⁸⁷ “Mikail Saakaşvili Hakkında Gürcülere Vermek İstedğim 6 Soru”, 8 Kasım 2018, <https://jam-news.net/mixail-saakasvili-haqqinda-gurcul%C9%99r%C9%99-verm%C9%99k-ist%C9%99diyiniz-6-sual/?lang=az-AZ>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018).

¹⁸⁸ Emre Erşen, “Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası”, Editörler: Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, *Türk Dış Politikası Yıllığı*, SETA Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016, s. 314.

çözdü. Yeni hükûmet Rusya tarafından işgal edilen Abhazya ve Güney Osetya konusunda tavizler vermeden, diplomatik gerilimler yaşamadan tekrar Rusya ile ticari ilişkiler kurmak istiyordu.¹⁸⁹ “Gürcü Rüyası” hâkimiyetinin ilk döneminde Gürcistan dış politikasında yaşanan olumlu gelişmeler şunlardır; Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşması’nın imzalanması ve onun onaylanması, AB ile vizesiz seyahat edilmesi konusunda mutabakata varılması yani Vize Serbestleştirme Eylem Planı, ABD ile stratejik ortaklığı korumak ve derinleştirmek, Gürcü ürünlerinin Rusya pazarına geri dönüşü vb. aktif diplomatik çalışmaları gerçekleştirdi. Bu dönem dış politikada bir sıra olumsuz gelişmelerde yaşanmıştır. Onlar şunlardır; hükûmet yetkilileri tarafından dış politika konularında sık sık çelişkili açıklamalar yapılmış, tüm dış politika ekibinin 2014 yılı sonunda istifa etmesi, Avrupa-Atlantik ilişkilerinde sorunlar, Rusya işgal ettiği bölgelerde yavaş yavaş dikenli telin yerini değiştirerek genişletti, Rusya ile olan sorunların çözümüne ilişkin diyaloglarda Gürcü diplomasisinin pasif duruş sergilemesi, eski iktidarın bazı temsilcilerinin tutuklanması ve yargının bağımsız olmayışı, Uluslararası kuruluşları ve Avrupa Birliğini endişelendiriyordu.¹⁹⁰ İlk başlarda dış politikada bir durgunluk ve belirsizlik yaşansa da ancak daha sonra net bir şekilde yeni Gürcü hükûmeti Batı ile bütünleşmeye kaldığı yerden devam ederek bu süreci daha ileriye taşımıştır.

Saakaşvili döneminde kurulmuş olan devlet kurumlarının işleyişi ve Batı siyaseti “Gürcü Rüyası” iktidarı tarafından devam ettirilmiştir. Bu dönemde AB ile ilişkiler geliştirilmiş Şengen bölgesine vize kalkmıştır. “Gürcü Rüyası” iktidarı dönemi ile Saakaşvili dönemini kıyasladığımız zaman insanlara muhalefet olma özgürlüğü verilmiştir. İnsanlar rahat bir şekilde hükûmeti eleştirebiliyor ve muhalefet olabiliyorlardı. Bu dönemde Gürcistan’a gelen turist sayısı ülke nüfusunun iki katına çıkmıştır. Yabancı yatırımcılar için Gürcistan güvenilir bir ülke olarak görülmekteydi.

2015 yılında 87.000 Gürcistan vatandaşı AB vizesi almıştır. AB Gürcistan’ı Mart 2017 tarihinde vizesiz rejime aldı. Ayrıca Gürcü mallarının AB pazarına girmesi önündeki

¹⁸⁹ S. Neil MacFarlane “Two Years of the Dream: Georgian Foreign Policy During the Transition”, *The Royal Institute of International Affairs Chatham House*, London, 2015, s.18

¹⁹⁰ “Foreign Policy”, *Two Years In Government: Georgian Dream’s Performance Review (2012-2014)*, Tiflis, *Georgia’sReformsAssociates (GRASS)*, 2015, s.80-81.

engelleri de kaldırıldı.¹⁹¹ Mart 2017 tarihinden itibaren Gürcistan için AB Şengen bölgesine vize kalkmış ve Gürcistan malları AB pazarına serbest girmeye başlamıştır.

Gürcistan devletinin etnik azınlıklarla ilgili 2015-2020 Tarihli Eylem Planı'nda; sivil ve siyasi hayata beraber katılım, eşit olarak sosyal ve ekonomik koşulların sağlanması, kaliteli eğitimin erişilebilir olması ve devlet (Gürcü) dili bilgilerinin iyileştirilmesi, etnik azınlıkların kültürünün korunması ve hoşgörü ortamına teşvik etmek gibi dört tane genel strateji hedef belirlenmiştir. Bu dört başlık altında hedefler geniş bir şekilde anlatılmıştır.¹⁹² Eylem Planı'nın kâğıt üzerinde çok demokratik bir belge olmasına rağmen ancak sonuçlar uygulamada bunun tam tersini göstermektedir.

2016 parlamento genel seçimlerinde Gürcistan genelinde 850 adaydan 34'ü etnik azınlıklardandı. Adaylar genellikle güçlü bir siyasi seçim platformuna sahip değildiler. Genelde iktidarda olan partiden seçiliyordular. İlginç olan Tiflis kent nüfusunun yaklaşık %15'ini etnik azınlıklar oluşturmasına rağmen etnik azınlıkların temsilcileri yok denecek durumdadır.¹⁹³ Etnik azınlıklar ülke genelinde olduğu gibi başkent Tiflis'te de siyasi olarak yeteri kadar temsil edilmemektedir.

Yukarıda belirtilen sorunları göz önünde bulundurursak etnik azınlıkların siyasal sistemde temsili çok düşüktür. Bu Gürcistan devletinin ve hükûmetlerinin yönetiminde Gürcü millete üstünlük vermesinin ve etnik azınlıkları misafir olarak görme geleneğinin hâlâ devam ettiğinin açık göstericisidir.

İnsan haklarına dayalı adalet sistemi her düzeyde hükûmetin hesap verebilirliği açısından çok önemlidir. Cezaevlerinde işkence dâhil ve polis tarafından işlenen ihlallere cevaben başlatılan reformlar öngörülmüştür. Böylece, 2017-2020 yılları arasında İnsan Hakları Programı ceza hukuku alanında faaliyetlerine devam edecektir.

¹⁹¹ Philippe Perchoc, "Georgia: European engagement in an unstable environment", *European Parliamentary Research Service*, 2017, s.6-8

¹⁹² "2015-2020 Yılları İçin Eylem Planı", Sherigebisa da SamokalakoTanascorobisSakitxebshiSakartveloSaxelmcpoMinistrisAparati (Barışık ve Vatandaş Beraberliği Üzere Devlet Bakanlığı), http://smr.gov.ge/Uploads/2015_2020__5739b25e.pdf?fbclid=IwAR34MCFI6BP10NasovwdmqGBpgl_4y6yFe3s_sSO-yqQOgDGRZNteAKLE. (Erişim tarihi: 6 Kasım 2019).

¹⁹³ Giorgi Amirkhaniani, "Etniklerin Gürcü Siyasetine Katılımındaki Problemler", 15.11.2017, *Özgürlük Radosu*, <https://www.radiotavisupleba.ge/a/tavisupali-sivrtse-giorgi-amirkhaniani-etnikuri-umciresobebis-chartuloba/28856016.html> (Erişim Tarihi: 24.11.2018).

Etkili savunuculuk mekanizmaları ve yasamada ceza hukuku reformu doğrultusunda hazırlanmasına dayanan proje ve girişimler desteklenecek. Yani İdari Suçlar Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi düşünülmektedir; kolluk kuvvetlerinin kurumsal reformu, Uluslararası insan hakları hukuku ile gizli gözetim için düzenleyici mevzuatlara uyum ve cezai takibat eyleminin sağlanması, işkence ve kötü muamelelerin kaldırılması önümüzdeki üç yıl içinde planlanmaktadır. Geçici gözaltı merkezlerinde insanlık dışı uygulamaların önlenmesinde çalışmaya devam edilecek, işkence ve kötü muameleyi araştırmak için bağımsız bir mekanizma desteklenecektir.¹⁹⁴ Cezaevlerinde insan haklarının korunması ve şartların daha iyileştirilmesini amaçlayan program, uluslararası örgütler tarafından denetlenmektedir.

NDI tarafından yapılan çalışmada vatandaşların 63'ü 2016 seçimlerinden sonra ülke genelinde suçların arttığını, 24'ü aynı durumun devam ettiğini, 9'u suçların azaldığını ve 4'ü ise kararsız kalmıştır.¹⁹⁵ Son yıllarda hırsızlık, cinayet ve diğer suçların oranlarında bir artış vardır.

Gürcistan'da parlamento üyelerinin aktifliğini araştıran "Uluslararası Şeffaflık-Gürcistan" isimli STK'nın araştırmasına göre 150 milletvekilinden 51'i iş dünyasında ve üretimde hisseye sahiptirler. 16 milletvekilinin ise resmî olarak açıklanmamasının nedeni onların büyük iş sahibi olduklarından dolayıdır. Onlardan 14'ünün iktidar "Gürcü Rüyası", 2'sinin ise muhalefet "Vatanperverlerin İttifakı" partisinin milletvekilleri olduğu açıklanmıştır. İhalelerin bazılarını da milletvekillerinin çıkarları olan şirketlerin aldığı ve özelleştirmede ise üç tane şirketin olduğu ortaya çıkmıştır. Genellikle bunlar "Gürcü Rüyası" iktidarının milletvekilleridir. Örneğin "Gürcü Rüyası"nın Dmanisi'den olan milletvekili Kakaber Okriaşvili yaklaşık 6 milyon 260 bin Amerikan doları tutarında bir ihale kazanmıştır. Bu ve diğer milletvekillerinin birçok şirketi vardır. Sonuç olarak bunlar Gürcistan kanunlarıyla uyumuyor, kanun

¹⁹⁴ *İnsan Hakları*, Open Society Georgia Foundation, http://www.osgf.ge/?sec_id=5&lang_id=GEO. (Erişim Tarihi: 26.11.2018)

¹⁹⁵ <https://www.ndi.org/georgia-polls>. (Erişim Tarihi: 20.10.2017).

ihlalidir.¹⁹⁶ Bundan dolayı Gürcistan'da “Gürcü Rüyası” yönetimi iş adamlarının iktidarı olarak biliniyor.

13 Ekim 2017'de Gürcistan Anayasası'ndaki değişikliklere göre vatandaşların parlamentonun faaliyetlerine katılımını sağlayacak bir yönetim modeline geçildi. Ayrıca parlamento çalışmalarını daha açık, şeffaf ve hesap verebilir kılmaya kararlıdır. Parlamento tarafından uygulamaya konan yeni vatandaş katılımı mekanizmaları geliştirilmiştir. Yeni mekanizmanın tanıtılması, vatandaşların parlamento çalışmalarına katılımının zorluklarını incelemek ve bunları geliştirmenin yollarını belirlemek önemlidir. Vatandaşların parlamentonun faaliyetlerine katılması ve bu yönde yapılacak olan anket çalışmaları parlamentonun eksiklerinin tespit edilerek iyileştirilmesine yardımcı olacaktır. 2016-2018 yıllarında parlamento web sitesi ve sosyal ağların kullanıcı sayısında artış yaşanmıştır. Ancak, vatandaşların parlamentoda genel kurul toplantılarına katılma hakları yoktur. Parlamentonun komite çalışmalarına katılan vatandaşların Mart 2016'dan Mart 2019'a kadar sunmuş olduğu 212 yasama teklifinin çoğu olumsuz değerlendirilmiş, sadece 10 tanesi olumlu değerlendirilmiştir. Vatandaşların parlamento çalışmalarına artan ilgisine paralel olarak mevcut vatandaşların parlamento çalışmalarına doğrudan katılımını kolaylaştıracak yeni mekanizmalar (elektronik veya fiziksel), çeşitli bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri yürütülmesi planlanıyor.¹⁹⁷ Vatandaşa açık olacak bir meclisin, katılım demokrasisinin geliştirmek için önemli bir katkı sağlayacağı kaçınılmazdır.

“Gürcü Rüyası”nın seçim programına dayanarak 2017-2020 ekonomi politikası yönünde partinin makroekonomik istikrarı artırma planları şunlardır: tüm alanlarda ödeme ve tahsis devam ederek bütçe optimizasyonu süreci devam edecek, idari maliyetlerdeki artış sınırlı olacak, devletin borcu, sabit bir kredi notu ve olumlu bir yatırım imajı sağlanacak, devletin ekonomi üzerindeki baskısı güçlendirilmeyecek, bütçe şeffaflığı artacak, ulusal para birimi olan Lari ile borç vermeye teşvik edilecektir.

¹⁹⁶ “Gürcistan Parlamento Üyelerinin 1/3 Ticaretle Uğraşıyor” 20 Eylül 2017, <https://jam-news.net/gurcistan-parlamentarlarinin-ucd%C9%99-biri-biznesl%C9%99-m%C9%99sguldur/?lang=az-AZ>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018).

¹⁹⁷ “Parlamento'ya Vatandaş Katılımı İstatistiğinin Analizi: 2016-2018”, *Parlamendis Sakmiyanobashi Mokalaketa Cartulobis Statistikis Analizi: 2016-2018*, 31 Mayıs, https://idfi.ge/ge/analyses_of_public_participation_in_parliaments_work_georgia (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

Görüldüğü gibi makroekonomik istikrar açısından parti genel olarak belirli bir teklifin arkasında genel vaatlerde ve farklı yaklaşımlarda bulunuyor. İdari maliyetteki artışa gelince sınırlamakla ilgili belirli bir sayısal parametre verilmemektedir. Kamu borcuna gelince borç GSYİH'nin %60'ından fazlasını teşkil ediyor. Ekonomiye baskı yapmamak ise vergi yükünü artırmayı içerir, aksi takdirde yerine getirilmesi imkânsızdır. Gürcistan dünyada bütçe şeffaflığı açısından 16. sıradadır. Bütçe şeffaflığını daha ileriye taşımak zor olacak. Öngörülere göre gerçek gelirin iki katına çıkması için yaklaşık 15 yıl gerekiyor. İstihdam artışı yönünde, "Gürcü Rüyası", 200.000 yeni iş yaratma konusunda oldukça hırslı hedeflere sahiptir. Ancak ortalama %4,6'lık bir ekonomik büyüme, nüfusa oranla 200.000 yeni iş yeri yaratacağı inandırıcı değil. Bugün sermaye piyasasına gelince menkul kıymetler piyasası çok küçük olduğu için düşük bir seviyededir. Uygun vergi rejimleri iyileştirilecektir, serbest ticarete önem verilecek tüketici ve yatırımcı haklarının korunmasına yönelik garantiler geliştirilecektir. Altyapı geliştirmek ve enerji bağımlılığını azaltmak için yatırımlar yapılması planlanıyor. Hükmet tarımı desteklemeye devam edecektir. AB standartları doğrultusunda, gıda güvenliği için etkin ve esnek bir devlet kontrol sistemi kurulacak. Eğer turizm böyle devam ederse 2020'de 8 milyon ziyaretçi sayısını ve 20 milyar dolar geliri geçeceği hesap edilmektedir.¹⁹⁸

Türk, Azerbaycan ve Müslüman düşmanlığıyla bilinen "Vatanseverler Birliği (Patriotda Aliansi)" partisinin lideri ve milletvekili İrna İnaşvili, 25 Kasım 2018 tarihinde Tiflis'te "Gürcü Rüyası" iktidarına destek mitinginde "Gürcistan Gürcü halkınıdır" söylemleri, Gürcü siyasetçilerin etnik milliyetçiliğinin sadece örneklerinden biridir.¹⁹⁹ Hâlâ Gürcistan'da Gamsahurdiya zihniyetinin kalıntılarını siyasette ve devlet kurumlarında görmek mümkündür.

28 Kasım 2018'de 2. Tur Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde "Gürcü Rüyası"nın desteklediği aday olan Salome Zurabişvili oyların yaklaşık olarak %60'ını alarak Gürcistan Devletinin ilk kadın Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Genelde ise 5. Cumhurbaşkanı olmuştur. Diğer muhalefet partilerinin desteğini alan Grigol Vaşadze

¹⁹⁸ Beso Namcavace, "Gürcü Arzusu'nun Ekonomik Vaatleri" 8 Kasım 2016, <https://forbes.ge/news/1714/qarTuli-ocnebis-ekonomikuri-dapirebebi>. (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

¹⁹⁹ imedinews.ge (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

ise oyların yaklaşık olarak %40'ını almıştır. Bundan önceki Gürcistan Cumhurbaşkanı Giorgi Margvelaşvili: “Dünkü seçimlerin gözlemi ve gözlemci örgütlerin analizleri esasında ikinci turda demokratik seçimlerin kalitesi aşağı düşmesi ile bağlı rahatsızlığımı bildirmek istiyorum”.²⁰⁰ Eski Cumhurbaşkanının “Gürcü Rüyası” partisiyle pek anlayamadığı bilinmekteydi. Aslında bu seçimlerinde daha önceki seçimlerden pek farkı yoktu. Gürcistan’da daha önce yapılmış olan tüm seçimlerde olduğu gibi bu seçimlerinde şeffaflığı tartışılır.

Saakaşvili “Rustavi 2” TV kanalına, protestolara başlayıp olağanüstü parlamento seçimleri için talep başlatılması gerektiği, seçimlerin gayri meşru olarak ilan edildiği, Gürcistan’da yeni bir hükûmete ihtiyaç olduğu, iktidarın ele geçirilmediği takdirde Gürcistan İvanişvili ve onun olgark klanlarından kurtarılmayacağı açıklamasını yapmıştır.²⁰¹ Birleşmiş “Güç Birliktedir” harekâtı yapılmış olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonucunu tanımadığını açıklamış ve muhalefetin ülkede olağanüstü parlamento seçimlerinin geçirilmesini talep ettiğini söylemiştir. Gösteri yapacaklarını belirtmiştir.²⁰² Bunun üzerine muhalefet partileri sokaklara dökülerek günlerce gösteri yapmalarına rağmen hedeflerine ulaşamamışlardır.

İktidar partisine göre "Gürcü Rüyası" partisi, yedi yıl tutarlı, barışçıl ve insan odaklı bir politika izlediğini, Gürcistan halkıyla birlikte ülkenin karşılaştığı tüm zorlukların üstesinden gelebilecek bir siyasi güç olduğunu artık kanıtlamıştır. Yine mevcut hâkimiyete göre “Gürcü Rüyası” ülkede barışı, istikrarı, ilerlemeyi ve refahı korumak için her şeyi yaptı ve yapmaktadır. Anayasa reformu, yargı reformu, kanun uygulama reformu, medya özgürlüğü, iş dünyası ve sivil toplum, demokrasi, tanıtım, yönetim şeffaflığı, sosyal sorumluluk, Avrupa ve Avrupa-Atlantik entegrasyonu ile ilgili son yedi yılda büyük başarılar elde etti.²⁰³ Ülkede barışı ve toplumsal istikrarı koruma, anayasal ve yargı reformları, mahkemelerin eskiye göre daha şeffaf çalışması konusunda başarılı sayılabilir. “Gürcü Rüyası” döneminde etnik azınlıklar tanınan bazı demokratik haklar, onlara siyasi arenada azda olsa Gürcü partilerinde serbest muhalefet

²⁰⁰ <https://24news.ge/read/id/564> (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).

²⁰¹ Özgürlük Radyosu, <https://www.radiotavisupleba.ge/a/29626557.html>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018).

²⁰² <https://24news.ge/read/id/565>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).

²⁰³ <https://www.interpressnews.ge/ka/article/566246-kartuli-ocneba-xelisuplebashi-qopnis-7-clian-periodtan-dakavshirebit-gancxadebas-avrcelebs/> (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019).

yapma ve bireysel olarak hükûmeti eleştirme yönünde bir özgüven kazandırmıştır. Gürcistan'ın AB ile bütünleşme süreci etnik politikalar yönünde çok önemli ve olumlu gelişmelere neden olmaktadır. Etnik azınlıklar bu süreci desteklemekte, AB ile bütünleşme Gürcistan'ı demokratik bir devlete dönüştüreceğine ve Gürcistan'ın geleceğinin iyi olacağına inanmaktalar.

2.5. Gürcistan Ortodoks Kilisesi'nin Rolü

Gürcistan nüfusunun çoğunluğu Hristiyan Ortodoks, Müslüman (gayrı resmî olarak %20 tahmin edilmektedir), Ermeni-Gregorian, Katolik, dini bağlılık ve dini olmayanlardan oluşmaktadır. Geleneksel olarak kabul edilmeyen, yerel olmayarak dışarıdan gelen dini gruplar Gürcü Ortodoks Kilisesi için bir tehdit olarak görülmektedir. Varlıkları hissedilmeyecek kadar az sayıda olan Molokanlar, Staroveriy (Eski İnanlar) ve Dukhoboriy (Ruh) gurupları da vardır. Kvemo-Kartli bölgesinde yaşayan ve ağırlıklı olarak çoğunluğu oluşturan Müslüman Borçalı Türkleri, Gürcü Müslümanlar, çoğunlukla Acara bölgesinde ve diğer bir Müslüman grup Çeçen Kistler ülkenin kuzey-doğusunda yaşamaktalar. Ermeni Apostol Kilisesi üyeleri çoğunluk olarak Samtskhe-Cavaheti bölgesinde yani ülkenin güneyinde yaşamaktalar. Roma Katolikleri, Kürt Yezidileri, Yunan Ortodoks takipçileri ve Yahudi Museviler ile birlikte daha küçük bir dini azınlıklarda vardır. Geleneksel olmayan “Yehova'nın Şahitleri”, Vaftizciler, Evanjelik Baptistleri vb. gruplar ayrıca birleştiğinde nüfusun %1'ini ancak oluşturmaktadır.²⁰⁴ Çok etnik yapılı olduğu gibi Gürcistan dinsel yapı olarak da farklılık teşkil ederek birçok dini ve mezhepleri kendinde barındırmaktadır. Ülkede Hristiyan Ortodoks mezhebi çoğunluğu sağlamaktadır.

Gürcü Anayasası dini özgürlüğü koruyor, kilise ile devleti birbirinden ayırıyor, mezhep ve dini inancı seçme özgürlüğü veya değiştirme hakkı veriyor. Devlet Kilisenin tarihsel ve kültürel önemini tanır ve korur. Kilise ulusal kimliğin kazanılmasında büyük öneme sahiptir. Gürcistan Ortodoks Kilisesi'nin başı Patrik yasal dokunulmazlığa sahiptir ve din adamları askerden muaf tutulur. Ayrıca danışmanlık rolü vardır. Toplumunu yönlendirmede ve şekillendirmede çok etkindir. Devlet her yıl 22,8 milyon Lari Kiliseye bütçe vermektedir. Ortodoks Kilisesi hariç, bütün dini gruplar, dini ürünlerin

²⁰⁴ Fernando Garces De Los Fayos, s.22-23.

satışından elde edilen karlara göre vergi öderler. Yeni kanuna göre din eğitiminin ancak okuldan sonra gerçekleşebileceğini öngörmektedir. 2012'nin sonunda, Gürcistan'daki hapisanelerde dini temsilciler hizmet vermeye başladı.²⁰⁵ Kilise'nin tüm alanlarda etkin olduğunu ve devlet tarafından ayrıcalıklı muameleye tabi tutulduğuna tanık olmaktadır.

Hristiyanlıktan önce Gürcü toplumunda Totemizm ve Natürizm inancı daha belirgin hâle gelmiş ve daha sonra tarihi süreç içerisinde çoktanrıcılık inancı hâkim olmuştur.²⁰⁶ Gürcistan dünyadaki Ortodoksluğun en önemli ve en eski bölgelerinden biridir. Hristiyanlık Gürcistan topraklarına geldiğinde burada iki küçük krallık vardı. Doğu Gürcistan'da Kartli (İberia) ve Batı Gürcistan'da Egrisi (Kolhida). Havarî Andrew her iki krallıkta da Hristiyanlığı yaymak için vaaz verdi. İlk Hristiyan toplulukları ve kiliseler Gürcistan'da ortaya çıkmaya başladı. Aslen Kapadokya'dan olan Azize Nino Kudüs'ten Gürcistan'a gelerek Hristiyanlığı yaymaya başladı. Çar Mirian onun vasıtasıyla Hristiyan oldu ve 326 yılında, Kartili'de Hristiyanlık resmî din olarak ilan edildi. Çar Miryan, krallığının merkezi Mtsheta'da bir kilise inşa ettirdi ve Azize Nino'nun tasfiyesi üzerine Bizans'tan Piskopos ve din adamları göndermek için Konstantin'e elçiler gönderdi. Gönderilen Yunan rahipleri Gürcülerin Hristiyanlaştırmaya devam ettiler. Daha sonraki krallarda Hristiyan dininin gelişmesine hizmet ettiler. Onlardan bir de uzun yıllar krallığı yöneten Çar Vakhtang'ın Gorgosali'dir. 440'da Yeni Ahit'in Kutsal Yazılarının kitapları ilk olarak Gürcüceye çevrildi. Başlangıçta Gürcü Kilisesi Antakya Patrikliğinin yetki alanı içerisindeydi ancak daha sonra statüsü değişti. Bunun nedeni Bizans İmparatorluğu sınırları dışında bağımsız bir Hristiyan ülke olmasıydı. 11. yüzyıldan itibaren Gürcü Kilisesi Katolikos Patriği unvanını taşıdı (Katolikos Yunanca "evrenseldir"). Yüzyıllar boyunca devletçilik mücadelesi Ortodoksluk mücadelesiyle özdeşleştirilebilir. 1811'de Rusya Ortodoks Kilisesine bağlandı ve 1917 Bolşevik devriminin gerçekleşmesi sonucu tekrar bağımsızlığına kavuştu. Eylül 1917'de Tiflis Katedrali'nde Piskopos Kirion (Sadzaglishvili) Katolikos-Patrik seçildi. 1990 yılında Gürcü Kilisesi Ekümenik

²⁰⁵ Los Fayos, *a.g.e.*, s.22-23.

²⁰⁶ Sami Kılıç, *a.g.e.*, s.73-74.

(Konstantinopolis) Patrikhanesi tarafından tanındı.²⁰⁷ Tarihsel süreçte devletçiliğin korunması ve şekillenmesinde millileşmiş bir Ortodoks inancının kiliselerden tezahür etmesi, aynı zamanda Gürcistan’da iç içe geçmiş bir kilise-devlet yapısını ortaya çıkarmıştır.

Şu anda Gürcü Kilisesi’nin yaklaşık üç milyon inanana, 27 piskoposu, 53 manastırı ve birkaç bin kilisesi vardır. Ortodoks Kilisesi modern Gürcistan’da özel bir yere sahiptir. Devlet, Kilise tarafından kaydedilen evliliği tanır, papaz enstitüsü orduda ve cezaevlerinde faaliyet gösterir. Ortodoks inancının temellerinin eğitim kurumlarında öğretilmesini sağlar ve ilahiyat okullarının diplomalarını tanır. Ortodoks kiliseleri mülkü vergiden muafır.²⁰⁸ Gürcistan’da sadece Ortodoks din adamları orduda ve hapishanelerde görev yapmaz, Müslüman din adamları içinde böyle bir hak tanınmış, dinlerini yaşamaları, öğrenmeleri için okuma kaynakları ve ibadet odaları temin edilmiştir.

Kuzey Osetya’nın başkentinde 1933’te Gürcü ailesinde doğan II. İlya, 1977’de Gürcistan Patriği V. David’in ölümünün ardından Kutsal Sinod’un (Üst düzey din adamları konseyi) emriyle Gürcistan Katilikos Patriği seçildi ve dini faaliyetler hız kazanmış oldu.²⁰⁹ Kutsal Sinod 48 üyeden oluşmaktadır. Tüm Gürcistan’ın Katilikos Patriği II. İlya tarafından yönetilmektedir.

Ağustos 2008’de Rusya-Gürcistan savaşından sonra, Rusya ile Gürcistan arasındaki devlet bağlarının kopmasına rağmen iki ülkenin kilise temsilcileri arasındaki temaslar devam etti. Rusya Federasyonu Gürcistan özel temsilcisi Zurab Abashidze Moskova Patrikhanesi “Gürcistan’ı toprak olarak Abhazya ve Güney Osetya da dâhil olmak üzere uluslararası hukukun kabul ettiği sınırlar dâhilinde tanımaktadır. Abashidze’ye göre, kiliseler arası ilişkiler devletlerarası ilişkilerin normalleşmesi için olumlu bir arka plan oluşturmaktadır. Gürcistan başbakanının özel temsilcisi, “Kilise siyasi gerginliği

²⁰⁷ “İstoria Gruzinskoy Praaslavnoy Çerkvi (Gürcistan Ortodoks Kilisesi Tarihi)”
<https://religions.unian.ua/religinossociety/522704-istoriya-gruzinskoy-pravoslavnoy-tserkvi.html> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019).

²⁰⁸ “İstoria Gruzinskoy Praaslavnoy Çerkvi (Gürcistan Ortodoks Kilisesi Tarihi)”
<https://religions.unian.ua/religinossociety/522704-istoriya-gruzinskoy-pravoslavnoy-tserkvi.html> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019).

²⁰⁹ <http://www.patriarchia.ru/db/text/134461.html> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019).

hafifletebilir, ancak siyasi sorunları çözemez. Bunu diplomatlar yapmalıdır” demiştir.²¹⁰ Rusya Ortodoks Kilisesi Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü tanıyor ve iki ülke arasında gerginliğin azaltılmasından, siyasi sorunların barışçıl yollarla çözülmesini desteklemektedir.

Gürcistan Diplomasi Akademisi Rektörü Soso Tsintsadze’ye göre Rusya hükûmeti kendi kilisesini kontrol altına almak istiyor ancak Gürcistan’da farklı olarak Kilise Gürcistan hükûmetlerinden bağımsızdır. Sovyetler zamanında da böyleydi. Gürcistan kilisesinin ülke içinde otoritesi çok büyüktür. Sovyetlerden sonra ülkedeki istikrarsızlık, hükûmetlerin sorunları çözememeleri insanları hayal kırıklığına uğratmıştır. Gürcü toplumu tarafından Kilise son umut ve mucizevi bir kurtuluş kaynağı konumuna yükseltilmiştir. Kilise Gürcü devletçiliğinin temeli olarak gözükmektedir. Etkisini halk üzerinde her zaman iyiye kullanmıştır. İç siyasette toplumu ve siyasileri etkileme gücüne sahiptir. Bazı siyasetçiler ülkedeki siyasi sorunların çözülmesinde Kiliseye başat otorite olarak görmektedir. Ülke nüfusunun %80’ine yakını Ortodoks Hristiyan mezhebine mensuptur. Aslında zaman zaman hükûmetlerle Kilise arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Hükûmetler Kiliseyi devlet işlerinden uzak tutmaya çalışmaktadır. Georgia Soso Tsintsadze’ye göre hiçbir akıllı politikacı, kiliseyi eleştirmemeli ve kendini kiliseden uzaklaştırmamalıdır.²¹¹ Rusya Ortodoks Kilisesi’nin aksine Gürcistan Ortodoks Kilisesi’nin hükûmetlerden bağımsız oluşu bir gerçektir. Gayrı resmî olarak hükûmetler üstü bir konuma sahip olması, devletin iç ve dış siyasetine müdahale etmesinde, hiçbir partinin ve kurumun toplumda olmadığı etkiye sahip olmasında görmekteyiz. Hükûmetler ve siyasetçilerin bundan rahatsız olmaları ayrıca bir gerçektir.

²¹⁰ Amaliya Ogandjanyan, “Gürcistan’daki Kilise ve Hükûmet İşbirliği Yapıyor ve Birbirleriyle Rekabet Ediyor”, <https://www.dw.com/ru/%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C-%D0%B8-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%B8%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B0%D1%8E%D1%82-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%8E%D1%82-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3-%D1%81-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BC/a-16541177-0> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019)

²¹¹ Ogandjanyan, a.g.m.

Ortodoksluk Gürcü bilincinin temeli, milletin mutluluğu, toplumun her bir üyesinin paylaşması gereken inanca dayanır. Vatanseverliğe vurgu yapmakta ve bilginin ahlak esasına dayanması gerektiğinin altını çizmektedir. Medyanın, irrasyonel, insanlık dışı, nihilistik değerlerin propagandasıyla ilgili olduğunu, amaçlarının para kazanmak, insanları bencillığe teşvik ederek teknolojik bir toplum kurmaya hizmet ettiğini söyler. Gürcü ulusunun Ortodoks inancını ve ulusal-kültürel değerleri sürdürmesi gerekiyor.²¹² Bugün Gürcistan'da yaklaşık 2.000 kilise ve manastır,²¹³ 3200 din adamı görev yapmakta, 2 ilahiyat ve 6 tane ruhban okul eğitim vermektedir.²¹⁴

Kilisenin durumu 1995 yılında kabul edilen Anayasa sebebiyle tartışmaya yol açmıştır. Liberaller Gürcistan devletinin anayasada laik bir devlet olmasını savunuyordular. Gelenekçiler ise Ortodoksluğun devlet dini ilan edilmesini istiyordular ancak oy birliği ile laik bir ülke ilan edildi ve aynı zamanda Ortodoksluğun tarihsel rolü de vurgulandı. Devlet ile kilise arasındaki ilişkiler 21. yüzyılın başında derinleşti. Egemen gücün liberal kanadı olan “Gürcü Vatandaşları Birliği”ni Zurab Zhvania güçlendirmek için kiliseden destek almaya çalıştı. Artık kilise devlette etkinliğini artırmıştı. Bu gibi nedenlerden de kilisenin siyasetteki etkinliği hep tartışma konusu oldu. Bu tartışmalar kamuoyuna açık bir biçimde yapılmadı. Devlet kiliseye bir dizi imtiyazlar verdi. Eğitim, kültürel miras, devlet vergisi ve diğer konularda. Anlaşmaya göre kilise ithalat, ihracat ve kilise ürünleri için vergileri ödemeyecek. Kilise hiyerarşisi anayasayı çok iyi kullanıyor. Kilise, Sovyetler Birliği döneminde uğradığı zarar için tazminat olarak devletten ciddi finans talep etti. Her yıl devletin yaptığı finansal destek, Patrikhane'nin iç ve dış siyasete dolaylı müdahalesi, hükûmetleri tedirgin ediyor. Kilise enstitüsünün sıradan temsilcisi bile dokunulmazlığı, Kilise'nin devletteki etkisinin bariz bir örneğidir. Bir diğer güç göstergesi insanları çok kısa sürede seferber edebilme etkisine sahip olmasıdır. Hükûmetlerin Batı ile bütünleşme isteğine ve liberal politikalarına kilisenin olumlu baktığı söylenemez.²¹⁵ Kilisenin imtiyazlı konumu, toplumdaki sarsılmaz

²¹² Tea Gakace, “Sakartvelos Katilikos-Patriarkis Epistoleebis Analizi (1997 – 2014)”, <https://emc.org.ge/ka/products/sakartvelos-katolikos-patriarkis-epistoleebis-analizi-1997-2014> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2019).

²¹³ <http://www.ambioni.ge/4-ianvari-katolikos-patriarqis-dabadebis-dre> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2019).

²¹⁴ Nino Anchabadze, “Gürcü Kilisesi ve Nüfuzu”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 91.

²¹⁵ “Gruziya – Rossiya: Sbornik statey dve perspektivi po voprosam politiki, bezopasnosti i ekonimiki”, *Caucasian House*, Tiflis, 2014, s. 34-35

nüfuzu ve kutsallık konumu, devletin iç ve dış siyasetine yön vermesi hep tartışmalara neden olmuştur.

Gürcü Ortodoks Kilisesi dış politikada da çok etkin bir güç olduğunu 2008 Ağustos savaşı sonrası Rusya ile ilişkileri geliştirmeye çalışmasında görüyoruz. Patrik II İlya şahsen arabulucu rolünü üstlenmeye çalıştı. Gürcü tarafının tek temsilcisi oydu. 2012'deki Rusya seçimlerinde Putin'in zaferini bizzat tebrik etti. Başbakan İvanişvili Ocak 2013 tarihinde Moskova'ya yaptığı ziyaret esnasında Patrik II İlia'nın Vladimir Putin'e selamlarını ve sorunların çözümü için umutlarını dile getirdi. Yakın gelecekte Gürcü Ortodoks Kilisesi'nin iç ve dış politikada güçlü bir siyasi faktöre dönüşmesi kaçınılmaz gibi gözükmektedir.²¹⁶ Patrik II İlia'nın imajı kiliseyi güçlü bir konuma getirmiştir. Rusya ile yaşanan savaş sonrası kopmuş olan ilişkilerin tekrardan düzeltilmesi ve sorunların çözülmesi yönündeki arabuluculuğu çok dikkat çekmiştir.

Kilisenin en nüfuzlu din adamlarından kutsal Sinod'un üyesi Piskopos Yakov (Yakobaşvili) kendi isteğiyle "Pirveli" televizyon kanalını arayarak yüksek vazifeli hükûmet adamlarının, Başbakan Giorgi Qakhariya'nın da içerilerinde bulunduğu bir grup tarafından Gürcistan Ortodoks Kilisesi'nin başı II İliyan'ı devirmek istediklerini belirtti. Yakov iddiasına göre II. İliyan'ı devirme planı "Gürcü Rüyası" partisinin lideri ve hükûmetin perde arkasındaki yöneticisi milyarder Bidzina İvanişvili'dir. Bir diğer üst düzey din adamı Tsaava, Kiliseyi suçlamada bulundu. Ona göre "Kilisede utanç verici durum ve kriz" konusundaki tüm sorumluluk Patrikhane'ye aittir. Skandal patlak verdikten sonra Yakov, Patrikhane'nin mali ve ekonomik konsey başkanlığı görevini reddetti. Ayrıca onu Kutsal Sinod'dan çıkarttılar.²¹⁷ Son yaşanan olaylar, Kilise'nin gücünü sınırlamak için hedef alındığı, birliğini ve toplum nezdinde nüfuzunu sarsmak amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

Kilisenin devletteki etkisi ve rolü ülkede hararetli tartışmalara konu oldu. Ortodoks Kilisesi Gürcistan'ın "Gürcistan tarihindeki özel rolü" ibaresi Anayasanın 9. maddesi ile kabul edildi. Aynı madde ile devlet din özgürlüğünü ve kilisenin bağımsızlığını tanımış oldu. Ama Kilisenin toplumda ve hükûmette nasıl bir rol oynadığı henüz netleşmiş

²¹⁶ A. g. m., s. 34-35.

²¹⁷ <https://sputnik-georgia.ru/society/20191031/246894170/Vladyku-Petre-lishili-svyaschennogo-sana.html> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019).

değil. Ortodoks Kilisesi ve din özgürlüğü birbiriyle çelişiyor. Kilise Ortodoksluğun devlet dini olarak ilan edilmesini talep ediyor. Kiliseye bazı alanlarda aktif rol verilmiştir. Örneğin, kilise yasal olarak Eğitim programlarında kusurlu gördüğünü reddedebilir. Son zamanlarda diğer dini mezheplere karşı Ortodoks Kilisesi Gürcistan'da giderek daha aktifleşti. Kilisenin ayrıcalıklı konumu ve aktifliği sivil toplumda hoşnutsuzluk uyandırıyor. Diğer dini kuruluşlar iki gruba ayrılıyor. Bunlar geleneksel dinlerden olan Katolik Hristiyanlık, Müslüman ve Musevilihtir. Diğer Gürcistan'da güçlü olan Yehova ve diğer tarikatlardır. Gürcü Ortodoks Kilisesi'nin dini azınlıklara olan hoşnutsuzluğuna karşı bazı yetkililerin de dini azınlıkları savunmasını görmekteyiz. Dinler ve mezhepler arasındaki fikir ayrılığı devlet yönetimine de yansımaktadır.²¹⁸ Son yıllarda gittikçe güçlenen Ortodoks Kilisesi, devletin karar alma mekanizmalarına ve hükûmetlere müdahale etmekte, devlet yönetimini şekillendirme çabası sergilemektedir. Kilise Ortodoksluğun devlet ideolojisi olmasını talep etmektedir. Diğer din ve mezheplere müdahale etmesi hoşnutsuzluğa neden olmaktadır.

Gürcistan Ortodoks Kilisesine göre Hristiyanlık bir kişinin kişisel kurtuluş yolunu göstermesi için yeterli değildir, uygun bir halk varlığı da gereklidir. Hristiyanlık, varoluşun gerçek amacını toplumun en yüksek tezahürü olan devlete göstermiştir. Gürcistan Katolikos Patriği II İlia çeşitli alanlara şu vurguları yapmıştır. Ona göre devlet hukuku mutlak akıllara değil, ilahi kanunlara dayanmalıdır, burada önemli olan gerçek inancın devlet tarafından korunmasıdır. Devlet için uygun bir din ve ulusal ideoloji olmalıdır. Devlet düşüncesinin temeli olan saygınlık, özgürlük ve sorumluluk göz önünde bulunmalıdır. Devletin sağlamak zorunda olduğu toplumun “dönüşümünde” doğrudan Kilise'nin de rolü olmalıdır. Devlet'in milli ve manevi değerlerin merkezinde Ortodoks değerleri ve Gürcü gelenekleri olmalıdır. Ortodoksluk Gürcü devletinin ruhudur. Patrik, ulustaki devlet bilinci kilise tarafından korunmalıdır. Gürcistan'daki demokrasi kültürel olarak kökleşmiş kimliğe karşı olmamalıdır. Yukarıdaki husus, sivil milliyetçiliğe yönelme yerine gereken dini milliyetçiliktir. Dini çoğulculuk ve anayasal hakların kullanılmasında, kamusal alanın kullanılmasında farklı dinlerin eşit muamele görmesi dini kayıtsızlık olarak kabul edilir. Patrik Gürcistan Kilisesi'nin diğer dinlere hoşgörülü olduğunu belirtir. Ona göre ilahi hakikat insan hakikati gibi değil, bu yüzden

²¹⁸ David Losaberidze, “The Problem of Nationalism in Georgia”, *The Caucasian Institute*, Tbilisi, 1998, s. 25-26

bugün ilk yüzyıl gibidir. Gerçek olmadan, gerçeklik çarpıtılır, buradaki temel sorun, zamanın zorluklarına nasıl cevap verdiğimizdir. Zina, kürtaj, cinayet, şiddet ve ahlaki bozulmanın diğer tezahürleri bağlamında özgürlük ilkesini temsil eder görüşü gerçek inanç değil, bu laik ilkelerin ahlaktan kurtularak bireysel gerçekleri meşrulaştırmasıdır. Patriğe göre özgürlük gönüllü ve sevgi dolu bir şekilde Tanrı'nın iradesine teslim olmaktır. AB'ye katılmanın eşcinsel evliliklerin yasallaştırılmasını gerektirmediği gerçeğini memnuniyetle karşılamaktadır.²¹⁹ Toplumun dönüştürülmesinde devletle beraber Kilisenin rolünde olması, Ortodoksluğun devlet ideolojisi olmasını belirtmektedir. Devletin değerleri Ortodoksluk ve Gürcü gelenekleri üzerine inşa edilmelidir. Demokrasi ve AB'ye katılma milli kimliğe zıt olmamalıdır. Genel olarak Ortodoksluğun içte ve dışta belirleyici olmasını savunmuş, kiliseyi ise devletin koruyucusu olarak değerlendirmiştir.

²¹⁹ Tea Gakace, "Sakartvelos Katilikos-Patriarkis Epistoleebis Analizi (1997 – 2014)", <https://emc.org.ge/ka/products/sakartvelos-katolikos-patriarkis-epistoleebis-analizi-1997-2014> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DIŞ POLİTİKAYA ETKİ EDEN KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLER

3.1. Rusya

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin içinde ilk bağımsızlığını Gürcistan ilan etmiştir. Gürcistan siyasi tarihine aşırı milliyetçi politikalarıyla adını yazdıran Cumhurbaşkanı Zviad Gamsahurdiya Rusya'nın menfaatlerine aykırı olan siyaset izlemiştir. Azınlıklar konusu her iki ülke arasında sorun olarak ilişkilere olumsuz yansımıştır. İki devlet arasında 3 Şubat 1994'te "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalanmıştır. Anlaşmanın içeriğine göre; Rusya askeri güvenlik alanında 25 yıllığına Gürcistan'ın Vaziani, Batum, Ahılkelek ve Guduata üslerine yerleşme imkânı sağlamıştı.²²⁰ Zviad Gamsahurdiya'nın körüklediği Abhaz ve Güney Osetya sorunlarının çatışmaya dönüşmesi, Rusya karşıtı söylemleri iki ülke arasındaki ilişkilerde sorunlar doğurmuştur. Rusya siyasi eliti tarafından çok iyi tanınan, eski SSCB Dışişleri Bakanı Şevardnadze Gürcistan'ın başına geçtikten sonra Rusya ile ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya ekonomisi resmen çökmüştür. Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin ayrılması ve BDT'ye katılmayı kabul etmemeleri sonucu, Rusya'nın bölgede kendine rakip olarak gördüğü Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerle sınırı kalmadı ve bundan dolayı çok tedirgin olmaya başladı.²²¹ Rusya tarihi süreçte Güney Kafkasya'ya iki asır tek başına sahip olmuştur. Bu cumhuriyetlerin bağımsızlığını sindirememiştir ve her zaman arka bahçesi olarak görmüştür.²²² Rusya, ilk başlarda Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya etnik sorunlarını sadece ayrılıkçı söylemlerini desteklemiştir. BDT'ye üye olması için Abhazya üzerinden Gürcistan'a baskı uygulamıştır. Rus askeri üslerinin kapatılması gündeme gelenice Rusya Gürcistan'ın etnik sorunlarını koz olarak kullanmıştır.²²³ Sovyetlerden sonra Güney Kafkasya'da güç boşluğunun farkında olan Rusya, tarihin getirdiği alışkanlıkla Güney Kafkasya'yı arka bahçesi olarak görmüş, tekrar buraya dönmesinin karşısında Türkiye

²²⁰ Kemal Baycan, *a.g.e.*, s.90

²²¹ Savaş Yanar, *a.g.e.*, s. 61.

²²² Elnur Cemilli, *a.g.e.*, s. 25.

²²³ Hüriye Yıldız, "Gürcistan Cumhuriyeti Siyasi Gelişmeler (1991-2010)", Editör: Necati İyikan, *Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2011, s. 259.

gibi bölgesel aktörü kendine rakip olarak görmüştür. Gürcistan'ın iç sorunlarını baskı ve pazarlık unsuru olarak kullanmıştır.

Rusya Güney Kafkasya güvenlik politikasında Gürcistan'ı anahtar ülke olarak görüyor.²²⁴ Abhazya ve Güney Osetya etnik çatışmalarını kullanarak Gürcistan'da askeri varlığını Gürcistan-Türkiye sınırında Ahılkelek'te 2006 yılına kadar sürdürme bilmiştir.

Vladimir Putin'in 1999'da Yeltsin'in yerine geçici olarak göreve gelmesi, 2000 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, Rusya'nın iç ve dış siyaseti tamamen değişmeye başladı. Liberal ve özelleştirme politikalarıyla ülkenin yer altı ve yer üstü servetleri çarçur edilirken, önemli devlet kurumları yabancılara satıldığı bir zamanda Putin hâkimiyete gelerek, merkezci ve devletçi politikalar izleyerek Rusya'yı ayağa kaldırdı. Rusya'yı parçalanmanın eşiğinden ve ekonomisi çökmüş bir devlet olarak alarak, silah endüstrisini geliştirerek, orduyu modernize ederek, yeniden dünya gücüne dönüştürerek zirveye taşıdı.

Gürcistan ve Rusya arasında bir diğer siyasi kriz Rusya'nın 2002'nin 31 Mayıs'ında çıkardığı Vatandaşlık Kanunu'yla ilgiliydi. Gürcistan tarafı bu kanuna büyük tepki göstermişti. Rusya bu vatandaşlıkla eski vatandaşlığından vazgeçmeyi şart koşmuştu. Ancak ikinci yeni bir ülkenin vatandaşı ola bildiler. Rusya'ya Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinde yaşayanlara pasaport dağıtımını Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit olarak değerlendirmiş ve bundan dolayı nota vermiştir.²²⁵ Rusya'nın yapmış olduğu kurnazca hamle, ileride vatandaşlarını koruma gerekçesiyle bu bölgelere askeri müdahalede bulunmanın hukuksal alt yapısını oluşturma stratejisinden başka bir şey değildi.

Şevardnadze Pankisi bölgesindeki kriz esnasındaki izlediği politikalar Rus tehdidini dengelemeye yönelikti. Birincisi, Gürcistan bu zaman hala zayıf bir devlet olmasına rağmen, ülkenin siyasi durumu 1990'ların ilk yarısından çok daha istikrarlıydı. İkincisi, BDT'ye giriş döneminin aksine, 2002'de ABD'nin Gürcistan ile ilgili çıkarları ve planları vardı. Tiflis yönetimi dış tehdidi dengelemek için ABD müttefikini kullandı.

²²⁴ Yelda Demirdağ, *a.g.e.*, s.252.

²²⁵ Duhan Kalkan, *a.g.e.*, s. 142.

Paniksi bölgesindeki kriz Gürcistan'ın Rusya tehdidi karşısında Batı'dan yana tercih yapmasını daha da hızlandırmıştır.²²⁶ Çeçen direnişçiler tarafından Rusya'ya yapılan saldırı eylemlerinin, Gürcistan'ın kuzeydoğusunda yerleşen Pankisi bölgesinden koordine edildiği ve saldırganların bu bölgede barındığı iddiası Rusya tarafından ileri sürülmekteydi.

2004 yılının yazında Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'de durum keskin bir şekilde sertleşinceye kadar Gürcistan ve Rusya arasındaki ilişkilerde iyileşmeye işaret veriyordu. Gürcistan Dışişleri Bakanı olan İraklı Menagarişvili: “Rusya, Şevardnadze'nin dengeleme politikasından bıkmış durumda. Son yıllarda, Batıya gittikçe daha fazla yöneldi”. Aslında İraklı Menagarişvili Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov'un istifasını buna bağlıyordu. 2003 devriminden sonraki ilk 5-7 ay Gürcü-Rus ilişkilerinde bir tür karşılıklı pozisyon araştırması dönemi yaşanmıştı. 24 Ocak 2004 tarihinde Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili yeni hükûmetin Rusya'yla uzlaşmasının temel önceliklerinden biri olduğunu belirtti. Bunun ardından 10-12 Şubat 2004 tarihinde Moskova'ya ilk resmi ziyaretini yaptı. Cumhurbaşkanı Vladimir Putin de dâhil olmak üzere Rusya'nın en yüksek siyasi temsilcileriyle bir araya geldi. Bu toplantılar sırasında Saakaşvili, Gürcistan'daki Amerikan askeri üslerinin konuşlandırılmasına karşı olduğunu ve Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını mümkün olduğunca dikkate almaya hazır olduğunu belirtti. Rusya Cumhurbaşkanıysa bu jesti iki ülke arasındaki “geleneksel dostluk ilişkilerinin” tamir edilmesi için bir umut kaynağı olduğunu belirtti. Tiflis ve Moskova arasında enerji, Abhazya'daki çatışmayı çözmek için “Soçi süreci”, medya ve bilgi alışverişi, ikili ticaret komisyonu oluşturulması yönünde yakın iş birliği konusunu oluşturan görüşmeler gerçekleştirildi. Bir diğer alan ise güvenlik alanında iş birliği idi. 3 Nisan 2004 tarihinde Gürcistan Savunma Bakanı ve Rus mevkidaşı terör, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı ve yasadışı göç ile ortaklaşa mücadele etmeye hazır olduklarını açıkladı. Tiflis ayrıca Kremlin ile Pankisi sorununun çözüme ulaştırılması için ortak hareket edilmesini teklif etti. Liberal görüşlü Rus uzmanların da teklifi Tiflis'e karşı yumuşak bir politika sürdürülmesi

²²⁶ Revaz Koyava vd., *a.g.e.*, s.18-19.

yönündeydi. Zira sert bir politika izlendiği zaman Gürcü tarafı Batı'ya itilmiş oluyordu.²²⁷

2004'de Gürcistan'da etnik çatışmaların başlaması üzerine Rusya devleti Abhazya ve Güney Osetya ayrılıkçı hareketlerine yardım etme yönünde resmi karar almıştır. Rusya devleti artık ABD'yi Kafkasya'da ve Hazar'da kendi çıkarları açısından tehdit olarak görüyordu. Doğu Avrupa'da NATO genişlemesi ve akabinde Gürcistan'daki devrim Rusya tarafından ABD'nin çevreleme politikası olarak değerlendiriliyordu.²²⁸ Artık Rusya kendi çıkarlarını korumak için sahip olduğu tüm kartları kullanarak Gürcistan'ı cezalandırmaya karar vermişti. Rusya NATO'yu ABD olarak görmekte ve durum böyleyken kendini ABD tarafından kuşatılmış olarak algılamaktaydı. Aslında bölgeye sahip olmak için iki küresel gücün mücadelesi Gürcistan üzerinden yapılmaktaydı.

GUAM üyesi olarak Gürcistan Sovyetlerden sonra Rusya'nın baskısıyla karşılaşmış ve Gürcistan'ı Çeçen direnişine destek vermekle suçlayan Rusya, bunu bahane göstererek Abhazya ve Güney Osetya'yı Tiflis yönetimine karşı kışkırtarak ayrılıkçı hareketleri desteklemiştir. Bu yıllarda Gürcistan yönetiminin NATO'ya ve ABD'ye yaklaşmasından tedirgin olan Rusya, aynı zamanda Hazar petrolünün buradan taşınması vb. gibi konularda Gürcistan'ı Rus stratejik çıkarlarını gözetmemesiyle suçlamış ve tehdit etmiştir. Gürcistan üzerinde siyasi ve ekonomik baskı kurarak Abhazlar ve Osetler hariç Gürcistan vatandaşlarına vize uygulaması getirmişti. Rusya'nın Gürcistan politikası için önem arz eden bir diğer konu ülkede Rus askeri varlığının sürdürülebilmesiydi. Ancak Gürcistan'da Batı yanlısı devrimden sonra Saakaşvili hâkimiyeti buna son verdi. Askeri üstleri kapatmak zorunda kalan Rusya, buradaki konvansiyonel silahları Ermenistan'a aktarmıştır. Bir diğer Rusya'nın Gürcistan politikasındaki başarısızlık ülkenin tamamen Batıya yönelmesi ve seçimini ABD'den yana yapmasıydı. Bununla beraber Hazar petrolünün Rusya güzergâhı yerine BTC Petrol Boru Hattı vasıtasıyla Gürcistan'dan geçmesi Rusya'nın enerji politikasına büyük zarar vermiştir.

²²⁷ Revaz Koyava, *a.g.e.*, s. 18-20.

²²⁸ Vildan Meydan, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı: 2, 2017, (ss. 417-429) s. 423.

Rusya Kafkasya'yı güvenliği açısından "tampon bölge" olarak görmektedir. İpek yolunun, Hazar hidrokarbon enerji kaynaklarının kontrolü ve taşınması açısından Güney Kafkasya ve Gürcistan'ı önemsemektedir. Rusya açısından bu bölge Güney-Kuzey yönünde gelecek olan tehlikeden korunmak için bir ileri karakol olarak görülmekte ve rol oynamaktadır.²²⁹ Bu yüzden Rusya Güney Osetya ve Abhazya'ya her zaman önemsemiş ve milli savunma stratejisinde ileri savunma kaleleri olarak görmüştür. Abhazya aynı zamanda Karadeniz'de Rusya için önemli bir üs işlevini de taşımaktadır.

Rusya'nın dış politikasında Atlantikçilerin yenilmesi sonucu Avrasyacı eksen ağır basmaya başladı ve bunun sonucunda Kafkasya ve Orta Asya'ya da etkin olmaya başlayan Rusya bir nevi yeniden yayılma politikaları güttü. Uzun yıllar süren Rus-Çeçen savaşı, Rusya'nın ve Abhazya'da yaşayan Ermeni grupların kışkırtmasıyla Abhazya-Gürcü savaşı, Rusya'dan destek alan ayrılıkçı Güney Osetya harekâtı kanlı savaşa dönüştü. Azerbaycan toprağı olan Karabağ'da Ermeni ayrılıkçı guruplarını destekleyerek, Azerbaycan Türklerine karşı yapılan etnik temizlik ve soykırımı görmezden gelen Rusya, Kafkasya'yı etnik savaşlara sürükledi. Rusya zaman zaman Gürcistan'ın güney bölgesi olan Cavaheti'deki ayrılıkçı Ermeni gruplarını Gürcistan'a karşı baskı unsuru olarak kullanmaktadır.

Gürcistan'ın NATO ve AB gibi oluşumlara üye olmak isteğini, genel olarak Batıyla yakınlaşmasını Rusya Yakın Çevre politikasına tehdit olarak görmüştür. Her zaman engellemeye çalışmış ve dönemin Rusya NATO Büyükelçisi Dmitry Rogozin'in NATO'nun Gürcistan üyeliğine olumlu bakması durumunda, Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerini destekleyeceklerini söylemiştir.²³⁰ Dış politikasını oluştururken kendi çıkarlarını her şeyin üzerinde tutan Rusya, temsilcileri vasıtasıyla Gürcistan'ın NATO ile bütünleşmesinin nelere yol açacağını, etnik sorunları kullanacağını açık şekilde belirtmiş ve doğrudan Gürcistan'ı tehdit etmiştir.

Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov bir konuşmasında BDT hakkında görüşünü, bu bölgelerin Rusya için tarihsel yaşam çıkar alanı olduğunu, bundan dolayı komşulara karşı baskı kurmamayı, güvenlik, ekonomik gelişme, tarafların birbirine insan hakları konusunda saygılı olmasını, uluslararası standartlara amel edilmesini, bölgede

²²⁹ Hakan Kantarcı, *a.g.e.*, s.100.

²³⁰ Hüriye Yıldız, *a.g.e.*, s. 259.

entegrasyon sürecinin işbirliğini geliştireceğini ve istikrar düzeyini yükselteceğini belirtmiştir.²³¹ İleriki yıllarda uygulamada tezat yaşayan Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı saldırgan tutumu, Kırım'ın işgal edilmesi diğer BDT ülkelerinde de şüphe yaratmıştır. Yine tekrar kemikleşmiş ve değişmez klasik Rus dış politikasında Rusya'nın çıkarlarının her şeyden önde geldiğine tanık olmaktadır.

Şubat 2007 yılında Münih'te yapılan Güvenlik konferansında Putin'in açıklaması çok önemli gelişmelerin habercisi olmuştu. Putin burada; "ABD'nin son yıllar tek kutuplu bir dünya yaratma çabalarını tedirginlikle izliyorum. Bir ülke kendi kurallarını dünyanın geri kalanına, sanki kendi iç düzeniymiş gibi kabul ettirmeye çalışırsa huzur ve istikrar değil, sorun bekleyin. Çağdaş dünyada tek efendi fikri mümkün olmadığı kabul edilmelidir. ABD, tehlikeli bir biçimde güç kullanıyor. Avrupa'ya füze kalkanı kurarsanız gereken cevabı veririz" demiştir.²³² Aslında Putin ABD'nin tasarladığı ve bu doğrultuda uygulamaya çalıştığı "tek kutuplu" dünya düzeni sisteminin Rusya için kabul edilmez olduğunu ve böyle devam ederse Rusya'yı karşısında bulacağını mesajını veriyordu.

Sovyetler sonrası Gürcistan-Rusya arasında Abhazya ve Güney Osetya, Gürcistan'daki Rusya'nın askeri varlığı, çatışma bölgesindeki Barış gücü meselesi, Rusya'nın 2002'de çıkardığı Vatandaşlık Kanunu, Pankisi problemi, enerji kaynaklarının taşınması, ABD'nin bölgeye yerleşmesi ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olmak isteği başlıca problemler olarak ilişkilere damgasını vurmuştur. Bu sorunlardan kaynaklanan krizler tırmanarak Ağustos 2008 tarihinde Rusya – Gürcistan Savaşına neden olmuştur. Savaşın ardından 18 Ağustos 2008'de Gürcistan BDT'yi terk etmiştir.

Rusya 2008 savaşı sonucu Abhazya ve Güney Osetya'yı tamamen Gürcistan'dan koparmış ve onların bağımsızlığını tanımıştır. Ancak bu durum Gürcistan'ı daha da Batı'ya yakınlaştırmıştır. Kendisi Federasyon olan Rusya, ileride eğer etnik problemler yaşarsa siyasi birliği için tehlikeli olabilir. Sonuç olarak Rusya'nın Gürcistan politikası Gürcistan'ı tamamen kendinden uzaklaştırmaya sebep olmuştur.²³³ Savaşı sonucu

²³¹ Neziha Musaoğlu, "Atlantikçilikten Avrasyacılığa, Neo-Avrasyacılıktan Günümüz Pragmatizm Evrilmesinden Putin Rusyası'nda Bağımsız Devletler Topluluğu", (ed.) Oğuz Kaymakçı, *21 Yüzyılda Rusya AB ve Türkiye'den Yansımalar*, Türkmen Kitabevi, Beyazıt/İstanbul 2007, s. 49.

²³² Mesut Hakkı Çaşın ve Giray Saynur Derman, *a.g.e.*, s.414.

²³³ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s. 133.

Gürcistan Abhazya ve Güney Osetya topraklarının kontrolünü tamamen kaybetti. Bu arada, ülke içinde Gürcü hükûmetinin imajı da sarsıldı. ABD'nin Gürcü vatandaşlarının kafasındaki imajı önemli ölçüde azaldı. Aslında yaşanan bu savaşta Gürcistan toplumu Amerika'dan daha çok beklentileri vardı.²³⁴ Savaşta Batı'dan tam umduğunu bulamayan Gürcistan, Rusya'ya karşı çareyi bir an önce Batı'nın bir parçası olmak için, bütünleşmekte görmüştür.

Rusya için Abhazya'nın stratejik ve ekonomik kapasitesi Güney Osetya'ya nazaran daha caziptir. Örneğin turizm, ulaştırma altyapısı (limanlar, havaalanları, demiryolları) ve ayrıca doğal kaynaklar Abhazya'yı ekonomik olarak avantajlı kılmaktadır. Ayrıca Abhazya'nın Karadeniz sahilinde yerleşmesi de askeri stratejik açıdan ilgi çekicidir. Doğal koşullar Abhazya'yı bitişik sularla hem yüzeyde hem de denizaltı savaş gemileri için kullanışlı yapmaktadır. Bu arada Rusya'nın kuracağı askeri üs Karadeniz Filosu için önemlidir. 2008 Ağustos savaşının hemen ardından Rusya Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıdı ve 2008 yılında her iki bölge ile dostluk ve askeri iş birliği anlaşmaları imzaladı.²³⁵ Güney sınırlarını korumak ve Akdeniz'deki Rusya filosuyla Karadeniz üslerinin aracılığıyla bağlantı sağlayabilmek için, ulaştırma kapasitesi açısından verimli olması Abhazya'yı, Rusya açısından önemli kılmaktadır.

Daryal geçidinin ve Güney Osetya sınırı boyunca kuzeyden güneye uzanan karayolun kontrolünü sağlamak için, her ihtimale karşı Çeçenistan ve İnguşetya'nın güneyden çevrelenmesinde Rusya Güney Osetya'yı jeopolitik olarak değerlendirmektedir.²³⁶

SSCB'nin çöküşünü 20. yüzyılın en büyük trajedisi olarak gören Putin, Gürcistan'a yaptığı askeri hareketle Rus halkını yenilmişlik duygusundan kurtarmak ve eski gücüne kavuşması için bir hamle olarak görmüştür. Temmuz 2008'de dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev tarafından onaylanan yeni dış politika kavramı aslında tek kutuplu dünya düzeninin artık kabul etmediklerinin bariz örneğidir. Rusya artık dünya düzenine ve gelişmelere büyük güç misyonuna sahip bir ülke olarak müdahil olmak

²³⁴ İvanov Vladimir Aleksandroviç, "Vneşnyaya Politika Nezavisimoy Gruzii: Formirovanie Prioritetnix Napravleniy", *Problemi Nacionalnoy Strateqii*, № 4(43) 2017, s. 2011.

²³⁵ Tengiz Phaladze, Nikolay Silaev, "Rossiysko-Gruzinskie Otnoşeniya v Kontekste Evropeyskoy Bezopasnosti", *Rossiya i Gruzija: V Poiskax Vixoda*, Gruzinskiy Fond Strategiceskix i Mejdunarodnix İssledovaniy, Tiflis, 2011, s. 14.

²³⁶ Senem Öztürk, "Jeopolitiğin Rusya Federasyonu'na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan- Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 17, Yıl 2019, s. 234.

istemmiştir. NATO'nun genişlemesi Rusya'yı endişelendirmiş ve sık sık duyulan rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Birleşmiş Milletlerin uluslararası sorunlarda önemine vurgu yapılmıştır.²³⁷ 2008'de kabul edilen Rusya dış politika konsepti tam da Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasından hemen sonra ve NATO genişlemesine tepki olarak kabul edilmiştir. Rusya ABD tarafından kuşatılmışlık durumuna karşı aktif önlem almış, Rusya-Gürcistan savaşıyla savunmadan çıkarak saldırı hamleleriyle kuşatmayı yarmaya başlamıştır.

Rusya-Gürcistan ilişkilerinin bozulmasının asıl nedeni Gürcistan'ın Batı'yı seçmesi oldu. Gürcistan'ın NATO'ya üye olmak istemesi Rusya'nın bölgede çıkarlarını tehdit etmektedir.²³⁸ Yapılan bir anket çalışmasına göre, 2008 Güney Osetya Savaşından önce Rusya vatandaşlarının Gürcistan ile ilgili sadece %36'sı "iyi", %53'ü de "kötü" kanaate sahiptiler. Daha sonra 2015 yılında durum önemli ölçüde değişerek Gürcistan'a karşı %48'i "iyi", %33'ü ise "kötü" kanaate sahip oldular. Bu sonuçlara ilaveten Gürcistan'da bir enstitü tarafından 2015'te yapılan anket çalışmasına göre halkın %76'sı Rusya'yı tehdit olarak görüyor. Rusya-Gürcistan ilişkilerini ise %5 "iyi", %85 ise "kötü" tanımlamıştır.²³⁹ Rusya'da savaş sonrası Gürcistan'la ilgili kanaat olumlu seyir izlemiş, ancak Gürcistan'da Rusya düşmanlığı daha çok artmış durumdadır. Aslında son yıllar Gürcistan devletinin Rusya aleyhine yaptığı propagandanın toplum üzerinde önemli etkisi vardır.

Saakaşvili 23 Kasım 2010 tarihinde yapılan Avrupa Parlamentosu toplantısında yaptığı konuşmada, Tiflis'in Rus işgalini sonlandırmak ve işgal altındaki bölgelerin kontrolünü yeniden kazanmak için vazgeçmeyeceğini söyledi. Derin bir başlangıç yapmaya hazır olduklarını ve Rus meslektaşları ile kapsamlı bir diyalog başlatmak istediklerini ifade etti. Bundan dolayı Batı'da "Saakaşvili Moskova'ya elini uzattı" başlıklı haber çıktı.²⁴⁰ Rusya ile kötüleşen ilişkiler, savaş sonucu Abhazya ve Güney Osetya'nın tamamen kaybedilmesinin en büyük nedeni, Saakaşvili'nin reel politikadan uzaklaşarak popülist

²³⁷ Yelda Demirdağ, *a.g.e.*, s. 258.

²³⁸ Nikolay Silayev, Andrey Suşençov, *Gruziya Posle Vıborov i Perespektivi Rossiysko Gruzinskix Otnoşeniy*, Moskovskiy Gosudarstvennyy İnstıtut Mejdunarodnix Otnoşeniy, MİD Rossii, Moskova 2012, s. 20.

²³⁹ T. Z. Mansurov, "Possiysko-Gruzinskiy diolag o normalizacii otnoşeniy: ograniçeniya i sferi vzaimodeystviya", *Vestnik VGU. Seriya: İstoriya. Politologiya. Soçiologya*. № 3, 2016, s. 35.

²⁴⁰ Revaz Koyava vd., *a.g.e.*, s. 30

politikaları uygulamasıdır. Dış politika asla hata kabul etmez. Saakaşvili'nin Rusya gibi bir devletin karşısında çok temkinli olması gerekiyordu.

Rusya ve Gürcistan dış politika farklılıkları iki ülke ilişkilerinde en büyük engel olarak devam etmektedir. İç siyasette olan farklılıklar da ilişkilere etki etmektedir. Gürcü muhafazakârları Rus-Gürcü yakınlaşmasını olumlu görmekteler ancak Abhazya ve Güney Osetya'nın Rusya tarafından işgal edilmesine sert tepki gösterdiler. Liberaller ABD, NATO ve AB ile yakınlaşmayı savunuyorlar. Rusya Abhazya ve Güney Osetya'yı Batı'nın karşı çıkmasına rağmen Gürcistan'dan kopararak onu cezalandırdı ve bunu dış politikasında başarı olarak görmektedir. Rus liberalleri Gürcistan'a karşı sempatik olmalarına rağmen ancak Moskova yönetiminin Gürcistan ile ilişkilerinde olumlu gelişme görmüyorlar. Gürcistan'da Ekim 2012 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinden sonra ilişkilerde bir normalleşme beklentisi olmuştur ancak bu uzun sürmemiştir. Yeni gelen iktidar da NATO ile bütünleşme politikası izlemiştir.²⁴¹ Gürcistan'da iç siyasette var olan farklılık dış politikaya da (Rusya ile ilgili) farklılık teşkil etmektedir. Rusya'daki iç politikadaki farklılık Gürcistan ile ilişkiler konusunda daha realist bakış açısına sahiptirler.

İki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi sürecinde "kırmızıçizgiler" sorunlar çözülmeden duruyordu. 2014 yılının sonunda ticaret, ekonomik, insani ve kültürel konularda biraz iyileşme yaşanmıştır. Bekleyen sorunların çoğu ise Ağustos 2008'e kadar uzanıyordu. Bunlar Abhazya ve Güney Osetya'nın işgali ve bağımsızlıklarının Rusya tarafından tanınması idi. Rusya Federasyonu'nun üst düzey yetkilileri Rusya'nın Eylül 2008 tarihinde bağımsızlık ile almış olduğu kararı iptal etmeyeceğini defalarca dile getirdi. Normalleşme bağlamına dayanarak, mecazi anlamda Rusya'nın Gürcistan'a Avrupa-Atlantik entegrasyon yolunda "yeşil ışık" yaktığını gösteren hiçbir neden yoktur. Her şeyden önce, Doğu Ortaklığı Zirvesi'nin Vilnius'ta gerçekleştiği günlerde, Moskova Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılıkçı rejimleriyle iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Ek olarak, Gürcistan ile AB arasındaki Ortaklık Anlaşmasının imzalanması, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması, AB ile vize serbestleşmesine yönünde atılan adımlar ve Krtsanisi'de NATO eğitim merkezinin

²⁴¹ İ. Haindrava, A. Suşençov, N. Silayev, *Rossiysko-Gruzinskie Otnoşeniya: V Poiskax Novix Putey Razvitiya*, Moskva, Rossiyskiy Sovet po Mejdunarodnim Delam, 2014, s. 56.

açılması vs. Aslında Rusya'nın dikkati başka meselelerle meşgul olduğu için aslında bunlarla pek ilgilenmemiştir. Yani Ukrayna krizi ve Suriye savaşıyla meşguldü. Gürcistan-Rusya ilişkilerinin gelişmesinde AB'nin başarılı olabileceğini belirten tek devlet Gürcistan'dır.²⁴² Moskova ve Tiflis arasında bir dizi sorunlar mevcuttur ve bu sorunların uluslararası bağlamda çözülmesi zor gibi gözüküyor. Her iki tarafta kendinden ödün vermemektedir.

Rusya'nın Kafkasya'daki agresif dış politikası, Gürcistan'ın ekonomisinin önündeki en büyük engellerdendir. Rusya kaçınılmaz olarak, Gürcistan için önemli bir ihracat pazarıdır ve bu da Moskova'nın iki taraf arasındaki sorunların müzakeresinde elini güçlendirmektedir. Bir diğer husus Rusya'da yaklaşık 200.000 Gürcü yaşıyor ve bu insanların gönderdiği para, ülkeye yurtdışından gönderilen paranın %30 teşkil ediyor.²⁴³ İki ülke arasında ilişkilerin kötü olması Gürcistan ekonomisine büyük zararı olmuştur. Rus mallarının Gürcistan'a girişinin azalması, ülkede enflasyona neden olmuştur. Gürcistan mallarının Rusya pazarına girişinin yasaklanması Gürcistan ihracatı için büyük darbe olmuştur. Gürcistan ekonomisinin önemli kaynaklarından olan turizmde Rusya ilk başta gelmektedir.

Yeltsin'den farklı olarak Putin Rusya'yı parçalamanın eşiğinden alıp bir dünya gücüne dönüştüre bildi. 2008 Rusya-Gürcistan savaşı Rusya'nın ABD'ye meydan okumasıydı. Bu savaşı uluslararası konjonktürde Rusya açısından değerlendirecek olursak, dünya siyasetine geri dönüşü ve dünyada giden proseslere müdahil olma bağlamında bakmamız lazım. Jeostratejik ve jeopolitik olarak Güney Kafkasya Rusya'nın "arka bahçe"si veya "yakın çevre"sinde sınır karakolu konumundadır. Rusya'daki Avrasyacı kanadın tabiriyle Gürcistan ise bu bahçenin önemli hissesidir diye biliriz. Bu nedenlerden dolayı Gürcistan'ı kendine bağımlı kılmak istiyor, NATO'ya girmesini kabul etmiyor ve en önemlisi de Güney Osetya ve Abhazya'yı işgal ederek Gürcistan'a gözdağı veriyor. Rusya Gürcistan'a karşı agresif ve saldırgan bir dış politika izlemektedir.

²⁴²Revaz Koyava vd., *a.g.e.*, s.39

²⁴³Ariel Cohenand Ivan Benovic, *Georgian Dream Meets Reality: The Coalition's First Term and Future Reform Prospects*, *Institute for the Analysis of Global Security*, s. 13.

3.2. ABD

Rusya bölgeyi arka bahçesi olarak görmekteydi. Gürcistan'ın etnik sorunlarını kullanarak kendine bağımlı duruma getirmek istiyordu. Rusya'dan tehdit algılayan Gürcistan ise başta ABD olmak üzere Batı dünyasına yakınlaşarak güvenliğini sağlamayı ve bütünleşmeği amaçlıyor. Gürcistan'ın jeopolitik konumu, Hazar enerji rezervlerinin dünya pazarına taşınmasında Rusya'nın bertaraf edilmesi için çok önemliydi. Bundan dolayı ABD için önem arz etmektedir. Gürcistan'ın etnik çatışmalarından dolayı sorun yaşamak istemeyen ABD, enerji hatlarının güvenliği ve bölgenin istikrarı için Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekliyor. Aynı zamanda buna ek olarak önemli olan Rusya'nın Abhazya bölgesine yerleşerek Karadeniz'i etki altına alması sorunuydu. Genellikle ABD ile Gürcistan arasında ilişkiler 1996'da gelişmeye başladı. Gürcistan'ın jeopolitik konumu ve Batı'ya entegrasyon olma çabası iki ülke ilişkilerini ortaklık seviyesine taşıdı. Gürcistan 1998-1999 yıllarında ABD ve NATO'dan maliye desteği almıştır. Sadece USAID tarafından Gürcistan'a 1998'de 57 Milyon Dolar yardım ağırlık olarak ekonomik ve demokratik ıslahatlar, insani yardım vs. için yapılmıştır. Bunun dışında ABD Tarım Bakanlığı'nın yapmış olduğu 17,8 Milyon Dolar yardım hükümet ve STK'lar içindi. ABD sadece bu yardımlarla kalmamıştır. Askeri alanda Gürcistan ile yaptığı iş birliği çerçevesinde Gürcistan ordusuna da mali destek vermiştir. Gürcistan'ın kendi güvenliğini sağlayacak duruma getirmek ve ordusunun kendi kendine yetecek seviyeye ulaşması ABD-Gürcistan askeri iş birliğinin en önemli amacıdır. Bundan dolayı da Gürcistan ABD'li askeri personeller için ülke içinde tüm kolaylıkları sağlamaktadır.²⁴⁴ Güvenlik ihtiyacından doğan ilişkilerin yelpazesi giderek daha da genişlemiştir.

2000'li yılların başında Rusya'ya saldırı gerçekleştiren Çeçenleri Pankisi bölgesinde barındırmak ve destek verdiği gerekçesiyle Rusya Gürcistan'ı suçlamıştı. Bundan dolayı kötü olan ilişkiler iyice kopmak üzereydi. Bu olaylardan dolayı Gürcistan iyice ABD'ye yakınlaşıyordu. 2002'de yılının "Eğit ve Donat" programı kapsamında Gürcistan güvenlik güçlerinin eğitilmesi ve modernize edilmesini amaçlayan bir anlaşma imzalanmıştır. ABD'nin gösterdiği yardımlar ve destek Gürcistan'ın NATO'ya üye

²⁴⁴ Kemal Baycan, *a.g.e.*, s. 72-73.

olma isteğini daha da artırmıştı.²⁴⁵ Gürcistan Güney Kafkasya’da Rusya tehdidine karşı NATO’nun ve Amerika’nın bölgeye yerleşmesinden yanaydı. ²⁴⁶ Rusya tehdidini dengelemek için Gürcistan ABD askerleri için kapılarını açıp, her türlü imtiyazlar vermeye hazırdı. ABD’nin Gürcistan’daki askeri varlığı Rusya’nın bölgedeki yayılmasını dizginleyeceğini düşünüyordular.

Sovyet sonrası dönemde Rusya’nın jeopolitik ilgisi Gürcistan’ın dış politika seçeneklerini sürekli kısıtlamıştır. Rusya’nın politikaları nedeniyle, Gürcistan’ın iç istikrarı ve dış politika kararları birbirine bağlı olmuştur. Gürcistan için ABD ve Avrupa merkezli güvenlik yapılarına entegre olmak Rusya’yı da caydırmayı amaçlamıştır. Dış politikasında NATO ve ABD ile uyum sağlamak Gürcistan’ın dış politika stratejisidir.²⁴⁷ Gürcistan’ın iç sorunları dış politikasını etkilemiş ve bundan dolayı hep Rusya ile karşı karşıya gelmiştir. Güvenlik arayışı içinde olan Gürcistan, çözümü Batı ile entegrasyonda görmüştür.

ABD Terörle mücadelede verdiği desteği sürekli yeniden teyit eden Gürcistan kendisini terörle mücadelede güvenilir bir ABD ortağı olarak görmektedir. ABD’nin desteğiyle Gürcistan terörizmle mücadele yeteneğini güçlendirmeye devam ediyor. ABD ile Gürcistan arasında terörle mücadeleyle birlikte siber güvenlik ve istihbarat alanında da iş birliği yapıyorlar. Suriye, Irak ve Afganistan gibi ülkelere militanların ulaşmasına Gürcistan kendi ülke güzergahının kullanılmasına terörle mücadele kapsamında engel oluyor. 1990’ların sonundan itibaren ABD, Rusya ve İran’a olan enerji bağımlılığını azaltmak için alternatif enerji kaynaklarını tespit etmeye ve geliştirmeye çalıştı. Hazar bölgesi zengin enerji kaynaklarına sahip olan stratejik bölge olarak ortaya çıktı. İlk önce Clinton idaresi tarafından geliştirilen ve daha sonra Bush ve Obama idareleri tarafından onaylanan hedefler doğrultusunda ABD, petrol ve doğal gazın taşınmasında “Güney Koridoru” oluşturmak üzere Gürcistan ve Türkiye ile birlikte çalışacaktı. Öngörülen geçiş yolu, Orta Asya’dan Güney Kafkasya ve Türkiye üzerinden Avrupa’ya kadar uzanacaktır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı, Bakü-Supsa Boru Hattı ve alternatif transit yollarının geliştirilmesinin bölgedeki enerji

²⁴⁵Yelda Demirdağ, *a.g.e.*, s. 255.

²⁴⁶ Savaş Yanar, *a.g.e.*, s. 163.

²⁴⁷ Shaffer, Brenda, “Foreign Policies of the States of the Caucasus: Evolution in the Post-Soviet Period”, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 7, No 26 (Summer 2010), (ss. 51-65) s. 60.

güvenliğini artıracaklarını öngörüyordu. Bu iş birliği Gürcistan'ın bölgedeki Amerikan değerlerine olan sarsılmaz bağlılığı ile pekişiyordu. Rusya, Türkiye ve İran kavşağında yer alan Gürcistan aynı zamanda son yıllarda Çin'in de jeoekonomik dikkatini çekmektedir. Büyük devletlerin hegemonyasını kurmaya çalıştığı bir bölgede yerleşmektedir. Ancak zorlu jeopolitik manzaraya rağmen, Gürcistan sonunda Avrupa-Atlantik kurumlarına entegre olmak amacıyla demokratik bir yola girdi. Gürcistan'ın demokratik reform süreci birtakım aksamalarla karşı karşıya kalırken, bölgedeki demokratikleşme ve liberal ekonomik örneği olmaya devam etmektedir. Gürcistan'ın yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ve kamu hizmetinin iyileştirilmesi yönünde gelişme göstermektedir. Bunlar Batı'nın gözünde Gürcistan için olumlu izlenim bırakmaktadır.²⁴⁸ Batı'yla olan bütünleşme süreci Gürcistan için sadece güvenlikle sınırlı değil, bu süreç aynı zamanda ülkenin demokratikleşmesi için birçok reformu da zorunlu kıldı.

İki ülke arasında Ocak 2009'da demokrasi, savunma, ticaret, finans ve eğitim alanlarını içeren önemli bir anlaşma imzalandı. Söz konusu yapılan anlaşmanın detayları şunlardır: a) Gürcistan'ın Avro-Atlantik bloğuyla bütünleşmesini derinleştirmek, b) güvenlik alanında iş birliğini artırmak, c) NATO düzeyine ulaşmak için askeri uzmanlar yetiştirmek.²⁴⁹ Rusya-Gürcistan savaşının hemen ardından yapılan bu anlaşma ABD'nin Gürcistan'a tüm alanlarda desteğini gittikçe artırdığını göstermektedir.

2009'da Amerikan yönetimi tarafından başlatılan Rusya'yla ilişkilerin “yeniden başlatılması” politikası, Gürcistan'ın çıkarlarına aykırıydı. Gürcistan'ın George Bush'tan devraldığı tek şey ABD ve Gürcistan arasında bir stratejik ortaklık anlaşması ve bir milyar dolarlık Amerikan yardımı idi. Sonuç olarak, ABD'nin Gürcistan'a kurumsal ve yıllık mali yardımı azaldı. Washington'un Gürcistan politikası ile ilgili konumu, bir yandan ABD'nin Gürcistan'ın Avrupa-Atlantik entegrasyonu ile yakından ilgilenmesi ve bir yandan da bu süreci hızlandırma yolunda bir çaba göstermesi idi. Barak Obama Temmuz 2009'da yaptığı açıklamasında Kuzey Atlantik İttifakı'nın Rusya'yla çatışmaya değil iş birliğine çaba göstermesi gerektiğini öngörüyordu.²⁵⁰

²⁴⁸ Annika Kastetter, “Moving Forward: How Georgia Can Advance US Strategic Interests”, *Georgian Strategic Analysis Center*, Tiflis, 2018, s. 4.

²⁴⁹ Eyüp Aygün, *a.g.e.*, s. 72-73

²⁵⁰ Revaz Koyava vd., *a.g.e.*, s. 18

Bush'un Rusya politikasındaki sert tutumu, Obama ile yumuşamış ve aynı zamanda Gürcistan'a yapılan mali yardımları da azalmıştı. Gürcistan bundan pek memnun değildi.

Rusya bir bakıma Abhazya ve Güney Osetya sorununu kendi dış politika sorunu olarak görmektedir. Bölgede ABD ve NATO varlığını kendi çıkarları için tehlike olarak algılamaktadır.²⁵¹ Rusya'nın 2008'de Gürcistan'ı işgal etmesi bunun bir göstergesidir. 2009 yılında imzalanan ABD-Gürcistan Stratejik Ortaklığı Şartı ilişkileri daha da ileriye taşımıştır. ABD Gürcistan'a siber güvenlik, Rus dezenformasyonu ve propagandasıyla mücadele etme yönünde yardım etmektedir. Kongre "ABD'nin Gürcistan'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne uluslararası alanda tanınan sınırları desteklediğini teyit ettiğini ve Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımadığını belirtiyor. Rus işgalini bu yönde kınıyor ve tanımış olduğu bağımsızlık kararını geri çekmeye çağırıyor.²⁵²

ABD'nin Gürcistan ile ilgili politikaları ortaya çıkan sorunları iletişim kanallarını sürdürerek diplomatik yollarla çözmek önceliğini içerir. Bölgede Rusya'ya karşı uluslararası diplomatik baskı yapmak ve Güney Osetya ile Gürcistan arasında çatışmaları önlemektir. ABD enerji diplomasisinde önemli bir rol oynamıştır.²⁵³ Problemlerin barışçıl çözülmesini destekleyen ABD, Gürcistan'dan dolayı Rusya ile ilişkilerin iyice kötüleşmemesini ve yine Soğuk Savaş yıllarındaki gibi gerginlik yaşamak istememesinden kaynaklanıyor.

ABD Gürcistan'ın İran ile enerji alanında yapmak istediği iş birliğine karşı çıkmıştır. Daha sonra Azerbaycan ile yaptığı enerji iş birliği sayesinde Rusya'ya olan bağımlılığı azalmıştır. ABD Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde taşınması için Gürcistan'a her türlü desteğini devam ettirmektedir. Rusya'nın Karadeniz ve Kafkaslarda başat güç olmasını engellemek için Abhazya'nın Gürcistan sınırlar içinde kalması ABD için çok önemlidir. Karadeniz'e küçük sınırı olan Rusya, deniz sahasını

²⁵¹ George Khelashvili, "Georgia's Foreign Policy Impasse Is Consensus Crumbling?", *PONARS Eurasia Policy*, Memo No. 187 September 2011, s. 4-5.

²⁵² Cory Welt, "Georgia: Background and U.S. Policy", *Congressional Research Service*, 2019, s. 14-20. (<https://crsreports.congress.gov>),

²⁵³ Eugene Rumer, Richard Sokolsky, and Paul Stronski, "U.S. Policy Toward The South Caucasus Take Three", Washington, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2017, s. 25

genişletmek için Abhazya limanlarına ve daha sonra Ukrayna Kırım bölgesine tamamen yerleşmiştir. Bu ABD'nin bölgedeki çıkarları açısından istenmeyen bir gelişme olmuştur.²⁵⁴ ABD Rusya'nın Karadeniz bölgesinde Abhazya ve Kırım üzerinden genişlemesine engel olamamıştır. Her iki bölgenin işgali Rusya'yı Karadeniz'de avantajlı konuma getirmiştir.

Devlet Güvenlik ve Kriz Yönetimi Konseyi Ofisi, Başbakanlık makamında tüm konuları koordine eder. Gürcistan'ın AB sivil misyonlarına katılımı ile ilgili faaliyetleri yönetir. Askeri operasyonlar Savunma Bakanlığı tarafından yönetilmektedir. Savunma Bakanlığı aktif olarak Avrupa Birliği yetkili kurumlarıyla iş birliği yapıyor. 2015 yılında, Gürcistan Ukrayna'daki AB Danışma Misyonu temsilcisi oldu.²⁵⁵ Gürcistan ve AB arasındaki ekonomik entegrasyon Gürcistan için yeni fırsatlar doğurdu.²⁵⁶ AB ile ilişkiler direk Başbakanlıktan koordine edilmektedir. Ekonomik bütünleşme Gürcistan için olumlu gelişmelere yol açmıştır.

Gürcistan ile ABD arasında Savunma ve Güvenlik Ortaklığının Derinleştirilmesine İlişkin 2016 tarihli Mutabakat Muhtırası imzalandı. Anlaşmaya savunma kapasitesi geliştirme, askeri ve güvenlik alanında iş birliğinin artırılmasını öngörüyordu. Karadeniz'de bozulmakta olan güvenlik ortamı, her iki tarafın bu alanda da iş birliğinin artırılması gerektiği gerçeğini göz önüne sermektedir. Hızla gelişen tehditlere yanıt olarak daha etkili caydırıcılık ve savunma stratejileri geliştirilmesi gerekiyor. Ülkenin elverişli konumu ve maliyetlerin az olması askeri tatbikatların son yıllarda Gürcistan'da yapılmasına hız vermiştir. Gürcistan'ın NATO savunma sistemleriyle birlikte çalışabilirliği artırıldı, askeri eğitimleri koordine etmek ve yürütmek için uygun koşullar yaratıldı. ABD'nin Gürcistan'da başlattığı tatbikatlar Karadeniz'deki savunma ve caydırıcı duruşunu güçlendiriyor. ABD'nin Gürcistan'da son yıllar yapmış olduğu "Çevik Ruh" ve "Noble Partner" askeri tatbikatları çok dikkat çekmiştir. Bu tatbikatlar Gürcüleri NATO standartlarına göre eğitmek ve Gürcistan'ın NATO Müdahale Gücü'ne katkısını sağlamak içindir. Bu tatbikatlar NATO üyelerine ve bazı ülkelere

²⁵⁴ Fulya Güner, *a.g.e.*, s.87.

²⁵⁵ Michael Emerson And Tamara Kovziridze, "Deepening EU–Georgian Relations What, why and how?", London, *Published by Rowman & Littlefield International*, 2016, s. 25-27.

²⁵⁶ Michael Emerson And Tamara Kovziridze, "Georgia and Europe A short guide", *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, Brussels Reformatics, Tiflis, 2016, s. 1-2.

açıktır.²⁵⁷ “Noble Partner” ilk 2014 yılında başladı ve öncelikle Gürcistan’ın birlikte çalışabilirliğini geliştirmek amaçlıydı. Son yıllarda Karadeniz’de askeri tatbikatların sayısının artması, Karadeniz’de artan Rusya tehdidine karşı bir caydırıcılık amacı taşımaktadır.

ABD ve Gürcistan arasında 2016’da Savunma ve Güvenlik Ortaklığı ve 2017’de ABD – Gürcistan Genel Güvenliği Bilgi Anlaşması (GSOIA) imzalandı.²⁵⁸ ABD’nin Gürcistan dış politikasının temel öncelikleri, Gürcistan’ın NATO ve Avrupa Birliği’ne üye olmasıdır. ABD bu yüzden tam destek sağlamakta ve süreci yakından takip etmektedir.

İran Güney Kafkasya’da Azerbaycan ve Ermenistan’la çok taraflı ilişkiler olmasına bakmayarak Gürcistan’la çok fazla ilişkileri bulunmamaktadır. Genel itibariyle ilişkileri ekonomik düzeyde seyretmektedir. İran-Gürcistan ilişkilerinin zayıf olmasının sebebi hem komşu olmamaları hem de Gürcistan’ı Rusya nüfus etki dairesinde görmesidir.²⁵⁹ İran Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını kazanan Güney Kafkasya ülkelerindeki Müslümanlarla ilgilenmiştir. Gürcistan’daki Şii Müslüman kesim ilgi dairesinde olmuştur. İran Şiiilerin yaşadıkları bölgelere sık sık vaizler göndermiştir. İslam merkezleri ve medreseler açmıştır. Gürcistan Şii’leri üzerine İran etkinliğini korumakta ve gerektiği zaman mezhep üzerinden onları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendire bilmektedir.

Sovyetlerin çöküşü sonucunda yaşanan savaşlar İran’ı tedirgin etmiş ve dış politikada dikkatli davranmıştır. 11 Eylül sonrası ABD’nin Afganistan’ı işgali ve ardından Irak’a saldırı sonucunda, taraftan kuşatılma tehdit algılaması yaşamıştır. 11 Eylül 2001 sonrası Gürcistan ABD askeri iş birliği ve yakınlaşması İran’ı rahatsız etmiştir.

“Gül Devrimi”nin ardından sonra Rusya’yla arası bozulan Gürcistan Azerbaycan üzerinden İran’dan doğal gaz satışını ve Ermenistan üzerinden İran’dan elektrik satışını gerçekleştirmiştir. Pankisi Vadisi’ni kontrol edebilmek için ABD’nin Gürcistan kuvvetlerini eğitmesi İran tarafından hoş karşılanmayıp ve eleştirilmiştir. 2008 Rusya-Gürcistan savaşında İran politikası tarafsız olmuştur. Açıkçası İran bu durumdan pek

²⁵⁷ Annika Kastetter, *a.g.e.*, s. 6-7.

²⁵⁸ Luke Coffey, “NATO Membership for Georgia: In U.S. and European Interest”, Washington, *The Heritage Foundation*, 2018, s. 4-7.

²⁵⁹ Elnur Cemilli, *a.g.e.*, s. 32

memnun kalmamıştı. Sonuçta İran bir bölgesel güçtür ve Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesinden pekte hoşnut değildi.²⁶⁰ İran ABD'nin yaptırımları yüzünden enerji taşıma hatlarında yer alamamış ve Rusya ile olan ilişkilerinden dolayı Gürcistan'da çok etkin olamamıştır. 2003 yılından sonra Gürcistan-İran ilişkileri ABD kontrolü altında devam etmiş, genel olarak ilişkiler sınırlandırılmıştır.

3.3. NATO

NATO'ya katılma Gürcistan'ın en önemli dış ve güvenlik politikası önceliklerinden başında gelmektedir. Gürcistan, ülkenin istikrar ve güvenliğinin güçlendirmede NATO'nun rolüne büyük önem veriyor. Aynı zamanda, NATO Gürcistan hükûmetinin yürüttüğü reformlar ve demokratik gelişmeye önemli katkıda bulunuyor. Bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra 1992'de Kuzey Atlantik İş birliği Konseyiyle ilişki kurmuştur. 1994 yılında NATO Barış İçin Ortaklık program çerçevesinde Gürcistan ile ikili iş birliği yapmıştır. Program kapsamında Gürcistan düzenli ortak askeri tatbikatlara, askeri eğitimlere, güvenlikle ilgili seminer ve konferanslara aktif katılım sağladı.²⁶¹ Bağımsızlığını kazanan Gürcistan dış politikada çok boyutlu politika izleyerek güvenlik arayışına girmiş ve NATO ile ikili iş birliği yapmıştır.

Resmi olarak 1994'de başlayan Gürcistan ve NATO ilişkileri, Gürcistan'ın NATO Barış için Ortak Programıyla ilerlemiş ve 1996 yılında Gürcistan ilk üyelik planını İttifak'a önermiştir. 1997 yılında Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne katılmıştır. Gürcistan Meclisi 1997'de ülkede NATO güçlerinin yerleştirilmesiyle ilgili Kuvvet Anlaşması'nı onayladı. Gürcistan 1998'de NATO Genel Merkezi'nin yerleştiği Brüksel'e bir temsilci atadı.²⁶² Hızlı bir şekilde ilerleyen ilişkiler, kısa zamanda ülkede NATO askerlerinin konuşlanmasına izin verilmesine ve ortak askeri tatbikatlar yapacak aşamaya gelmiştir.

2002 yılında Prag'da yapılan NATO Zirvesi'nde, Gürcistan resmen Avrupa-Atlantik bloğuna katılmak istediğini bildirdi ve böylece artık Gürcistan'ın NATO'ya entegrasyon süreci başlamış oldu. 2003 "Gül Devrimi" NATO-Gürcistan ilişkilerini daha da hızlandırdı. Gürcistan'da "Gül Devrimi"nin ardından, NATO-Gürcistan ilişkileri daha yoğun ve dinamik hale geldi. 29 Ekim 2004'de Gürcistan'ın NATO standartlarını

²⁶⁰ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s. 155-156.

²⁶¹ <http://www.mfa.gov.ge>

²⁶² Eyüp Aygün, *a.g.e.*, s.53-56

yakalamak, demokratik reformları başarıyla hayata geçirmek için Gürcistan ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı (IPAP) başlatıldı. New York'taki 21 Eylül 2006 tarihli gayri resmi NATO Dışişleri Bakanlarının Toplantısında, İttifak Gürcistan'la Üyelik Konusunda Yoğunlaştırılmış Diyalogu başlatma kararı aldı. 3 Nisan 2008'de Bükreş Zirvesi'nde Almanya ve Fransa Gürcistan'ın NATO üyeliğine itirazda bulundu. Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan savaşında İttifak sadece siyasi destekte bulunmuştur.²⁶³ Yine 2008'de Yıllık Ulusal Program (ANP) başlatıldı. 2009'da ABD – Gürcistan Stratejik Ortaklığı Komisyon kuruldu.²⁶⁴ Artık 2000'li yılların başına geldiğimizde Gürcistan keskin ve kararlı bir şekilde NATO'ya tam üye olmak isteğini beyan ediyor. Bu yıllar Pankisi krizinin yaşandığı dönem olduğu için Rusya baskısı ve tehdidi de artmış durumdadır.

Gürcistan NATO'ya üye olmaya ilk defa 2008'de Rusya ile savaştan önce çok yaklaşmıştı. NATO'ya üyelikle ilgili ülkede yapılan 5 Ocak 2008 tarihinde referandumda vatandaşların %77'si Gürcistan'ın NATO'ya katılması yönünde olumlu oy kullanmıştı. Ağustos 2008 savaşından önce Bükreş'te yapılan NATO zirvesinde, üyelikle ilgili sorumlulukları sağlama şartıyla ilgili garanti verildi. Ancak Almanya ve Fransa'nın başını çektiği bazı NATO üyesi ülkeler Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğine karşı çıktılar, çünkü Rusya'nın vereceği sert tepkiyi biliyorlardı. Abhazya ve Güney Osetya gibi çözülmemiş bölgesel çatışmaları olan bir ülkenin üyeliğinden dolayı Rusya ile sorun yaşayacaklarını belirtiyorlardı. ABD'nin tüm desteklerine rağmen olumsuz karar alındı. Aslında NATO'nun Rusya çevresinde genişleme politikası Moskova yönetimini tedirgin ediyordu. Letonya, Estonya, Litvanya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Polonya gibi eski Doğu bloğu ülkelerinin çoğunun NATO'ya üye olması Rusya'yı NATO ile komşu yapmaktaydı.²⁶⁵ NATO üyeliğiyle ilgili Gürcistan'da yapılan referandumdan olumlu sonuç çıkmasına rağmen, bazı NATO ülkeleri Gürcistan'ın üyeliğine karşı çıkarak, Rusya ile karşı karşıya gelmek istemediklerini belirtiyorlardı. Zaten eski Doğu bloğu ülkelerinin NATO'ya üyeliğine karşı çıkmış Rusya'nın, Gürcistan'ın üyeliği konusunda nasıl bir tepki göstereceğini tahmin etmek zor değildi.

²⁶³ <http://www.mfa.gov.ge>

²⁶⁴ Luke Coffey, a.g.e., s. 4-6.

²⁶⁵ Eyüp Aygün, a.g.e., s. 53-56-95.

2010 ve 2011 yıllarında Gürcistan'da Enerji Güvenliği ve Enerji Altyapısının Korunmasıyla ilgili programlar düzenlenmiştir. 19-20 Kasım 2010 tarihinde Lizbon Zirvesi'nde Müttefikler, 2008 Bükreş Zirvesi'nde verilen kararlara bağlılıklarının bir kez daha altını çizerek, Gürcistan'ın NATO üyeliğini desteklediklerini açıkladılar. 15 Nisan 2011'de NATO-Gürcistan Komisyonu Dışişleri Bakanları düzeyinde açıklama yapıldı. Açıklamada müttefiklerin Gürcistan'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü, ittifaka entegrasyonunu desteklediklerini, yapılan reformları başarılı bulduklarını, Afganistan'daki NATO liderliğindeki ISAF operasyonuna Gürcistan'ın gösterdiği katlımdan dolayı takdir ettiler. İlişkilerin öneminin bir diğer göstergesi 9-10 Kasım 2011 tarihinde NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen'in Gürcistan'a yaptığı ikinci ziyareti. 7 Aralık 2011'de NATO Dışişleri Bakanları Brüksel'de bir araya geldiler. Müttefikler Gürcistan'dan aday ülke olarak bahsettiler.²⁶⁶ 2012'de Gelişmiş Savunma İş birliği başlatıldı. 2014'de NATO – Gürcistan Paketi oluşturuldu.²⁶⁷ NATO üyeleri devletler Gürcistan'ı aday ülke düzeyinde değerlendirerek, zaman ilerledikçe üyeliğine daha olumlu bakmaya başladılar ve Gürcistan'daki reformları başarılı buldular.

Başbakan İrakli Gharibaşvili Savunma Bakanı İrakli Alasania'yı yolsuzluk gerekçesiyle engelledi. Bu olay üzerine Alasania bunun Batıyla entegrasyona zara vereceğini ve en çok Rusların faydasına olacağını belirterek cevap verdi. Bunun ardından Dışişleri Bakanı Maya Panjikidze istifa etti ve böylece "Gürcü Hayali" koalisyonu parçalanmaya başladı. Bu gelişmeler Başbakan ve Bidzina İvanişvili ile aralarında son zamanlar sorun olan Cumhurbaşkanı Giorgi Margvelaşvili'yi Alasania'nın dolaylı olarak müttefiki yapmış oluyordu. Bazı siyasi analistlere göre bu Rusya ve Batı arasında giden bir kapışmaydı. Alasania'nın Cumhurbaşkanlığı seçimlerine hazırlanmak ve siyasi rakiplerini yenmeyi düşündüğünü yorumladılar. Hükûmetten yedi bakan istifa etti ve böylece hükûmet düştü. 8 Mayıs 2015'te Başbakan İrakli Gharibaşvili yine bir hükûmet kurdu. Gürcistan'ın AB'ye ve NATO'ya katılmak isteği hükûmetin önceliği olduğunu belirtti.²⁶⁸ Bazı uzmanlar iç siyasetteki gelişmelerin ve çekişmelerin Rusya ile Batı'nın

²⁶⁶ <http://www.mfa.gov.ge>

²⁶⁷ Luke Coffey, *a.g.e.*, s. 4-7.

²⁶⁸ Atahan Birol Kartal, *The Changing Framework Of Russian Foreign Policy In The Caucasus After Georgian-Russian War*, Master Theses, Istanbul, Yeditepe University Graduate Institute Of Social Sciences, 2015, s. 112.

kapışması gibi gösterecekler de aslında tüm bakanlar Batı'yla bütünleşmenin aksamaması için hemfikirler. "Gürcü Hayali'nin kurduğu yeni hükümetin dış politikasında Batı ile ilgili hiçbir değişim olmamıştı. Artık AB ve NATO üyeliği Gürcistan dış politikasının kiblesine dönüşmüştü.

Batıya uyum sağlamak isteyen Gürcistan ve Azerbaycan bunu bariz bir şekilde dış politikalarında ortaya koymaktalar. Aynı zamanda bu iki ülkenin Batı yönlü politikalar izlemelerine en büyük etken Rusya'dır, çünkü Rusya bu ülkeler üzerinde etki kurmaya çalışmakta ve bundan dolayı da endişe yaratmaktadır. Bölgenin diğer bir ülkesi olan, ekonomisi ve güvenliği Rusya'dan aslı olan Ermenistan Batı ile entegre olma isteğini tam olarak ortaya koyamamaktadır. Buna örnek olarak Ermenistan 2015'te AB'ye katıldı. Güney Kafkasya ülkeleri, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının verdiği kararlara uymaya davet edildi.²⁶⁹ Gürcistan dış politikada tamamen Batı'ya yönelmiş durumda, Azerbaycan dış politikada Karabağ'dan dolayı Rusya ile ilişkilerde dikkatli davranarak denge politikası izlemekte ve aynı zamanda Batı ile ilişkileri sürdürmektedir. Ermenistan gelince Rusya'dan aslı vaziyette ancak son yıllar diasporanın yönlendirmesiyle çok boyutlu bir dış politika izliyor ve Batı ile güvenlik alanında ilişkilerini geliştirmeye çalışıyor.

NATO'ya üye olmak Gürcistan dış politikasının en önemli önceliğidir. Bu yönde attığı önemli adımlardan bazıları Irak ve Afganistan'da, NATO güçlerine yardım için askeri birliklerini göndererek kararlılığını bir kez daha göstermiştir. NATO yetkilileri Gürcistan'ın özellikle bu adımını takdir etmiş ve Gürcistan'ı önemli bir ortak aday ülke olarak gördüğünü ifade etmişlerdir.²⁷⁰ Gürcistan'ın NATO kuvvetlerinde asker bulundurması, üyelik yönünde atılmış stratejik bir adım olmuştur.

NATO Barış İçin Ortaklık Programı kapsamında Gürcistan ile ilişkilerinin derinleştirmekle birlikte eski Sovyet ülkelerini de NATO'ya almak için yeni Üyelik Eylem Planı'nı ileri sürmüştür. NATO'nun başını çeken ABD'nin hegemonik gücüne Rusya tepki göstermiş ve 11 Eylül sonrası ABD'nin kabul ettiği Bush doktrini kapsamında tek taraflı askerî harekâtına Rusyalı üst düzey yetkililer sert açıklamalarda bulunarak önlemler alacaklarını belirtmişler. ABD ve Gürcistan arasında başlayan ve

²⁶⁹ Birol Atahan Kartal, *a.g.e.*, s. 229.

²⁷⁰ Birol Atahan Kartal, *a.g.e.*, s. 110.

hala devam eden askeri iş birliği Rusya tarafından hoş karşılanmamıştır. Diğer bir sebebiyse, iktidarı destekleyen milliyetçi guruplardan etkilenmiş, Rusya karşıtı söylemeleri artırmış, Güney Osetya ve Abhazya konusunda cesaretlenmiştir. Bu gibi sebeplerden dolayı Güney Osetya'ya askerî harekât düzenlemiştir.²⁷¹ ABD'nin dünyanın hâkimi gibi davranması Rusya tarafından tepkiye neden olmuştur. Saakaşvili ABD desteğinden ilham alarak Güney Osetya'ya askeri operasyonda bulunması ve Rusya'nın tepkisini hesap edememesi biraz da onun popülist kişiliğiyle alakalıdır.

NATO AB'nin güvenliğinin garantörü olmaya devam ediyor. NATO'nun Karadeniz'de kendi planları olduğu, Ukrayna ve Gürcistan'ı NATO şemsiyesi altına almaya çalışmasında göre biliriz. Bu ülkelerin kendi savunma yeteneklerini geliştirmek için önemli adımlar atmaktadır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından bu ülkelerin güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır. 2016 NATO'nun Varşova Zirvesi belirtildiği gibi Rusya'nın Kırımdaki askeri kuvvetleri bölgede endişe yaratmaktadır. Gerçekten de yeni jeopolitik gerçeklik olan Rusya'nın modernize edilmiş askeri birlikleri, Karadeniz'deki herhangi bir donanmaya ve özellikle de Gürcistan ve Ukrayna gibi AB'ye aday ülkelere ciddi bir tehdit oluşturabileceğini göstermektedir. Rusya'nın gelişmiş hava üssü, donanımlı gemileri, yeni uçaksavar sistemi, yeni fırkateynler ve çeşitli büyüklüklerde 30 gemisi vb. bölgede büyük tehdittir. Ayrıca, durum böyleyken Rusya'nın Suriye'deki varlığı da NATO donanmalarının Türkiye sınırlarına erişimini sınırlandırabilir. Rusya etkisini artırmak ve aynı zamanda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya erişme bilmek içinde harekate geçecektir. NATO ortaklarıyla Gürcistan ve Ukrayna (muhtemelen gelecekte Moldova'da) ile iş birliğini derinleştirmek, askeri yeteneklerini ve dayanıklılıklarını arttırmaya gidecekler. Bu ülkelerin NATO üyeliğine gelince, bu NATO kapasitesinin artmasına neden olabilir (askeri üs, liman, lojistik ve altyapı). Ancak bu Rus müdahalesi veya diğer provokasyon riskler de içerebilir. NATO'nun görevleri, AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikaları Güçlendirilmesi için Küresel Güvenlik Stratejisi Varşova'daki NATO Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Bu yeni yaklaşıma dayanarak, gelecekte NATO ve AB'nin Karadeniz ortak ülkelerinde ortak faaliyetleri teşvik etmesi beklenmektedir.²⁷²

²⁷¹ Bora Kaynak, "Putin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası (2000-2015)", Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016. s. 84-86.

²⁷² Gaha Gogolaşvili, "Avrupa Birliğinin Karadeniz Politikası ve Genişlemesi", *Georgian Foundation For Strategic And International Studies*, 2018, s. 12-14.

Batı bölgede Rusya'nın askeri varlığını tehdit olarak görmekte. Rusya'nın son yıllardaki saldırganlığı ise NATO genişlemesi ve ABD'nin çevreleme politikasına bir tepkidir. Aslında Rusya "sıcak denizler"de varlığını genişletmek ve canlandırmanın peşindedir. Akdeniz'deki Rus donanması Kırım'daki Sivastopol deniz üssü tarafından beslenmektedir. Aslında Karadeniz ve Kafkasya bölgelerinde bir Soğuk Savaş başlamış durumundadır.

Gürcistan'ın NATO kapsamındaki ISAF Aralık 2014'te sona erdi. Gürcistan ayrıca NATO'nun denizlerde terörle mücadele programında da yer aldı. Ekim 2016 tarihinde Akdeniz'deki Deniz Koruyucu Operasyonu'na katıldı. Gürcistan NATO Müdahale Gücü'ne (NRF) daha fazla katkıda bulunuyor. 2019 NATO-Gürcistan ortak askeri tatbikatı yapıldı ve yeni bir Personel Eğitim Merkezi kurularak yeni eğitimler başlatıldı. 1000 kişilik kapasiteli ve 40'tan fazla eğitim etkinliğinin yapılabileceği Savunma Okulu 2016'da açıldı. Temmuz 2016 tarihinde NATO-Gürcistan iş birliğini yoğunlaştırmak için daha ileriye yönelik adımlar atıldı. Bunlar eğitim öğretim için daha fazla destek sağlanması, stratejik iletişim, hava savunması ve hava gözetiminin gelişmesine yönelikti.²⁷³ NATO tarafından Gürcistan ordusunun eğitilmesi, güvenlik ve savunma kapasitesinin artırılması için çeşitli eğitim programları hız kazanmış durumundadır.

NATO-Gürcistan Komisyonu (NGC) siyasi istişareler amacıyla kurulmuş olup Gürcistan ile NATO arasındaki pratik iş birliğini denetliyor. Temmuz 2018'de NATO'nun Devlet ve Hükûmet Başkanları toplantısında Gürcistan adına yeni bir deklarasyon kabul edilmiştir. 2008'den bu yana her yıl NATO Gürcistan'ın reformlarla ilgili büyük destek sağlamaktadır. Tiflis'teki NATO İrtibat Bürosu (NLO) Gürcistan Hükûmeti ile irtibatı sağlıyor. Aynı zamanda STK'larla da iletişimi sürdürüyor, kamu diplomasisini destekliyor ve Gürcistan'a yardım ediyor. NATO-Gürcistan iş birliğinin temel amaçlarından biride kendi güvenliğini sağlama ve NATO güçleriyle yan yana çalışabilme yeteneğini güçlendirmektir. 2014 Galler Zirvesinde Müttefik Devlet ve Hükûmet Başkanları tarafından NATO-Gürcistan paketi onaylanmıştır. Gürcistan'da NATO üyesi devletlerinden 40 asistan ve uzman 14 farklı çalışma alanında danışmanlık

²⁷³ NATO-Georgia relations, *Public Diplomacy Division (PDD) – Press & Media Section*, December 2017, www.nato.int/factsheetswww (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)..(ato.int/factsheets)

hizmeti vermektedir. Gürcistan'a lojistik, istihbarat paylaşımı, güvenli iletişim, satın alma, havacılık, hava savunma, özel kuvvetler, deniz güvenliği, askeri polis, siber savunma, stratejik iletişim, karşı hareketlilik ve kriz yönetimi gibi alanlarda eğitim verilmektedir.²⁷⁴ Gürcistan silahlanma konusunda yardım talebinde bulundu (özellikle uçaksavar ve tanksavar sistemler).²⁷⁵

Son yıllarda Gürcistan NATO tatbikatlarına ev sahipliği yapmaktadır. Çevik Ruh Eylül 2018'de ve Noble Partner 2018 yılının ortalarında dördüncü kez Gürcistan'da yapıldı. Nobel Partner tatbikatına 13 NATO üyesi ve NATO ortağından oluşan 3000'den fazla asker katıldı. Tatbikat 2017'de olduğu gibi, ABD tankları, nakliye uçakları ve Alman zırhlı araçlarını içeriyordu. Buna benzer bir diğer askeri tatbikat 2017'de Gürcistan, Türkiye ve Azerbaycan'ın katıldığı Kafkas Kartalı tatbikatı idi.²⁷⁶ Tüm bu yapılan askeri tatbikatlar bölgede güvenliği sağlamak, Rusya tehdidine maruz kalan ülkelerin savunma yeteneğini geliştirmek ve Rusya'ya karşı caydırıcı hamleler yapmayı amaçlıyor. Sonuç olarak Gürcistan NATO'ya üye olma yolunda istikrarlı ilerliyor, bu kapsamda yaptığı reformlarda başarılı bulunmakta, üyelik konusunda ve diğer konularda ABD'nin tam desteğini almaya devam ediyor.

3.4. Avrupa Birliği

AB'nin Gürcistan ile ilişkileri Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra başlamıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine, aynı zamanda komşu Azerbaycan ve Ermenistan'da dahil TACIS programı kapsamında Gürcistan'da teknik yardım almıştır.²⁷⁷ 1993'te ekonomik, insani ve teknik yardımda bulunmuştu. 2004'de kadar yardımın tutarı 420 milyon Avroyu bulmuştur.²⁷⁸

²⁷⁴ NATO-Georgia relations, *Public Diplomacy Division (PDD) – Press & Media Section*, October 2019, www.nato.int/factsheetswww (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2109).

²⁷⁵ Khelashvili, George and Macfarlane, S. Neil, "The Evolution of US Policy towards the Southern Caucasus", *Uluslararası İlişkiler*, Volume 7, No 26 (Summer 2010), p. 105-124. s.121

²⁷⁶ Alexandra Kuimova and Siemon T. Wezeman, *Georgia and Black Sea Security*, Sweden, Stockholm International Peace Research Institute, 2018, s.9-10

²⁷⁷ Ülviyye Aydın, "Abhazya VE Güney Osetya Sorunu: Avrupa Birliği – Gürcistan İlişkilerinin "İstenmeyen" Gündemi", 11-55, Editör: Uğur Burç Yıldız, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları Abhazya ve Güney Osetya, Batı Sahra, Dağlık Karabağ, İsrail-Filistin ve Transdinyester*, Detay Yayıncılık, Ankara 2016, s. 32.

²⁷⁸ Sanem Özer, "Bağımsızlık Sonrası Gürcistan-Avrupa Birliği İlişkileri", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 15 (Güz 2007), (ss. 109-148) s. 139.

AB'nin TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) isimli projesinde ve Hazar enerji rezervlerinin Avrupa ve Asya pazarlarına ulaştırılmasında Gürcistan ayrıca öneme sahipti. Yine AB'nin diğer önemli eski tarihi İpek Yolun'u canlandırmak amaçlı oluşturduğu TRACECA (Kafkasya-Asya-Avrupa Ulaşım Koridoru) ve INOGATE (Avrupa Petrol ve Doğalgaz Uluslararası Ulaşımı) gibi bölgesel projelerde yer almış ve işbirliği yaparak Avrupa Birliği'yle ilişkileri geliştirmiştir.²⁷⁹ AB'nin eski Sovyet Cumhuriyetleri için yapmış olduğu insani ve teknik yardımlarda, bölgenin ticari güzergâh olarak kullanılmasında ve enerji taşımacılığı projelerinde Gürcistan yer almıştır.

1995'ten beri Gürcistan AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nden (GSP) ve 2005 yılında Gürcistan, yeni Sürdürülebilir Kalkınma ve İyi Yönetişim için Özel Teşvik Düzenlemesi Tercihler Sisteminden faydalanmıştır. 22 Nisan 1996 tarihinde Lüksemburg'da AB-Gürcistan Ortaklık ve İş birliği Anlaşması imzalandı ve Temmuz 1999 tarihinde yürürlüğe girdi. Bunun ardından AB-Gürcistan İş birliği Konseyi, AB-Gürcistan İş birliği Komitesi, AB-Gürcistan Parlamenter İş birliği Komitesi, Siyasi ve Güvenlik Komitesi ve AB-Gürcistan İş birliği Alt Komiteleri kurularak yıllık toplantılar yapmaktalar. 7 Temmuz 2003'te AB Güney Kafkasya Özel Temsilcisini atadı. 17 Şubat 2004 tarihinde Gürcistan Hükûmeti, Avrupa ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonu için Devlet Bakanı görevini başlattı. 2004 yılında AB, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında Gürcistan için bir Hukuk Misyonu Kuralı başlattı. Misyon Gürcistan adalet sisteminde ve ceza sisteminde acil sorunların ele alınması ve reform sürecinin başlatılmasına desteği amaçlamaktaydı. Görev 2005 yılında tamamlandı. 14 Haziran 2004'te Gürcistan, AB Konseyi'nin kararına dayanarak Avrupa Komşuluk Politikasına katıldı. 14 Kasım 2006'da AB-Gürcistan Eylem Planı kabul edildi. Rusya-Gürcistan savaşına cevap olarak, 1 Eylül 2008 tarihinde acil AB zirvesi toplandı. 15 Eylül 2008'de Gürcistan'daki AB İzleme Misyonu 1 Ekim 2008'de faaliyete başladı. 25 Eylül 2008'de AB Konseyi, AB Güney Kafkasya ve kriz için Özel Temsilci atanmıştır. 22 Ekim 2008'de AB ve Dünya Bankası (DB) tarafından düzenlenen Gürcü Bağış Konferansı Brüksel'de toplandı. Üye ülkeler ve uluslararası bağış kuruluşları Gürcistan'ı 2008-2010 döneminde desteklemek için 4,5 milyar dolar vaadinde bulundu.

²⁷⁹ Özer, *a.g.e.*, s.116-118.

Nisan 2009’da AB-Gürcistan siyasi diyalogu içinde AB-Gürcistan İnsan Hakları Diyalogu birimi kuruldu. Toplantılar yıllık olarak yapılmaktadır. 7 Mayıs 2009’da Prag Zirvesi’nde Dogu Ortakligi Girişimi’ne katıldı. 2011 yılında Avrupa Birliği Güney Kafkasya ve Kriz Özel Temsilcisi atandı. Gürcistan-AB arasında ilişkilerde hızlı gelişen iş birliğini görmekteyiz. Kısa zaman içinde karşılıklı temsilciler atanmasını ve daha sonra Gürcistan Avrupa-Atlantik entegrasyonu için Devlet Bakanı bile görevlendirmiştir.

Abhazy ve Güney Osetya’nın Rusya tarafından tanınmasının akabinde bölgede AGİT ve UNOMIG yetkililerinin görevi de sona ermiştir. EUMM bölgedeki durumu gözlemleyen tek uluslararası kurum olarak kalmıştır. Aslında çatışan taraflar sorunun çözümünde Avrupa Birliği’nden daha çok beklentileri var. Gürcistan ve AB arasında sadece etnik çatışmaların dışında siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki iş birliği var. Gürcistan’a yapılan reform programları, tarım, adalet, bölgesel kalkınma, finans destekler vb. gibi Avrupa Birliği’nin yardımları devam etmektedir.²⁸⁰ Tüm alanlarda Gürcistan’a AB’nin yardımları devam etmekte ve reformlar yakından takip edilmektedir.

“Gürcü Hayali” ile Kremlin arasındaki diyalog olasılığı Batı tarafından eleştirildi. Eski hükümetin bazı üyelerinin yeni iktidar tarafından tutuklanması, Batı tarafından Gürcistan demokratikleşme yolunda geriye doğru adım atıyor şüphelerini doğurdu. 2013’ün sonundan önce Washington, Gürcistan’daki güç değişiminin Rus senaryosuna göre gerçekleştiğini düşünüyordu. Ulusal Hareket iç politikaya ve dış politikaya müdahale ederek yeni hükümetin işini zorlaştırmaya çalışıyordu. Yeni hükümetin, Batı’nın siyasi ve diplomatik çevreleriyle ilk başlarda temasları bulunmadığından iyi ilişki kuramamıştır. Diplomasi, kamu politikası ve yurtdışında lobicilik konularında hiçbir deneyime sahip değildiler. Yeni başbakan milyarder Bidzina İvanişvili’nin iş kariyerini Rusya’da kurmuş olması Batı tarafından Rus yönlü bir iktidarın başa geldiği tartışmalarını doğurmuştu. Rusya ile ilişkileri normal olmaması, ülkeler arasındaki ilişkilerde çözülmemiş çok fazla sorunun varlığından kaynaklanıyor.²⁸¹ ABD bile ilk başlarda yeni iktidarın hakimiyete gelmesinin, Rusya’nın bir senaryosu olduğunu

²⁸⁰ Eyüp Aygün, *a.g.e.*, s. 75.

²⁸¹ Revaz Koyava vd., *a.g.e.*, s. 34.

düşünmüştür. Böyle anlaşılmasında Saakaşvili'nin başında bulunduğu Ulusal Harekât partisinin, yeni hükûmetin başında bulunan İvanişvili'ye karşı suçlamalarının büyük etkisi olmuştur. “Gürcü Hayali” Batı'yı ilk başlarda endişelendirmiş ancak daha sonra ilişkileri kaldığı yerden devam ettirerek geliştirmişlerdir.

Ayrıca iki ülke arasındaki sorunlu ilişkiler uluslararası düzeyde de kendini gösteriyordu. Gürcü temsilcilerinin uluslararası örgütlerdeki ve uluslararası forumlardaki konuşmaları ve açıklamaları, Rusya'ya göre daha az agresifti. Bazı uzmanlara göre Gürcistan hükûmeti Rus işgal meselesini uluslararası düzeyde daha kararlılık göstermiyordu. Çünkü Rusya ile ilişkilerde ilerleme olduğu izlenimini vermeye çalışıyordu. Başbakanlık Dış Politika Danışmanı Tedo Japaridze: “Rusya ile ilişkilerin normalleşmesi, Batılı ortaklarımızın sorunlarımızı çözmede daha fazla yer almalarına yardımcı olacak. Ancak bu Gürcistan'ın uluslararası gündemden düşeceği anlamına gelmez. Aksine, bu diyalog daha yoğun hale gelmelidir. Sorunlarımız daha geniş, kapsamlı ve küresel bağlamda ele alınmalıdır. Batılı liderlerin çoğu Gürcistan hükûmetinin başlattığı normalleşme politikasını memnuniyetle karşıladığı ve memnuniyetle sürdürdüğü söylenebilir. Örneğin 23 Ekim 2013 tarihinde kabul edilen Avrupa Parlamentosu kararı Avrupa Birliği'nin mevcut entegrasyon sürecini sürdürürken, Gürcistan'ın entegrasyon yolunda ilerlemesini sürdürmek için Rusya ile olan gerilimi azaltılmasını istedi”.²⁸² Gürcistan Rusya ile ilişkilerin iyiye doğru gittiği izlenimi vererek, böylece Batı'dan daha çok faydalanmayı düşünüyordu. Zaten AB'de Rusya ile Gürcistan arasındaki sorunların barışçıl çözülmesinden yanaydı.

30 Kasım 2009'da Brüksel'de Mobilite Ortaklığı ile ilgili ortak bildirim imzalandı. Mobilite Ortaklığı çerçevesinde AB-Gürcistan iş birliği resmi olarak 16 Şubat 2010'da başlatılmıştır. 17 Haziran 2010'da AB ile Gürcistan arasında Vize Kolaylaştırma Anlaşması imzalandı. 15 Temmuz 2010'da Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi dahil olmak üzere AB-Gürcistan Birliği Anlaşması müzakereleri başlatıldı. 2 Aralık 2010'da Brüksel ile AB ile Gürcistan arasında Ortak Havacılık Alanının kurulmasına ilişkin kapsamlı hava taşımacılığı anlaşması imzalandı. 1 Nisan 2012'de yürürlüğe giren AB ile Gürcistan arasında "Tarım Ürünlerinin ve Gıda Maddelerinin Coğrafi Endikasyonlarının Karşılıklı Olarak Tanınması ve Korunması" konulu anlaşma 1 Nisan

²⁸² Revaz Koyava vd., *a.g.e.*, s. 37.

2012’de yürürlüğe girdi. 4 Haziran 2012’de AB ile Gürcistan arasında vize serbestleştirme diyalogu başlatıldı. Vilnius Zirvesi’nde AB ve Gürcistan arasında 29 Kasım 2013 tarihinde, Gürcistan’ın AB liderliğindeki kriz yönetimi operasyonlarına katılımına ilişkin Çerçeve Anlaşma imzalandı. AB Konseyi, AB-Gürcistan Ortaklık Anlaşmasının onaylanma prosedürlerini tamamlama kararı aldı. 23 Haziran 2016’da AB ile Gürcistan arasında gizli bilgi alışverişi Anlaşması Brüksel’de imzalandı. 1 Temmuz 2016 tarihinde AB ve Gürcistan arasındaki Ortaklık Anlaşması tamamen yürürlüğe girmiştir. 11 Ekim 2017’de ilk yüksek düzey AB-Gürcistan Stratejik Güvenlik Diyalogu Tiflis’te gerçekleşti. 20 Kasım 2017’de, 2017-2020 dönemi için gözden geçirilmiş bir Gürcistan Gündemi kabul edildi. 21 Kasım 2018’de Avrupa Komisyonu üyeleri ve Gürcistan Hükûmeti arasında ilk üst düzey toplantı Brüksel’de yapıldı.²⁸³

Avrupa Komisyonu Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü desteklediğini, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının barış yoluyla çözülmesini, çatışmalar esnasında yerlerinden edilmiş ve zarar görmüş olan insanların hayat koşullarının iyileştirilmesini ve taraflar arasında tekrardan güvenin inşasına destek verdiğini açıklamıştır.²⁸⁴ Daha önce de belirtildiği gibi, AB sorunların barışçıl yollarla çözülmesinden yanadır ve bu doğrultuda her türlü desteği sağlamayı açıklamıştır.

AB ve Gürcistan arasında TACIS Ulusal Eylem Programı, TACIS Bölgesel Programı, İstisnai Finansal Destek, Gıda Güvenlik Programı, Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonu, ECHO İnsani Destek, Gürcistan’ın Güvenli ve İç Çatışmaların Çözümüne Yönelik AB Desteği, Sivil Toplum, Demokrasi, İnsan Hakları, Yüksek Öğrenim Programı – TEMPUS, IBPP Kurum İnşası Partnerlik Programı, Gürcistan İçin ENPI Ulusal Ödenek Programı, ENPI Doğu Ulusal ve Bölgesel programı, ENPI Bölgeler Arası Programı, ENPI Sınır Ötesi İşbirliği, Komşuluk ve Partnerlik Programı, ENPI Tematik Programları gibi projeler çerçevesinde iş birliği yapılmıştır.²⁸⁵

²⁸³ <http://www.mfa.gov.ge>

²⁸⁴ H. Onur Değirmenci, Güvenlikleştirme Perspektifinden Avrupa Birliği’nin Güney Kafkasya Politikası, T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, , 2012, s. 93.

²⁸⁵ Nefin Çakır, *Komşuluk Politikası Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Gürcistan Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 20-25.

AB'nin Komşuluk Politikası çerçevesinde Gürcistan için hazırlanmış olan eylem planında şu konulara yer verilmiştir: Yargı reformu, hukukun üstünlüğü ve devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması, demokratik kurumların güçlendirilmesi ve insan haklarına saygı. Yatırımların artırılması, özelleştirme programının etkin biçimde uygulanması ve yolsuzlukla mücadele edilmesi. Ekonomik kalkınmanın sağlanması, fakirliğin azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması. Yargı, güvenlik ve sınır denetimi ile ilgili konularda iş birliği. Bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi, çatışmaların barışçıl olarak çözülmesi, dış politika ve güvenlik konusunda iş birliği, taşıma ve enerji vs. alanlarda iş birliği yapılmıştır.²⁸⁶ AB'nin talep ettiği ve dayattığı reform programları adeta Gürcistan'ın devlet kurumlarında devrim yapmış niteliktedir.

AGİT tarafından belirtilen eksikliklerin ele alınması gerekmektedir. Adalet sektörünün reformunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir, ancak ilerlemeyi pekiştirmek ve hukukun üstünlüğünü korumak için önemli zorluklar devam etmektedir. Yargı reformları, hakimlerin atanması sürecinde şeffaflığa ve hesap verilebilirliğe özel dikkat gösterilmelidir. Ulusal mevzuattaki olumlu değişikliklerin, insan haklarının korunması ve ayrımcılıkla mücadele eylemlerinin etkin bir şekilde uygulanmasının yanı sıra kadına yönelik şiddeti önleme ve mücadele etmek gerekiyor. İhracatı teşvik etmek ve AB ile Gürcistan arasındaki ticaret dengesini iyileştirmek için daha fazla çaba gösterilmesi gerekiyor. Gürcistan'daki yatırım ortamının iyileştirilmesine ilişkin daha ileri yapısal reformlar yapılmalıdır. Gürcistan bölgedeki AB'nin önemli ortağı olarak konumunu güçlendirdi. AB Komisyonu Üyeleri ile Gürcistan Hükûmeti arasında 21 Kasım 2018 tarihli Yüksek Düzeyli Toplantıda kabul edilen kararlar ikili ilişkiyi daha da yönlendirecektir. Toplantıda, ekonomi ve ticaret alanlarında özellikle birtakım eylemler kabul edildi. Eğitim, araştırma, kültür, adalet ve iç güvenlik alanındaki ilişkiler daha da ileriye taşınmış oldu.²⁸⁷ Yukarıda AGİT'in tavsiye niteliğindeki önerileri Gürcistan'ın demokratikleşmesinin pekişmesi için yapılması gereken önemli unsurlardır. Reformlardaki başarılı ilerlemenin yanı sıra bu eksiklerin tamamlanmasında büyük fayda vardır.

²⁸⁶ Ersin Tayfun, *AB'nin Güney Kafkasya Enerji Politikası ve Türkiye*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018, s. 71.

²⁸⁷ Association Implementation Report on Georgia, *European Commission*, Brussels, 2019, s. 18-19.

3.5. Türkiye

Türkiye Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. Dönemin Dışişleri bakanı Hikmet Çetin 21 Mayıs 1992 tarihinde Tiflis'e resmi ziyarette bulunarak birçok ikili anlaşmalar imzalamıştır. Hemen ardından 30 Temmuz 1992 tarihinde Cumhurbaşkanı düzeyinde Süleyman Demirel Gürcistan'a ziyaret gerçekleştirmiş ve iki ülke arasında "Dostluk ve İyi Komşuluk" anlaşması imzalamıştır.²⁸⁸ Eduard Şevardnadze ise karşılık olarak 1994'te Türkiye'ye resmi ziyaret yapmıştır. Bunun ardından 1995'de Başbakan Tansu Çiller Tiflis'e resmi ziyarette bulundu.²⁸⁹ İki ülke arasında peş peşe yapılan üst düzey ziyaretler, ikili ilişkilerin ve iş birliğini pekişmesine olumlu katkısı olmuştur.

Gürcistan'ın stratejik konumu onu Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının taşınmasında ve ulaşımda transit ülkeye dönüştürmektedir.²⁹⁰ Gürcistan'ın Güney Kafkasya'da yerleşmesi ve "Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney" arasında jeostratejik geçiş bölgesinde olması açısından Türkiye için çok önem arz etmektedir. Sovyetler dağıldıktan sonra Gürcistan diğer devletler gibi bağımsızlığını kazandı. Gürcistan'ın Türkiye için önemi Azerbaycan ve Orta Asya ile bağlantı kurma açısından gittikçe daha da artmıştır. Türkiye Kafkasya bölgesinin ve Gürcistan'ın istikrar ve refahının devamından yanadır.²⁹¹ Gürcistan'ı Güney Kafkasya'daki konumu bazında değerlendirirsek, Türkiye'nin güvenliği açısından önemlidir. Gürcistan'daki etnik çatışmalar ve savaşlar doğrudan Türkiye'ye olumsuz yansımaktadır. Türkiye Gürcistan'da ve bölgede meydana gelecek siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan etkilenmektedir.

Sovyetlerden sonra Rusya etnik sorunları kullanarak Gürcistan'ın iç işlerine müdahale etmiştir. Ancak Türkiye'nin Gürcistan'da var olan Müslüman ve Türk kökenli akraba toplulukları kullanma gibi bir avantajı varken asla bunu kullanmamış, her zaman Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemiş ve istikrarlı bir yapıya sahip olması için

²⁸⁸ Yelda Demirağ, "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 7, Güz 2005), (ss 125-155) s. 127-128.

²⁸⁹ Yevgeniya Ovsiyenko, *a.g.e.*, s. 133-135.

²⁹⁰ Mamuka Komahia, "'Yeni Büyük Oyun' Merkezi Asya'da: Hazar Enerji Resurslarının Taşınması Mücadelesi", *Georgian Foundation For Strategic And Studies*, Sayı 97, 2018, s. 12.

²⁹¹ Hakan Kantarcı, *a.g.e.*, s. 150.

yardım etmiştir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye'de Gürcülerin, Gürcistan'da ise Türk ve Müslüman varlığından rahat bir şekilde bahsedebilmemiz, aslında iki ülke arasındaki güçlü bir ilişkininde göstergesi, bu her iki ülke için bir zenginlik ve ilişkilerde kuvvet kaynağıdır ifadeleri aslında Türk devletinin de resmi bakışının ifadesini gösterir. 1992 itibaren imzalanan birçok alanda, ticaretten askeriye kadar anlaşmalar vardır. Türkiye'nin ekonomik yardımlar vs. ilişkilerin önemini göstermektedir. 1994'da Güvenlik ve 1997'de Askeri Anlaşma kapsamında Türkiye Gürcistan ordusunu eğitmesi ve yaptığı askeri yardımları önemli paya sahiptir.²⁹² İki toplum arasındaki tarihi, dinsel, etnik ve kültürel bağların var olması ilişkilerin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır. Türkiye her zaman Gürcistan'ın yaşadığı sorunlarda yanında olmuş ve kalkınması için ekonomik yardımlarda bulunmuş, Askeri Anlaşma kapsamında Gürcistan ordusunun eğitilmesine yardım etmiştir.

Gürcistan Haziran 1997 tarihinde Türkiye ile ilk Savunma İş birliği Anlaşması'nı imzaladı. Ankara Gürcistanlı askerler, jandarma ve sınır devriyeleri için eğitim verdi. Yine 1999'da Gürcistan-Türk askeri iş birliği anlaşmaları imzalandı, üst düzey birkaç Türk askeri yetkilisi Tiflis'i ziyaret etti. Bu anlaşmaya göre, Türk tarafı, Gürcistan ordusuna beş yıllık bir süre boyunca mali ve teknik yardım sağlamanın yanı sıra, Türkiye'deki Gürcü askeri personeline yönelik eğitim vermeyi taahhüt ediyordu. Türkiye Gürcü askeri eğitim tesislerini modernize etmesine de yardımcı olmuştur. Türkiye'nin desteğiyle, Tiflis'te yeni bir askeri okul açıldı ve Gürcistan'ın farklı şehirlerinde eğitim merkezleri kuruldu. Ayrıca, Türk ordusu, Gürcistan'ın Marnueli Hava Üssü'nün modernizasyonunu 2001 yılında tamamladı. Gürcü askerleri, Türk askeri okullarında düzenli olarak eğitim alıyor. Bu nedenle Türkiye, Gürcistan silahlı kuvvetlerini eğiterek ve donatarak ve aynı zamanda ortak askeri tatbikatlar yaparak güçlendirme konusunda çok önemli bir rol oynamaktadır.²⁹³ Savunma alanında yapılan iş birliği, Gürcü ordusunun yetiştirilmesi ve askeri tesislerin modernizasyonu konusunda gösterdiği yardımlar Türkiye'nin Gürcistan'ın gelişmesi için verdiği desteklerdir.

²⁹² Ramazan Öztürk, *2001 Yılı Sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikasının Bölgedeki ABD- Rusya Rekabetine Etkileri*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2011, s. 94-96.

²⁹³ V.Modebadze, F.M. Sayın& R. Yılmaz, "Georgian – Turkish Relations since the Breakdown of Soviet Union", Çankırı Karatekin University *Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences*, Bahar/Spring 2014 Cilt 4, Sayı 1, (ss. 359-369) s. 366-367.

İlk başlarda Gürcistan Türkiye'nin Müslüman Acarlar ve Abhazlar ile tarihi, kültürel ve dinsel bağlarından dolayı tedirgin olmuş ancak Türkiye'nin iyimser yaklaşımını görünce bu endişeden vazgeçmiştir. 1992'de yapılan anlaşmaya göre her iki ülke birbirinin toprak bütünlüğünü destekleyeceğini ifade etmişlerdir. Türkiye Gürcü-Abhaz çatışmasının barışçıl yollarla çözülmesinden yana olmuş ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Çatışmalar esnasında her iki tarafa da insani yardımda bulunarak barışa katkıda bulunmuştur. 2003'de iki ülke arasında patlama yapan ekonomik ilişkilere ek olarak, Hazar enerji kaynaklarının taşınmasında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatları Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde adeta bir dönemi başlatmıştır.²⁹⁴ Önceleri iki taraf arasında başlayan iyi komşuluk ilişkileri daha sonra önemli gelişmelerle beraber ilişkilerin seyrini stratejik ortaklık düzeyine yükseltmiştir.

Güney Osetya ve Abhazya çatışması Türkiye'yi rahatsız ediyor. Ağustos 2008 Savaşında Rusya'nın Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygı duymasını ve Rusya'nın askeri müdahalesini durdurmasını istemişti. Türkiye acil insani yardım göndermiş ve mülteciler için 100 ev inşa etmiştir.²⁹⁵ Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde açıklamada bulunarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne desteklemiştir. Hatta dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan bizzat Tiflis'e ziyaret yapmış, savaşın getirdiği zararların karşılanmasıyla ilgili Türkiye'nin yardımda bulunacağını bildirmiştir. Rusya'yı kendi ulusal egemenliği, siyasi ve toprak bütünlüğü için tehdit olarak gören Gürcistan Türkiye üzerinden ABD ve NATO'yla iyi ilişkiler kurmak istemiştir.²⁹⁶ Türkiye, Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya iç savaşlarını kışkırtan Rusya'ya karşı, her zaman Gürcistan'ın uluslararası arenada toprak bütünlüğüne, egemen devlet olmasına, siyasi istikrar ve birliğini sağlamasını, çıkarlarını savunmuş ve desteklemiştir. Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'da askeri varlığı Türkiye'yi rahatsız etmektedir. Aynı zamanda Türkiye Gürcistan'ın AB ve NATO'yla olan ilişkilerini desteklemiş ve taraflar arasında adeta köprü rolünü oynamıştır.

²⁹⁴ Duhan Kalkan, *a.g.e.*, s. 152-154.

²⁹⁵ Bülent Aras, Pınar Akpınar, "The Relations between Turkey and the Caucasus", *Perceptions*, Autumn 2011, Volume XVI, Number 3, (ss. 53-68), s.63

²⁹⁶ Elnur Cemilli vd., *a.g.e.*, s. 27.

Türkiye Gürcistan'ın Batıya yakınlaşmasından yana olmuştur. NATO üyesi olan Türkiye, Gürcistan ordusunu NATO'nun Barış için Ortaklık Programı kapsamında eğitmiştir. Türkiye'nin Gürcistan politikasını, var olan Kafkasya politikası ve onun bir diğer kolu olan Karadeniz Güvenlik politikasından asla ayrı düşünemeyiz.²⁹⁷ Dönemin Gürcistan Savunma Bakanı Alasani bir konuşmasında Türklerin Gürcistan'ın NATO'ya üye olma konusunda gösterdiği çabasından dolayı çok memnun olduklarını söylemiştir.²⁹⁸

Bölgede kurulan Türkiye ve Azerbaycan stratejik ittifakına Gürcistan da sıcak bakmıştır. Zaten Batıyla artan askeri ve teknik iş birliği neticesinde Türkiye ile olan ilişkileri gittikçe daha da artmıştır. Gürcistan'ın jeopolitik avantajı onun için enerji alanında yeni bir sayfa açarak Türkiye ve Azerbaycan'la yeni bir iş birliği fırsatı yakalamıştır.²⁹⁹ Son yıllar savunma sanayisi alanında Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan üçlüsünün iş birliği çok dikkat çekmektedir. Savunmayla ilgili yapılan üçlü zirvede dönemin Gürcistan Dışişleri Bakanı Grigol Vaşadze bunun kimseye karşı olmadığını, barış amaçlı diğer bölge ülkeleriyle de iyi ilişkiler kurmak istediğini ifade etti.³⁰⁰ İki ülke arasında gelişen ilişkiler yeni iş birliği fırsatları doğurmuştur. Son yıllarda dikkat çeken bir diğer önemli gelişme Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan üçlüsünün savunma alanında yapmış olduğu iş birliğinin bölgede istikrar ve barışın temin edilmesine yönelik olmasıdır.

Bölgedeki zengin tarihi, kültürel, dinsel ve etnik bağlarıyla Türkiye'nin uzun aradan sonra Güney Kafkasya'ya döndüğünü görmekteyiz. Türkiye Güney Kafkasya'da uzun zamandır kayıp olan etkisini yeniden tesis ederek bölgede yükselen bir güçtür. Türkiye'nin başını çektiği Gürcistan ve Azerbaycan arasındaki iş birliği her gün gittikçe daha da gelişmektedir.³⁰¹ Bölgeye geri dönüş yapan Türkiye, Güney Kafkasya'da caydırıcı bir güç olarak barışın da koruyucusudur diyebiliriz.

²⁹⁷ Kamer Kasım, *a.g.e.*, s. 113-114.

²⁹⁸ Eugene Kogan, "Georgian-Turkish Relations: Beyond the Headlines", *Georgian Foundation for Strategic and International Studies*, 2015, s. 5.

²⁹⁹ Hakan Kantarcı, *a.g.e.*, s. 135.

³⁰⁰ Mitat Çelikpala ve Cavid Veliyev, "Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği", *Center For International And European Studies*, 2015, s. 18.

³⁰¹ Michael Hikari Cecire, "The Merchant Hegemon: Georgia's Role in Turkey's Caucasus System", *Konrad-Adenauer-Stiftung*, Tiflis, 2013, s.111-112.

“Gürcü Hayali” hükûmetinin politikasını İvanişvili belirlemiştir. Bir diğer dikkat çekecek nokta ise, Rusya’yla kopma noktasındaki ilişkileri tamir edeceğine dair İvanişvili’nin söylemleriydi. Bu söylemler komşu Türkiye’de tedirginlik yaratmıştır. 2008 Rus-Gürcü Savaşı’nda Türkiye devleti Gürcistan’a her türlü desteği vermiştir; bundan dolayı Türk-Gürcü ilişkileri komşuluk ilişkilerinden ziyade artık ortaklık ilişkilerine dayanmaktaydı. “Gürcü Hayali”nin ilk başlarda Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesine soğuk yaklaşması Türkiye’yi endişelendirmiştir.

Türkiye’nin eski Dışişleri Bakanı ve Başbakanı Ahmet Davutoğlu yazdığı “Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu” adlı kitabında Güney Kafkasya’yı üç jeopolitik etki alanı olan “yakın kara havzası”nda değerlendirmiştir. “Yakın deniz havzası”nda ise Karadeniz’in önemine dikkat çekmiştir. Bu önemli etkenleri göz önünde bulundurursak Gürcistan Türkiye için ne kadar önemli olduğunu şahit oluyoruz.

Türkiye açısından Gürcistan’ın bir diğer jeopolitik önemi bölgedeki stratejik ortaklarıyla transit ülke konumunda olmasıdır. Türkiye’nin Türk devletlerle kara bağlantısının olmaması, lojistik taşımacılık ve Hazar enerji kaynaklarının taşınmasında Gürcistan kapı rolünü oynamaktadır. Bu gibi sebeplerden dolayı Türkiye Gürcistan’ın tekrar Rusya’nın kontrolü altına girmesini istememektedir. Aksi takdirde Türkiye güney Kafkasya ülkesi olan kardeş Azerbaycan’la kara bağlantısını, Azerbaycan üzerinden ise Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile bağlantıları kopmuş olacak.³⁰² Gürcistan’ın coğrafi ve stratejik konumu Soğuk Savaş sonrası kurulacak olan yeni dünya düzeninde ABD ve Batılı devletlerin dikkatini çekmiş, Türkiye’nin öncülüğünde Hazar ve Orta Asya’nın hidrokarbon kaynaklarının taşınması için boru hatlarının geçeceği güzergâhta değerlendirilmiştir.

Gürcistan Türkiye ile Ermenistan arasındaki çatışmaya dayalı politikalarda Türkiye’nin yanında yer almıştır. Tarihi İpek Yolu’nun yeniden işlek hale getirilmesinde Türkiye’nin önemli etkisi olmuştur. Gürcistan Rusya’dan uzaklaşarak Türkiye’ye yaklaşmıştır.³⁰³ Türkiye’nin Gürcistan politikasının bir başka önemli tarafı da Asya ve Avrupa kıtaları arasında kurulacak olan stratejik enerji ve ulaştırma koridorlarının

³⁰² Savaşı Yaşar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç: Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 215.

³⁰³ Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler*, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2006, s. 313.

kurulmasında Gürcistan'la yakın iş birliğidir. Örnek olarak 2006'dan petrol akışını sağlamaya başlayan BTC Petrol Boru Hattı, 2007'de faaliyete başlayan BTE Doğalgaz Boru Hattı, 2017'de açılan BTK demiryolu³⁰⁴ 2018'de açılışı gerçekleştirilen TANAP³⁰⁵ gibi çok önemli ortak projeler hayata geçirilmiştir. Türkiye'nin Gürcistan tarafından bölgede sosyo-ekonomik ve askeri-politik ilişkiler açısından bölgesel bir lider ve ortak bir ülke olduğu değerlendirilmiştir.³⁰⁶ Enerji hatlarının Gürcistan güzergahından geçmesinde Türkiye'nin büyük rolü ve ülkenin kalkınmasında önemli katkısı olmuştur. Böyle büyük projeler uluslararası arenada Gürcistan'ın saygınlığını ve güvenliğini artırmıştır. Soğuk Savaş sonrası sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasitesi Türkiye'yi bölgede lider ülke konumuna taşımış ve Gürcistan tarafından bölgede dengeleyici bir güç olarak değerlendirilmiştir.

Gürcistan'la tarihi bağlarının ve kültürel ilişkilerinin olması, coğrafyayı yakından tanıması, tarihi ticari ilişkilerin var olması günümüzde her iki ülkenin ilişkilerine olumlu etki etmiştir. Türkiye azımsanmayacak kadar Gürcü kökenli nüfus sahibidir. Gürcistan'da yaşayan Müslüman toplumların dinlerini rahat yaşamaları ve Stalin tarafından 1944'te yurtlarından sürgün edilen Ahıska Türklerinin geri dönüşü, Türkiye'nin Gürcistan politikasında önem verdiği konulardan biridir. Gürcistan'da Azerbaycanlı etnik azınlığı olarak tanınan Borçalı Türklerinin varlığının olması da Türkiye'nin Gürcistan politikasını oluştururken dikkat etmesi gereken önemli bir husustur.

³⁰⁴ Emre Erşen, "Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası", (ed.) Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, Emre Erşen, *Türk Dış Politikası Yıllığı*, İstanbul, SETA Yayınları 46, 2.Kasım 2016, s. 305.

³⁰⁵ <https://www.tanap.com/medya/haberler/enerjinin-ipek-yolu-tanap-acildi/> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2019).

³⁰⁶ Sergey Minasyan, "Novie Vızoıvı i Vozmojnosti Dlya Armenii i Gruzii v Kontekste Regionalnyı Bezopasnosti", *CaucasusInstitute&Republican Institute*, Tbilisi-Erevan, 2015, s. 10.

SONUÇ

Güney Kafkasya'da, Kuzey-Güney ve Doğu-Batı yollarının üzerine yer alan Gürcistan, tarih boyunca büyük devletlerin mücadelesine sahne olmuş ve büyük devletlerin yönetimi altına girmek zorunda kalmıştır. Gürcistan Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucunda 9 Nisan 1991'de tekrar bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlık Gürcistan'a fırsatlarla beraber sorunları da getirmiştir. Bu sorunların başında Abhaz ve Güney Osetya çatışmaları gelmektedir.

Abhazy'nın zaman zaman baskı politikasıyla yönetilmesi, demografik değişime uğrayarak bölgedeki Abhazların azınlık durumuna düşmesi ve Sovyetleri Birliği'nin dağılması Abhaz ayrılıkçı grupları harekete geçirerek bağımsızlığın ilan edilmesini sağlamıştır. Bunun üzerine Gürcistan, toprak bütünlüğünü korumak için Abhazy'ya ordu göndermiş ve böylece Abhaz milisleriyle çatışmalar savaşa dönüşmüştür. Bu savaşın bedeli her iki taraf içinde ağır olmuştur. Bu düşmanlık, savaşan taraflar arasında görüşmelerde öne çıkan en büyük engel olmuştur. Rusya bu çatışmayı uzun yıllar kendi çıkarları doğrultusunda Gürcistan üzerinde baskı unsuru olarak kullanmıştır. Uluslararası Örgütlerin ve Rusya'nın eşliğinde yapılan, uluslararası boyut kazanan ve yıllarca sürececek olan görüşmeler ve müzakereler ve kabul edilen kararlar Gürcü-Abhaz sorununu çözümsüz bırakmıştır. Gürcistan, Rus tehdidini önlemek için dış politikasını tamamen değiştirerek Batı'ya yönelmiştir. Ağustos 2008 Gürcistan-Rusya Savaşı sonucu Abhazy Özerk Cumhuriyeti tamamen kaybedilmiştir. Rusya tarafından Abhazy'nın sözde bağımsızlığı tanınmış, bu küçük ülke adeta Rusya'nın bir eyaleti haline gelmiştir.

Güney Osetya'nın Tiflis yönetimine bağlı olması tarihi süreçte hep memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Rusya, Abhazy örneğinden farklı olarak Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşme isteğine olumlu bakmamıştır. Çünkü ileride birleşik bir Osetya Cumhuriyeti bağımsızlık talebinde bulunursa bu Rusya'nın federal yapısına ve toprak bütünlüğüne tehlike doğuracaktır. Yine Rusya Abhazy örneğinde olduğu gibi zaman zaman Güney Osetya'yı da Gürcistan'a karşı baskı unsuru olarak kullanmış ve kendine

bağımlı hâle getirmiştir. Dondurulmuş çatışma Güney Osetya'nın işine gelirken Gürcistan yönetimi için sorun oluşturmuştur. Uzun yıllar yapılan devletler ve uluslararası görüşmelerden bir sonuç alamayan Gürcistan, Güney Osetya üzerinde tekrar egemenliğini sağlamak için Ağustos 2008'de askeri operasyon yapmıştır. Ancak askeri operasyon Rusya ile savaşa dönüşmüş ve Güney Osetya'yı Gürcistan'dan kopartılmış ve bağımsızlığını tanımıştır. Gürcistan savaş sonucu Güney Osetya Özerk Bölgesi'ni tamamen kaybetmiştir.

Acara Özerk Cumhuriyeti'nin nüfusunun çoğunluğu Müslüman Gürcülerden oluştuğu için onların Abhazlar ve Osetinler gibi bağımsızlık talepleri olmamıştır. Acara Başkanı Aslan Abaşidze 2004 seçimlerini kazanan Saakaşvili'ye tepki göstermiş ve seçimleri boykot ederek hükûmeti tanımamıştır. Bunun üzerine Saakaşvili tepkiyi ayrılıkçı hareket olarak tanımlamıştır. Tırmanan gerilim Rusya ve ABD'nin araya girmeleriyle çözülmüş ve Aslan Abaşidze ülkeyi terk etmiştir. Acara'nın yeniden Tiflis yönetime bağlanması bölgeyi turistik açıdan geliştirmiş, Batum limanı daha işlek hâle getirerek Gürcistan ekonomisine küçümsenmeyecek derecede önemli katkı yapmıştır.

Diğer önemli sorun Acara Müslümanlarına karşı dinlerinden dolayı yapılan ayrımcılığa ve hakaretlere devlet tarafından göz yumulmasıdır. Cami inşasına izin verilmemesi, okullarda öğretmenler ve devlet kurumlarında memurlar tarafından Acara Müslümanlarının mağdur duruma düşürülmesi vd. sorunlar devletin bir baskı politikası uygulaması izlenimi vermektedir.

Sovyetlerden sonra Cavaheti bölgesindeki Ermeni ayrılıkçı yapılanmaları dolaylı olarak Erivan yönetimi ve açık olarak da Ermeni diasporası tarafından desteklenmektedir. ASALA terör örgütü mensuplarının barınağı olan bölgedeki eski Rus Askeri Üssü'nde bazı Ermeni örgüt mensuplarının eğitilmesi ve silahlandırılması Gürcistan devlet otoritesinin güçsüzlüğünden kaynaklanmıştır. Bölgeyi "Büyük Ermenistan" ın bir parçası olarak gören ayrılıkçı Ermeni örgüt liderlerinin Erivan yönetimiyle sıkı ilişkileri bulunmaktadır. Zaman zaman Tiflis yönetiminden özerklik talep eden bazı örgüt mensupları Gürcistan devleti tarafından tutuklanmıştır. Gürcistan devleti eğer ciddi önlemler almazsa ileride Karabağ örneği bir olayın yaşanması kaçınılmazdır. Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'da dağıtmış olduğu Rus pasaportunu Cavaheti Ermenilerine

verecek olması, Ermeni ayrılıkçı guruplarıyla Tiflis yönetimi arasında yaşanacak olan bir çatışmada Rusya için “vatandaşlarını” koruma bahanesiyle hukuki gerekçe oluşturacaktır.

Ülke nüfusunun çok önemli yüzdesini oluşturan Borçalı Türkleri Gürcü yöneticiler tarafından hep bir baskı, yönetimden uzak tutma, tarihi ve kültürel izlerin yok edilmesi çabası, geçim kaynağı olan toprakların bölge dışına satılması vb. çok kötü uygulamalara maruz kalmaktadır. Azerbaycan sık sık Borçalı Türklerinin problemlerini dile getirmiş ve bu sorunları Gürcistan’a iletmiştir. Ancak bunlara rağmen Gürcistan tarafı hiçbir adım atmamış ve problemlere kalıcı çözüm üretmemiştir. Seçim zamanı Borçalı Türklerine devlet müdahale yaparak özgür iradelerini engellemektedir. Gürcistan’da cami yapılmasının önündeki engeller devam etmekte ve var olan camilerin statüsü sorunu çözülmemektedir. Borçalı Türklerinin tarihi yer isimlerinin değiştirilmesi, ana dillerinde eğitim veren okulların kapatılması, belediye hizmetlerinde ayrımcılığa uğramaları, siyasi karar almadan dışlanması vs. gibi önemli konular uluslararası örgütlerin raporlarında endişeyle belirtilmektedir.

Sovyetler zamanı anavatanlarından sürgün edilen Ahıska Türklerinin yıllardır süren mücadeleleri sonucu yarım milyondan, Gürcistan yönetimi tarafından sadece 1500 kişinin geri dönmelerine izin verilmiştir. Gürcistan hükümetlerinin yıllardır Ahıska Türklerinin geri dönüşüyle ilgili tutarlı ve sonuç alınabilecek adım atmaması, aslında bu konuya ne kadar isteksiz oluşunu da göstermektedir.

Sovyetlerin çöküşüne yakın Gürcü milliyetçiliği yükselmiş ve Gürcülerin üstünlüğüne dayanan bir devlet hayal edilmiştir. Gürcü milliyetçiliğinin yükselişinin Abhaz ve Oset milliyetçiliğine de etkisi olmuştur. Ülke içinde etnik çatışmaların çoğaldığı Gürcistan, aynı zamanda dış politikada da büyük sorunlar yaşamıştır. Gamsahurdiya’nın milliyetçi yönetim sistemi bir yıl içinde çökmüştür. Ancak bu politikalar var olan Abhaz ve Oset etnik milliyetçiliğini daha da ateşlemiş ve çözülmesi çok zor olan etnik savaşı başlatmıştır. Gürcistan, bağımsız devlet olarak tanınmak, devletler ve uluslararası örgütlerle ilişkiler kurmak için dış politikada aktif çaba sarf etmiştir. Rusya’nın da ilk başlarda göz yumduğu ve daha sonra Tiflis yönetimine karşı baskı unsuru olarak kullanacağı etnik çatışmalar, ülkeyi parçalanmanın eşiğine getirmiştir. Gürcistan’da

ekonomi çökmüş, rüşvet, yolsuzluk, güvenlik sorunu, etnik mensubiyetinden dolayı ayrımcılık had safhaya ulaşmış, yokluk, fakirlik, cinayetler, seyahatin riskli duruma gelmiş, kundaklama, ev baskınları artmış, kargaşa hüküm sürmüştür. Bu durumdan en fazla Borçalı Türkleri zarar görmüştür.

Ülkede istikrarı temin etmekle uğraşan Şevardnadze, bir taraftan da dış politikada önemli adımlar atarak Batı ile iş birliği sürecini başlatmış ve Batı destekli enerji projelerinde yer almıştır. Gürcistan'da Rus askeri üslerinin bulunduğu bölgelerde devletin otoritesi zayıflamıştır. Rusya'nın Gürcistan'daki askeri üslerden çekilmesi istenmiş ve bu doğrultuda anlaşma yapılmıştır. Dış politika alanında adeta devrim yaşayan Gürcistan, birçok ülkede büyükelçilik açmış, birçok önemli uluslararası örgüte üye olmuştur. Rusya tehdidi Gürcistan'ı dış politikada güvenlik arayışına itmiş, 2003'te ABD destekli olan darbe sonucu Saakaşvili yönetimi Gürcistan'ı Rusya'nın etkisinden tamamen uzaklaştırmıştır. Bu tarihten itibaren Gürcistan Batı yanlısı ve Rusya karşıtı bir dış politika izlenmiştir. Rus tehdidi Gürcistan'ı çaresiz bırakmış ve bundan dolayı düştüğü durumdan kurtulmak için çözümü Batı ile bütünleşmede görmüştür. Batı ile bütünleşmenin hız kazanması sonucu Gürcistan'da olumlu anlamda dönüşüm yaşanmıştır. Enerji hatlarının Gürcistan'dan geçmesi ve bu hatların güvenliğinin sağlanması Batı ile iş birliğinin gelişmesini hızlandırmıştır. NATO ve AB üyeliği Gürcistan dış politikasının esasını oluşturmuştur.

Saakaşvili'nin ülke içinde ve ülke dışında imajını kötü sarsan hapisanelerdeki insanlık dışı olaylar ve birçok neden, partisinin seçimleri kaybetmesine neden olmuştur. İlk başlarda Rusya yönlü gözükken İvanişvili'nin kurduğu "Gürcü Rüyası" partisi iktidara gelmiştir. Yeni iktidar Gürcistan'ın Batı yönlü dış politikasını taviz vermeden devam ettirmiştir. Parti lideri İvanişvili Gürcistan iç ve dış politikasını yıllarca belirleyen figür olarak kalmıştır. "Gürcü Rüyası" Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini sınırlamıştır ve bu yüzden dış politikada etkin olamamıştır. Gürcistan'ın 4. Cumhurbaşkanı Georgi Margvelaşvili ve 5. Cumhurbaşkanı Salome Zurabişvili dönemlerinde dış politikada, NATO ve AB ile bütünleşmede genel olarak Batı eksenli politika değişmemiştir.

Tarihsel olarak Gürcistan'da devlet geleneklerinin korunması ve şekillenmesi millileşmiş bir Ortodoks inancının kiliselerden tezahür etmesi aynı zamanda

Gürcistan'da iç içe geçmiş bir kilise-devlet yapısını ortaya çıkarmıştır. Kilisenin gayri resmî olarak hükûmetler üstü bir konuma sahip olması, kendini Gürcü devletinin koruyucusu olarak görmesi, ayrıca dış politikasını etkilemesi bilinen bir gerçekliktir.

Sovyetlerden sonra Rusya Güney Kafkasya'yı arka bahçesi olarak görmüş, tekrar buraya dönmek için etnik sorunları baskı ve pazarlık unsuru olarak kullanmıştır. Sovyetler sonra Abhazya ve Güney Osetya, Gürcistan'daki Rusya'nın askeri varlığı, çatışma bölgesindeki Barış Gücü meselesi, Rusya'nın 2002'de çıkardığı Vatandaşlık Kanunu, Pankisi problemi, enerji kaynaklarının taşınması, ABD'nin bölgeye yerleşmesi ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olma isteği iki ülke arasında problemleri oluşturmuştur. Bu sorunlar Gürcistan'ın dış politikada Batı'ya yönelmesindeki en büyük etkenler olmuştur. ABD destekli "Gül Devrimi" sonucu Gürcistan Rusya'nın etkisinden çıkmıştır. Tırmanan gerginlik Ağustos 2008 tarihinde Rusya –Gürcistan Savaşı'na neden olmuş, Rusya'nın askeri müdahalesi sonucu Abhazya ve Güney Osetya kaybedilmiştir. Bu savaşla Rusya Batı'ya yönelen Gürcistan'ı cezalandırmış ve NATO üyeliğine bir daha karşı olduğunu ortaya koymuştur.

Gürcistan Rusya tehdidini önlemek ve güvenliğini sağlamak için NATO'ya üye olmak istemiş ve ülkede ABD askerleri varlığı için kapılarını açmıştır. Güvenlik arayışı içindeki Gürcistan, çözümü Batı ile bütünleşmede görmüştür. Batı ile olan Güvenlik iş birliği genişleyerek demokratik reformları da içine almıştır. ABD Rusya'nın Karadeniz bölgesinde Abhazya ve Kırım üzerinden genişlemesine engel olamamıştır. Her iki bölgenin işgali Rusya'yı Karadeniz'de avantajlı konuma getirmiştir. Rusya'yı çevreleme ve Hazar enerji kaynaklarının taşınması için Gürcistan ABD'nin önemsedığı bir ülkedir. Enerji taşımacılığı Gürcistan dış politikasına olumlu etki etmiş, ABD ile ilişkileri geliştirmiştir. NATO'nun Gürcistan ile Karadeniz'de askeri tatbikatları Rusya tehdidine karşı caydırıcılık amacı taşımaktadır.

Gürcistan'daki Şii Müslüman toplum İran'ın ilgi dairesinde olmuş ve bölgeye sık sık vaizler göndermiştir. İslam merkezleri, medreseler açmış, Şii'ler üzerine İran etkinliğini sağlamış ve geliştirmiştir. 11 Eylül 2001 sonrası Gürcistan ABD askeri iş birliğinden İran rahatsız olmuştur. İran ABD'nin yaptırımları yüzünden bölgedeki enerji taşınma

hatlarında yer almamıştır. 2003 yılından sonra Gürcistan'ın dış politikasını şekillendiren ABD, İran'ın Gürcistan'daki etkinliğini sınırlamıştır.

Rusya tehdidinden dolayı Gürcistan dış politikada çok boyutlu bir siyaset izleyerek güvenlik arayışına girmiş ve NATO ile ikili iş birliği yapmıştır. 2000'li yılların başına geldiğimizde Rusya'nın artan baskıları üzerine kararlı bir şekilde Gürcistan NATO'ya tam üye olmak isteğini ortaya koymuştur. NATO üyeliği uzun yıllardır Gürcistan dış politikasının temel önceliği olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası eski Sovyet cumhuriyetleri için AB'nin yapmış olduğu insani ve teknik yardımlar, ipek yolu ve enerji taşımacılığı projeleri kapsamında Gürcistan yer almıştır. AB ile gelişen ilişkiler kısa zamanda karşılıklı temsilciler atanacak duruma gelmiş ve daha sonra AB'ye üye olmak için Gürcistan Devlet Bakanına yetki tanınmıştır. AB, Rusya ile Gürcistan arasındaki sorunların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini savunmuş ve bunun içinde çaba sarf etmiştir. Gürcistan dış politikasında AB üyeliği önceliği, reform paketleriyle desteklenmiş ve adeta devlet kurumlarında devrim yapmıştır.

Sovyet sonrası Gürcistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olarak Türkiye, kısa zamanda resmî ilişkiler tesis etmiş, bu doğrultuda iki ülke arasında birçok ikili anlaşmaya imza atılmıştır. Türkiye aynı zamanda, savunma alanında yapılan iş birliği kapsamında, Gürcü ordusunun yetiştirilmesi ve askeri tesislerin modernizasyonuna yardım etmiştir. İki ülke arasında başlayan iyi komşuluk ilişkileri daha sonra stratejik ortaklık düzeyine yükseltmiştir. Türkiye öncülüğünde Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının taşınması güzergâhının Gürcistan'dan geçmesinde, Türkiye'nin büyük rolü olmuştur. Bu projeler Gürcistan'ın saygınlığını ve güvenliğini artırmıştır. Türkiye; Abhazya ve Güney Osetya çatışmalarında tarafsızlığını korumuş ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Ağustos 2008 Savaşı'nda, Türkiye Rusya'dan işgali durdurmasını istemiş, Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duymaya çağırmıştır. Gürcistan tarafından Türkiye, bölgede dengeleyici bir güç olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Sovyetler sonrası Gürcistan'ın dış siyasetinin oluşmasında etnik sorunları, ülke liderlerini, kiliseyi, küresel aktörler olarak Rusya ve ABD'yi, bölgesel aktörler

olarak ise NATO, AB ve Türkiye'yi başlıca etkenler olarak görmekteyiz. Soğuk Savaş sonrası Gürcistan dış politikası bu etkenler kapsamında şekillenmiştir.

KAYNAKÇA

- “2015-2020 Yılları İçin Eylem Planı”, Sherigebisa da SamokalakoTanascorobisSakitxebshiSakartveloSaxelmcipoMinistrisAparati (Barışık ve Vatandaş Beraberliği Üzre Devlet Bakanlığı), http://smr.gov.ge/Uploads/2015_2020__5739b25e.pdf?fbclid=IwAR34MCF16BPl0NasovwdmqGBpgl_4y6yFe3s_sSO-yqQOgDGRZNteAKLE (Erişim tarihi: 6 Kasım 2019)
- “2018 Compilation Report on the human rights situation in the occupied territories of Georgia” <http://www.mfa.gov.ge> (Erişim Tarihi:12 Kasım 2019)
- “5=41 Kazanda Pişmiş Siyaset”, *Müvekkil (Human RightsMonitoringGroup of EthnicMinorities)*, Sayı: 26, 10 Mayıs 2016.
- “Ahıska Türklerinin 1. Kafilesi Vatan Hasreti Erzincan'da Son Buldu”, <http://www.datub.eu/datubun-basarili-calismalari-sonucunda-ahiska-turklerinin-1-kafilesi-vatan-hasreti-erzincanda-son-buldu-4.html>. (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2019)
- “Gruziya – Rossiya: Sbornik statey dve perspektivı po voprosam politiki, bezopasnosti i ekonimiki”, *Caucasian House*, Tiflis, 2014.
- “Gürcistan Parlamento Üyelerinin Üçte Biri Biznesle Uğraşıyor” 20 Eylül 2017, <https://jam-news.net/gurcistan-parlamentarlarinin-ucd%C9%99-biri-biznesl%C9%99-m%C9%99sguldur/?lang=az-AZ>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018)
- “İstoria Gruzinskoy Provoslavnoy Çerkvi (Tarihi Gürcistan Ortodoks Kilisesi)” <https://religions.unian.ua/religinossociety/522704-istoriya-gruzinskoy-pravoslavnoy-tserkvi.html> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019)
- “Mikail Saakaşvili Hakkında Gürcülere Vermek İstediğim 6 Soru”, 8 Kasım 2018, <https://jam-news.net/mixail-saakasvili-haqqinda-gurcul%C9%99r%C9%99-verm%C9%99k-ist%C9%99diyiniz-6-sual/?lang=az-AZ>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018)
- “*Milli Entegrasya ve Tolerantlık Değerlendilmesi*”, Gürcistan Parlamentosu Milli Kütüphanesi, <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-1-1-0utfZz-8-00&a=d&c=civil2&cl=CL2.7&d=HASH7f8ef97663e860e061624d.4>.(Erişim Tarihi: 26.11.2108)
- “Parlamento’ya Vatandaş Katılımı İstatistiğinin Analizi: 2016-2018”, Parlamendis Sakmiyanobashi Mokalaketa Cartulobis Statistiki Analizi: 2016-2018, 31 Mayıs,https://idfi.ge/ge/analyses_of_public_participation_in_parliaments_work_georgia. (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019)

- Ağacan Kâmil, “Gürcistan Türklerinin Mevcut Durumu, Siyasi ve Ekonomik Sorunları”, *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1, Bahar 2004, (ss. 90-101).
- Albarova Dina, “Güney Osetya Çatışması Kurumsal Maliyeti: Güney Osetya'da Siyasal Kurumların Dönüşümü”, (Ed.) Dina Albarova, Suzan Aleni, Nino Kalendarşvili, *Çatışmanın Maliyeti: Gürcistan-Güney Osetya Bağlamında*, Corc Meisoni Üniversitesi Yayınları, Amerika, 2014, (ss.7-17).
- Alexandra kuimovaandsiemon t. wezeman, *Georgia and Black Sea Security*, Stockholm International Peace Research Institute, Sweden, 2018.
- Aliyev Elşad, “Milli Azınlıkların Avrupa Birliği'nin ‘Doğu İş birliği’ Sürecine Katılmasına Teşvik Edilmesi”, *Müvəkkil (Human RightsMonitoringGroup of EthnicMinorities)*, Sayı: 25,10 Nisan 2016.
- Amirkhaniani Giorgi, “Etniklerin Gürcü Siyasetine Katılımındaki Problemler”, 15.11.2017, *Özgürlük Radyosu*, <https://www.radiotavisupleba.ge/a/tavisupali-sivrtse-giorgi-amirkhaniani-etnikuri-umciresobebis-chartuloba/28856016.html>. (Erişim Tarihi: 24.11.2018).
- Anchabadze Nino, “Gürcü Kilisesi ve Nüfuzu”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- Arafat Mohammad, *Türkiye ve Komşuları*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2013.
- Aras Bülent & Akpınar Pınar, *The Relations between Turkey and the Caucasus, Perceptions*, , Volume XVI, Number 3, Autumn 2011, (ss. 53-68).
- Ariel Cohen and Ivan Benovic, *Georgian Dream Meets Reality: The Coalition's First Term and Future Reform Prospects*, *Instituteforthe Analysis of Global Security*.
- Asef Zeynal, “Gürcistan'ın Ermeni Sorunu”, 13 Haziran 2014, <http://1905.az/tr/gurcistanin-ermeni-sorunu/>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).
- Asker Ali- Öğütücü Özge Nur, “Borçalı Türkleri: İslam, Mezhep ve Din Temelli Sorunlar”, (Ed.) Ayşegül Aydınğül, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, (ss. 219-244).
- Association Implementation Report on Georgia, *European Commission*, Brussels, 2019.
- Ateş Erhan, “Selçuklu-Gürcü Mücadelelerinde Bir Dönüm Noktası: Didgori Savaşı (1121) ve Sonuçları”, *TAD*, Cilt 35, Sayı 60, 2016, (ss. 73-96).
- Aydın Ülviyye, “Abhazya ve Güney Osetya Sorunu: Avrupa Birliği – Gürcistan İlişkilerinin “İstenmeyen” Gündemi”, Editör: Uğur Burç Yıldız, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları Abhazya ve Güney Osetya, Batı Sahra, Dağlık Karabağ, İsrail-Filistin ve Transdinyester*, Detay Yayıncılık, Ankara 2016.

- Aydingün Ayşegül ve Aydingün İsmail, *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2015.
- Aydingün Ayşegül ve Asker Ali, “Gürcistan: De Jure Üniter De Facto Parçalı”, Edit: İsmail Aydingün ve Çiğdem Balım, *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar-Türkiye İlişkileri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2012, (ss. 117-207).
- Aydingün Ayşegül, “Etnik Bir Demokraside Müslüman Azınlık Olmak: Yeni Başlangıçlar Mümkün Mü?”, (Ed.) Ayşegül Aydingün, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan’daki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, (ss. 83-112).
- Aygün Eyüp, *2008 Russian – Georgian War In The Context Of The South Ossetian Conflict And Its Implications For South Caucasia*, Master’s Thesis, Istanbul, Fatih University/TheInstitute Of SocialSciences, 2013.
- Baycan Kemal, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan Krizi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- Bayraktar Rasim, “Borçalılı Türklerin Yurttaşlık Kazanımları ve Tahmini Nüfus Sayıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, Sonbahar 2017, (ss. 25-35).
- Bedirhan Yaşar, *Selçuklu ve Kafkasya*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2000.
- Bi Mahmut, *Kafkas Tarihi*, Berkan Yayınevi, Ankara 2011.
- Bilyadze Rasul, “Ahıska Sorununun Uluslararası Arenaya Taşınması (1944-2013)”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
- Birzezinski Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın küresel üstünlüğü ve Bunun jeostratejik gereklilikleri*, (Çev.) Yelda Türedi, İnkılâp Kitabevi Yayını, İstanbul 2009.
- Büntürk Seyfeddin, “20.Yüzyılda Ahıska Türkleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.
- Büyükcınar Ayşe Beyza, “Gürcü Kaynaklarına Göre Gürcistan Altın Çağ Döneminin Son Hükümdarı: Kraliçe Tamar, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3/4, 2017, (ss. 31-46).
- Cabbarlı Hatem, “Ermenistan Dış Politikası (1991-2005)”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- Çaşın Mesut Hakkı ve Derman Giray Saynur, *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*, STR Yayınları, Ankara 2016,

- Cecire Michael Hikari, “The Merchant Hegemon: Georgia’s Role in Turkey’s Caucasus System”, *Konrad-Adenauer-Stiftung*, Tiflis 2013.
- Cemilli Elnur, *ABD’nin Güney Kafkasya Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Coffey Luke, “NATO Membership for Georgia: In U.S. and European Interest”, *The Heritage Foundation*, Washington, 2018.
- Çakır Nefin, “Komşuluk Politikası Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Gürcistan Politikası”, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.
- Çelikdönmez Ömer, “Ermenistan’ın Gürcistan Cavaheti Planı İkinci Dağlık Karabağ”, 28 Aralık 2017, <https://kafkassam.com/ermenistanin-gurcistan-cavaheti-planii-ikinci-daglik-karabag.html>. (Erişim Tarihi: 29.11.2018)
- Çelikpala Mitat ve Veliyev Cavid, “Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği”, *Center For International AndEuropeanStudies*, 2015, (ss. 2-25).
- Çiloğlu Fahrettin, *Gürcülerin Tarihi*, ANT Yayınları, İstanbul 1993.
- Davrishova Niliufer, “Sovyetler Birliği’nin Sürgün Politikası ve Ahıska Türkleri Sürgünü”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
- De Los Fayos Fernando Garces, “Minorities in the South Caucasus: New visibility amid old frustrations”, *European Parliament –Policy Department, Directorate-General for External Policies*, Brussels, 2014, (ss. 1-28).
- De Waal Thomas, *TheCaucasus*, New York, Oxford UniversityPress, 2010.
- Değirmenci H. Onur, “Güvenikleştirme Perspektifinden Avrupa Birliği’nin Güney Kafkasya Politikası”, T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.
- Demirdağ Yelda, “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 7, Güz 2005, (ss. 125-155).
- Demirdağ Yelda, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, (Der.) Sezgin Kaya, *Rusya’nın Doğu Politikası*, Bursa, Ekin Basım, 2013, (ss. 249-274).
- Demirtepe M. Turgut, *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, USAK, Ankara 2008.
- Deniz Taşkın, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya’nın Zorunlu Dönüşümü*, Pegem Akademi, Ankara 2015.
- Devrisheva Fatima, *Ahıska Türkleri (Sözlü Kültür Bağlamında)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

- Devrisheva Khalida, “Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü”, SUTAD, *Nisan 2019*; (45): (ss. 333-352).
- Djordj Djuliya A., “Odin God Gruzinskoy Meçti”, Pro et Contra, Moskova 2013.
- Durmaz Betül, “Sürgün Edilmiş Topluluklarda Etnik Sınırlar ve Kimlik: Türkiye’de ve ABD’de Yaşayan Ahıska Türklerinin Karşılaştırılmalı Analizi”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2015.
- Dursun Selim, “Bölgesel Devlet ve Özerklik Kavramları Bağlamında Gürcistan ve Acara Özerk Cumhuriyeti”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2011.
- E. Gülselcen Kafkasyalı, “ABD – Rusya Hegemonya Mücadelesinde Gürcistan ve “Gül Devrimi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- Emerson Michael and Kovziridze Tamara, Deepening EU–Georgian Relations What, why and how? *Published by Rowman&Littlefield International*, London, 2016.
- Emerson Michael and Kovziridze Tamara, Georgia and Europe A shortguide, Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels Reformatics, Tbilisi, 2016.
- Equality Policy, Human Rights Education and Monitoring Center (EMC) <https://emc.org.ge/ka/programs/tanastsorobis-politika>. (Erişim Tarihi: 25.11.2018)
- Erşen Emre, “Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikası”, Türk Dış Politikası Yıllığı, Editörler: Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, SETA Yayınları 46, 2. Baskı, İstanbul, 2016, (ss. 24-44).
- Ethem Said, *The Turks of Borçalı in Georgia: Ethnic Identity in Borderland*, Master Thesis, Ankara, Middle East Technical University The Institute of Social Sciences, 2010.
- Ethnic minorities in Georgia*, Paris, Fédération Internationale des Ligues des Droits de l’Homme, 2015.
- Fulya Güner, “Gürcü-Abhaz Çatışması ve Türkiye’ye Yönelik Yansımaları”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2010.
- Gakace Tea, “Sakartvelos Katilikos-Patriarkis Epistoleebis Analizi (1997 – 2014)”, <https://emc.org.ge/ka/products/sakartvelos-katilikos-patriarkis-epistoleebis-analizi-1997-2014> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2019).
- Genç Deniz, “Güney Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinde Azınlıklar”, (Ed.) Hasret Çomak, *Bölgesel Politikalar*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2009.

- Georgia's Reforms Associates (GRASS), "ForeignPolicy", *TwoYears In Government: Georgian Dream's Performance Review (2012-2014)*, Tiflis 2015.
- Gogolaşvili Gaha, "Avrupa Birliğinin Karadeniz Politikası ve Genişlemesi", *Georgian Foundation For Strategic And International Studies*, 2018.
- Goltz Thomas, *Georgia Diary: A Chronicle Of WarAndPolitical Chaos InThe Post-SovietCaucasus*, New York, M.E. Sharpe Inc. Armonk, 2009.
- Government of Georgia, http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=193 (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019).
- Gürcistan Parlamento Milli Kütüphanesi resmi internet sitesi, <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 26.11.2018)
- Gürcistan Parlamento Milli Kütüphanesi, <http://www.nplg.gov.ge>. (Erişim Tarihi: 26.11.2018)
- Gürcistan Tarihi (Kartlis Çkhovreba)*, (çev.) Hrand D. Andreasyan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003,
- Gürcistan Ulusal İstatistik Kurumu, <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/316/population-and-demography> (Erişim tarihi: 18.12.2019)
- Gürsoy Hazar Ege - Biletska Yuliya, "Azınlık Haklarına Kurumsal Bir Bakış ve Bir Etnik Demokrasi Örneği Olarak Gürcistan", (Ed.) Ayşegül Aydıngül, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, (ss.49-82).
- Gürsoy Hazar Ege - Mehmet Oğuzhan Tulun, "Post-Sovyet Gürcistan'da Azınlık Hakları: Ulusal ve Uluslararası Mevzuat, Devlet Politikası ve Resmi Görüş", (Ed.) Ayşegül Aydıngül, Ali Asker ve Aslan Yavuz Şir, *Gürcistandaki Müslüman Topluluklar*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, (ss. 83-122)
- Gürsoy Hazar Ege, *He Role Of Civil Society In Democratic Consolidation Process Of Georgia Between 2003 And 2011*, Master'sThesis, Middle East Technical University The Institute of Social Siences, 2011.
- Güzeloğlu Cemile, "Kazakistan'da Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür Çatısı: Doğum, Düşün, Ölüm Adetleri", Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan 2017.
- Haindrava İ., Suşençov A., Silayev N., Rossiysko-GruzinskieOtnoşeniya: V PoiskaxNovıxPuteyRazvitiya, *RossiyskiySovetpoMejdunarodnımDelam*, Moskova 2014.

- Hasanoğlu İbrahim, “Ahıska Türkleri: Bitmeyen bir Göç Hikayesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, Sayı 16/1 Yaz-Summer 2016, (ss. 1-20).
- Hasanoğlu Mürteza ve Cemilli Elnur, *Güney Kafkasya’da ABD Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006,.
- Helashvili, George and Macfarlane, S. Neil, “The Evolution of US Policy to ward sthe Southern Caucasus”, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 7, No 26 (Summer 2010), (ss. 105-124).
- Hürriyet, “Rusya, G. Osetya ve Abhazya’nın Bağımsızlığını Tanıdı ve Gürcistan’ı Böldü”, Sayı: 2175, 27 Ağustos 2008.
- İbrahimli Haleddin, “Gürcistan’ın Borçalı Meselesi”, Küreselleşen Ortamda Devamlı Gelişmenin Güncel Problemleri, Adlı Uluslararası Konferans Kaynakları, Azerbaycan Üniversitesi, Baku 4-5 Mayıs 2011, (ss. 224-231).
- İnsan Hakları, Open Society Georgia Foundation, http://www.osgf.ge/?sec_id=5&lang_id=GEO. (Erişim Tarihi: 26.11.2018)
- İvanov Vladimir Aleksandroviç, “Vneşnyaya Politika Nezavisimoy Gruzii: Formirovanie Prioritetnix Napravleniy”, *Problemi Nacionalnoy Strateqii*, № 4(43) 2017.
- Jonathan Wheatley “The Integration of National Minorities in the Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli provinces of Georgia”, Flensburg, *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, 2009, (ss. 4-57).
- Kalkan Duhan, “Güney Kafkasya Bölgesi’ndeki Etnik Çatışma Alanları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.
- Kamu Savunucusunda Etnik Azınlıklar Konseyi, ToleranceCentre undur theAuspices of the Public Defender, <http://www.tolerantoba.ge/index.php?id=1345205225>. (Erişim Tarihi: 23.11.2018)
- Kanashvili Giorgi, “Çatışmaları ve Gürcistan Devlet Kurumları: Yeni Fikirlerin Zamanı mı?”, (Ed.) Dina Albarova, Suzan Aleni, Nino Kalendarşvili, *Çatışmanın Maliyeti: Gürcistan-Güney Osetya Bağlamında*, Corc Amerika, Meisoni Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Kantarci Hakan, *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Kartal Atahan Birol, *The Changing Framework Of Russian Foreign Policy In The Caucasus After Georgian-Russian War*, Master Theses, Istanbul, Yeditepe University Graduate Institute Of Social Sciences, 2015.
- Kasım Kamer, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, İkinci Baskı, USAK Yayınları, Ankara 2011.

- Kastetter Annika, "Moving Forward: How Georgia Can Advance US Strategic Interests", *Georgian Strategic Analysis Center*, Tiflis 2018.
- Kaynak Bora, "Putin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası (2000-2015)", İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- Keskin Serhat ve Anaç Özge, "Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü'nden Günümüz Gürcistan'a Geri Dönüş Mücadelesi ve 2007 Yılına Kadar Dönenlerin Durumu", (edr.) Ayşegül Aydıngün - Ali Asker - Aslan Yavuz Şir, *Gürcistan'daki Müslüman Topluluklar: Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*, Terazi Yayıncılık, Ankara 2016, (ss. 275-294).
- Khelashvili George, "Georgia's Foreign Policy Impasse Is Consensus Crumbling?", *PONARS Eurasia Policy*, Memo No. 187 September 2011, (ss.1-6).
- Kılıç Sami, "Gürcülerin Dini Tarihçesi", *Dini Araştırmalar*, Cilt 8, Sayı 22, (ss. 63-74).
- Koçer Gökhan, "Gürcistan: Jeopolitik, Jeokültür, Jeoekonomik", Tayyar Arı (Ed.), *Orta Asya ve Kafkasya*, Marmara Kitap Merkezi, Bursa 2010.
- Kogan Eugene, "Georgian-Turkish Relations: Beyond The Headlines", *Georgian Foundation For Strategic And International Studies*, 2015, (ss.3-9).
- Komahia Mamuka, "Yeni Büyük Oyun" Merkezi Asya'da: Hazar Enerji Resurslarının Taşınması Mücadelesi", *Georgian Foundation For Strategic And Studies*, Sayı: 97, 2018, (ss. 3-16).
- Koyava Revaz, Bagaturiya Edisher, Nikitina Yuliya, Gruzuya i Rossiya: Dvuxstoronni Vzglyad na Chetvert vekovie Otnosheniya, Kavkazskiy Dom, 2017.
- Lekesiz Ömer, "Borçalı Türkleri Ne İstiyor", 17 Aralık 2016, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/omerlekesiz/borcali-turkleri-ne-istiyor-2035125?fbclid=IwAR2E1eqcII2LQyepxVCz9TP5fY9NDRcYjBUVmW77AGdwK-pMqIUlgETI18> (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019)
- Losaberidze David, "The Problem of Nationalism in Georgia", *The Caucasian Institute*, Tbilisi 1998, (ss. 1-38)
- Mac Farlane S. Neil "Two Years of the Dream: Georgian Foreign Policy During the Transition", *The Royal Institute of International Affairs Chatham House*, London, 2015, (ss. 1-23).
- Mansurov T. Z., Rossiysko-gruzinskiy dialog o normalizatsii otnoshenii: ogronichenie i sferi vzaimodeystviya, Vestnik VGU. Ceriya: İstoriya. Politologiya. Soçologiya. № 3, 2016.
- Memmedov Elburus, "Gürcistan'da Ermeni Diasporu", *Müvekkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, Sayı: 21, 10 Ekim 2015.

- Mert Okan, *Gürcistan*, , IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Mert Okan, Gürcistan'ın Kafkaslarda Jeopolitik Önemi ve Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Gürcistan", Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004.
- Meydan Vildan, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi" Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 2, Sayı: 2, 2017, (ss. 417-429).
- Milli Entegrasyonun Güçlenmesi, Open Society Georgia Foundation http://www.osgf.ge/index.php?sec_id=161&lang_id=geo. (Erişim Tarihi: 24.11.2018)
- Minasyan Sergey, "Novie Vızoı i Vozmojnosti Dlya Armenii i Gruzii v Kontekste Regionalnyı Bezopasnosti", *Caucasus Institute&Republican Institute*,Tbilisi-Erevan, 2015.
- Modebadze V., Sayın F.M. and Yılmaz R., Georgian – Turkish Relations since the Breakdown of Soviet Union, Çankırı Karatekin University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences, Bahar/Spring 2014 Cilt 4, Sayı 1, (ss.359-369).
- Murtazaoglu Fahrettin, "Acaralıların Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi", *Bilig*, Sayı 29, 2004, (ss. 41-82).
- Musaoğlu Nezih, "Atlantikçilikten Avrasyacılığa, Neo-Avrasyacılıktan Günümüz Pragmatizm Evrilmesinden Putin Rusyası'nda Bağımsız Devletler Topluluğu", Editör: Oğuz Kaymakçı, 21 Yüzyılda Rusya AB ve Türkiye'den Yansımalar, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2007.
- Namcavace Beso, "Gürcü Arzusu'nun Ekonomik Vaatleri" 8 Kasım 2016, <https://forbes.ge/news/1714/qarTuli-ocnebis-ekonomikuri-dapirebebi> (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019)
- NATO-Georgia relations, December 2017,*Public Diplomacy Division (PDD) – Press& Media Section* www.nato.int/factsheetswww.n
- Ogandjanyan Amaliya, "Gürcistan'daki Kilise ve Hükümet İşbirliği Yapıyor ve Birbirleriyle Rekabet Ediyor", <https://www.dw.com/ru> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019)
- Okanashvili Nino, "Etno-Politik Çatışmanın Sebepleri: Toplum ve Elitlerin Etkisi", *Journal of Young Researchers*, No. 6, February 2018, (ss. 60-71).
- Olieva Alfira, "Ahıska Kültür ve Temel Söz Varlığı", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

- Otobatmaz Tolga, “Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.
- Ovsiyenko Yevgeniya, *The Dynamics Of Democratization In Post-Communist Countries: The Cases Of Georgia, Ukraine and Kyrgyzstan*, M.A. Thesis, Istanbul, Sabanci University The Institute Of SocialSciences, 2011.
- Özdeş Emre, “Rusların Kafkasya’da Yayılma Politikası ve Ahıska Türkleri”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2018.
- Özer Sanem, “Bağımsızlık Sonrası Gürcistan-Avrupa Birliği İlişkileri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 15, Güz 2007, (ss. 109-148).
- Özgürlük Radyosu, <https://www.radiotavisupleba.ge/a/2962655html>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018)
- Öztürk Ramazan, “2001 Yılı Sonrası Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikasının Bölgedeki ABD - Rusya Rekabetine Etkileri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2011.
- Öztürk Senem, “Jeopolitiğin Rusya Federasyonu’na Etkilerinin Kuzey Kafkasya-Gürcistan- Güney Osetya Çerçevesinde İncelenmesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 9, Sayı: 17, (ss. 201-242).
- Paşa Elnur, “Gürcistan Seçimleri ve Borçalı Türkleri”, 7 Aralık 2018, https://kafkassam.com/gurcistan-secimleri-ve-borcali-turkleri.html?fbclid=IwAR1qgHZd6m_mSr7QTNRMToBEzaGmiOo-UUsLvge1nebmKUDq7Try8187IeU (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).
- President of Georgia (Cumhurbaşkanlığı resmi sitesi), <https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2019)
- Phaladze Tengiz, NikolaySilaeV, “Rossiysko-Gruzinskie Otnoşeniya v Kontekste Evropeyskoy Bezopasnosti”, *Rossiya i Gruzuya: V Poiskax Vihoda*, Gruzinskiy Fond Strategiceskih i Mejdunarodnih İssledovaniy, Tiflis 2011.
- Philippe Perchoc, “Georgia: European engagement in an unstable environment”, *European Parliamentary Research Service*, 2017, (ss. 1-8).
- Phutkaradze İndira, “Teritoryal Çatışma ve Çözüm Dinamikleri: Gürcistan Örneği”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017.
- Putkaradze Tariel, “Some Aspects of the Geopolitical Strategy of Georgia”, *Kartvelological Studies*,

- Rasikov Mustafa, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güney Kafkasya Politikası”, *ULUSAM*, Sayı: 15, 2018.
- Rumer Eugene, Sokolsky Richard, and Stronski Paul, “U.S. Policy Toward The South Caucasus Take Three” Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 2017.
- Sargın Hakan, “Ahıska Türkleriyle İlgili Politikaların Stratejik Boyutu”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- Shaffer Brenda, “Foreign Policies of the States of the Caucasus: Evolution in the Post-Soviet Period”, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 7, No 26, Summer 2010, (ss. 51-65).
- Silayev Nikolay, Suşençov Andrey, *Gruziya Posle Viborov i Perespektivi Rossiysko Gruzinskix Otnoşeniy*, Moskovskiy Gosudarstvenniy Institut Mejdunarodnix Otnoşeniy, MİD Rossii, Moskova 2012.
- Songulaşvili Malkaz, “Tiflis’te Müslümanların Hakkı İhlal Ediliyor” *Müvəkkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, Sayı: 25, 10 Nisan 2016.
- Şahin Mehmet Fatih, “Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Şahinoğlu Elhan, “Paşinyan’ın Gürcistan Ziyaretinin Esas Maksadı Bellidir”, 30 Mayıs 2018, kafkassam.com/pasinyanin-gurcistan-səfərinin-əsas-məqsədi-bəllidir.html (Erişim Tarihi: 28.11.2018)
- Tarhan-Mouravi Georgiy, “Vneşnie Faktori Bezaposnosti Na Yujnom Kavkaze, *Caucasus Institute & Republican Institute*, Tbilisi-Erevan, 2015.
- Tayfun Ersin, “AB’nin Güney Kafkasya Enerji Politikası ve Türkiye”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018.
- Torun Bilal Alper, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan’da Amerika Birleşik Devletleri-Rusya Federasyonu Rekabeti”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2016.
- Tosik Dinç Fadime, “Ahıska Türkleri (1800-1921)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ 2015.
- Uçarol Rifat, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2010.
- Üren Mustafa, “Çıkar ve Güç Dengesi Kıskaçındaki Ahıska Türkleri Sorunu”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:2 Sayı:2, 2016, (ss. 1-40).

Vekilov Samed, “Çala Köyünün Minaresi Sökülmüş”, *Müvakkil (Human Rights Monitoring Group of Ethnic Minorities)*, Sayı: 3, 3 Eylül 2013.

Welt Cory, “Georgia: Background and U.S. Policy”, Congressional Research Service <https://crsreports.congress.gov>.), R45307, 2019.

Wheatley Jonathan, “The Integration of National Minorities in the Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli provinces of Georgia”, Flensburg, *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, 2009.

Yalçınkaya Alaeddin, *Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler*, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006.

Yanar Savaş, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç: Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002.

Yıldırım Hüriye, “Gürcistan Cumhuriyeti Siyasi Gelişmeler”, Derleyen: Necati İyikan, Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2011, (ss. 231-265).

İnternet Kaynakları

http://diasporamap.com/az/country/86?fbclid=IwAR1PPGn3gFNdVKwuurBTBVTskZouhymrxZL03P6_u3vibLgqTn5w5x5Ocbc (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2019).

http://diplomatikgozlem.com/_haber/gurcistan-azerileri-yonetimden-sikayetci?fbclid=IwAR3BjmhDtQbTObXGIXJO5rLJKa_0VLF1qw8Acgg3KgU-J3dCB27UhqCqzGo (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).

<http://www.ambioni.ge/4-ianvari-katolikos-patriarqis-dabadebis-dre> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2019).

<http://www.datub.eu/kurumsal.html#tarihce> (Erişim Tarihi: 5 Kası 2019).

<http://www.datub.eu/kurumsal.html#tarihce> (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2019)

<http://www.evrensel.net/v1/04/07/08/dunya.html> (22 Mayıs 2011)

<http://www.mfa.gov.ge>

<http://www.patriarchia.ru/db/text/134461.html> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2019).

<http://www.tabula.ge/ge/story/85452-eduard-shevardnadze-gardaicvala>

<http://www.tabula.ge/ge/story/85452-eduard-shevardnadze-gardaicvala>

<http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=25.09.2009&i=212868>. (Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2011)

https://24news.ge/read/id/10830?fbclid=IwAR1JUQtXRjhWYbWGYDfQ7iuEYVg4ABj_sAgz50W8oc9pGnQZ0GxBGCQdO0 3 Ekim 2019, (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2019)

<https://24news.ge/read/id/564>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).

<https://24news.ge/read/id/565>. (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2018).

<https://jam-news.net>. (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2018).

<https://kafkassam.com/marneulide-kizilhacili-koyune-polisler-baskin-etti.html> (Erişim Tarihi: 7 Aralık 2019)

<https://netgazeti.ge/opinion/33447/>

<https://reginfo.ge/politics/item/16972-saokupazio-rejimma-enguris-xidze-shezgudva-3-tvis-shemdeg-gaaqma> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019).

<https://sputnik-abkhazia.ru/Abkhazia/20190930/1028516080/Den-Pobedy-i-Nezavisimosti-otmechayut-v-Abkhazii-30-sentyabrya.html> (Erişim tarihi: 10 Kasım 2019)

<https://sputnik-georgia.ru/society/20191031/246894170/Vladyku-Petre-lishili-svyaschennogo-sana.html> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2019)

<https://www.ambebi.ge/article/138974-apxazetis-omis-sisxliani-kronika-13-tve-da-13-dge-romelmac-atasobit-sicocxle-sheicira/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019)

<https://www.bbc.com/azeri/region-37667161> (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2019)

<https://www.bbc.com/azeri/region-37815726> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2019)

<https://www.britannica.com/biography/Eduard-Shevardnadze>

<https://www.dunyabulteni.net/makale/amp/17867?fbclid=IwAR3BHrohVpbSCUDB6ykTDTYOs35GJJSg3wx4-ivczSDok41OzUI0K94OMVQ> (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2019).

<https://www.gazeta.ru/business/2019/07/22/12515635.shtml> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2019).

<https://www.independent.co.uk/news/people/obituary-zviad-gamsakhurdia-1396384.html>

<https://www.interpressnews.ge/ka/article/566246-kartuli-ocneba-xelisuplebashi-qopnis-7-clian-periodtan-dakavshirebit-gancxadebas-avrcelebs/> (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2019)

<https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/340470/> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2019)

<https://www.ndi.org/georgia-polls> (Erişim Tarihi: 20.10.2017)

<https://www.president.gov.ge/eng/saqartvelo/saqartvelos-shesakheb.aspx> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2019)

<https://www.tanap.com/medya/haberler/enerjinin-ipek-yolu-tanap-acildi/> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2019)

<https://www.theguardian.com/world/2014/jul/07/eduard-shevardnadze>
imedinevs.ge (Erişim Tarihi: 25.11.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: ATIF ABASOV	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Fakülte	İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Uluslararası İlişkiler
Makale ve Bildiriler	
<ol style="list-style-type: none">1. 2016'da "Karanlıktan Aydınlığa" romanı yayınlandı.2. 2017'de "Büyük İslam Filozofları" adlı araştırma kitabı Tiflis'te yayınlandı.3. 2020'de "Umutların Vatanı" İstanbul'da yayınlandı.	